

Sud Bosne i Hercegovine
Суд Босне и Херцеговине

Predmet br.: S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684)

Datum: objavljivanja 01.06.2012. godine
pismenog otpravka 12.10.2012. godine

Pred sudskim vijećem u sastavu:

sudija Minka Kreho, predsjednik vijeća
sudija Željka Marenčić
sudija Ljubomir Kitić

PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE
protiv
Ratka Dronjka

PRESUDA

Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine: Džemila Begović

Branioци optuženog: Slobodan Perića, advokat iz Banja Luke

Marinko Brkić, advokat iz Banja Luke

Zapisničar
Emil Pinkas, pravni savjetnik-asistent

U IME BOSNE I HERCEGOVINE

Sud Bosne i Hercegovine, u vijeću sastavljenom od sudije Minke Kreho kao predsjednice vijeća, te sudija Željke Marenčić i Ljubomira Kitića kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravnog savjetnika-asistenta Emila Pinkas u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženog Ratka Dronjka, zbog krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), f), i) i k) i krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačka c) KZ BiH,, u vezi sa članom 180. stav 1. i članom 29., sve Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), povodom izmijenjene optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: T 20 0 KT RZ 0000150 05 od 22.03.2012. godine, nakon javno održanog glavnog pretresa, sa kojeg je dijelom bila isključena javnost, u prisustvu optuženog Ratka Dronjka i njegovog branioca, advokata Slobodana Perića te Džemile Begović tužioca Tužilaštva BiH, donio je i dana 01.06.2012. godine javno objavljuje sljedeću:

P R E S U D U

Optuženi RATKO DRONJAK, sinu Vojislava, rođen 06.04.1962.godine u Drvaru, po nacionalnosti ..., državljanin ..., JMBG: ..., završena SSS, po zanimanju mašinski tehničar, stalno nastanjen u ..., u CIPS-u prijavljen na ..., oženjen, otac dvoje djece, služio vojni rok 1983/84.godine u Ohridu, po činu vodnik 1. klase, nalazi se u pritvoru po rješenju Suda BiH broj: X-KRN-09/684 od 22.01.2010.godine;

K R I V J E

Što je:

U periodu od maja mjeseca 1992.godine pa do kraja 1995.godine u Bosni i Hercegovini za vrijeme rata u okviru širokog ili sistematičnog napada vojske Republike Srpske i policije kao i paravojnih formacija usmjerenog protiv civilnog stanovništva na području Autonomne regije Krajina (ARK), koja je formirana Odlukom Skupštine srpskog naroda 1991.godine u čiji sastav je trebalo ući 19 opština, među kojima i Drvar, Kulen Vakuf, Bosanski Petrovac, Ključ, Sanski Most, Kupres, Bosanska Krupa, u cilju progona Muslimana, Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva sa područja Autonomne regije Krajina koji je trajao od maja 1992. godine do maja 1993. godine, pa znajući za takav napad,

Dronjak Ratko u periodu od maja mjeseca 1992.godine, najmanje do druge polovine 1995.godine kao de iure i de facto komandant zatvora u O.Š. „Slavko Rodić“ u Drvaru i logora u staroj osnovnoj školi u selu Kamenica (logor „Kamenica“) u Drvaru,

zajedno sa stražarima među kojima je i Dragan Rodić zv. „Šaula“ i pod kontrolom pripadnika vojne bezbjednosti na čelu sa načelnikom, bezbjednjakom, te vojnom policijom 2.Krajiškog korpusa i njihovim komandantima,

učestvujući u udruženom zločinačkom poduhvatu, potpuno svjestan zajedničkog cilja, širokog i sistematičnog napada na civilno stanovništvo, svjesno dijeleći usaglašenu zločinačku namjeru, podržavao i potpomogao provođenje plana progona,

tako što je kao nadređen i odgovoran za rad straže imao stvarnu kontrolu nad radom i ponašanjem svih stražara kao i drugih lica koja su radila u logoru i svih lica koja su u logor dolazila sa strane, te je vršio nadzor i imao potpunu kontrolu nad uslovima života, nad životima i tijelima zatočenih civila i ratnih zarobljenika,

na način da je učestvovao u prihvatu u O.Š. „Slavko Rodić“ i logor „Kamenica“ civile nezakonito lišene slobode, te lično učestvovao u različitim oblicima fizičkog i psihičkog nasilja nad zatočenim bosanskim Muslimanima i Hrvatima, u uslovima koji su bili surovi i degradirajući, držeći zatočenike bez osnovnih životnih potreština, kao što su odgovarajuća hrana, pitka voda, lijekovi, zdravstvena zaštita, te u ne higijenskim uslovima i prenatrpanim prostorijama podvrgnuvši ih čestim premlaćivanjima, mučenju, poniženju i psihičkom zlostavljanju, držeći ih u neprestanom strahu za živote, podstrekavao i pomagao u činjenju progona nesrpskog civilnog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, mučenjem, premlaćivanjem, ubijanjem, nečovječnim postupanjem, nanošenjem povreda tjelesnog integriteta i zdravlja, prisiljavanjem na prinudni rad i prisilnim nestancima,

te je suprotno odredbama članova 68., 69., 72. i 75., Dopunskog protokola I i članova 4. i 5. Dopunskog protokola II uz Ženevske Konvencije od 12. avgusta 1949. godine, učestvovao i podržavao različite oblike fizičkog i psihičkog nasilja nad pripadnicima Armije BiH i HVO-a, podržavao, pomagao i poticao surove i degradirajuće uslove zatočenja, stvaranjem atmosfere terora i držeći zatočenike bez osnovnih životnih potreština, kao što su odgovarajuća hrana, pitka voda, lijekovi, zdravstvena zaštita, te u ne higijenskim uslovima i prenatrpanim prostorijama podvrgnuvši ih čestim isljeđivanjima, premlaćivanjima, mučenju, poniženju i psihološkom zlostavljanju, držeći ih u neprestanom strahu za živote, podstrekavao i pomagao progon mučenjem, premlaćivanjem, ubijanjem, nečovječnim postupanjem, nanošenjem povreda tjelesnog integriteta i zdravlja, pa je tako doprinio i pospješio funkcionisanje logorskog sistema zlostavljanja ratnih zarobljenika,

dakle u namjeri ostvarenja zajedničkog cilja doprinio funkcionisanju sistema zlostavljanja na način da je učestvovao u uspostavljanju sistema zlostavljanja, sa zajedničkom svrhom da se čine zločini nad zatočenim civilima i vojnicima, a koje održavanje je obuhvatalo i održavanje sistema zlostavljanja zatočenika koje je i sam činio, te počinjenog od strane njemu podređenih stražara, drugih zaposlenih u logoru i onih koji su sa njim ili po njegovom odobrenju dolazili u logor,

pa je tako:

- I. Od maja mjeseca 1992. godine najmanje do avgusta mjeseca 1992. godine učestvovao u uspostavljanju i održavanju sistema zlostavljanja u osnovnoj školi „Slavko Rodić“ u Drvaru, gdje je prihvatao protivzakonito lišene slobode civile bosanske Muslimane i Hrvate sa područja Kulen Vakufa, Ključa, Sanskog Mosta, Kupresa i drugih područja ARK-a, držeći ih zatočene u neuslovnim prostorijama škole gdje su:

1. stražari, vojni policajci i drugi vojnici kojima je pristup dozvolio upravnik, ulazili u prostorije gdje su civili bili zatvoreni, gdje bi ih grupno batinali i premlaćivali nogama, rukama, raznim predmetima, izvodili na ispitivanje gdje bi nastavili sa premlaćivanjem, pa su od posljedica takvog fizičkog zlostavljanja umrli Drago Žulj i profesor Rasim Zulić i još najmanje četiri neidentifikovana civila, nakon čega je njihova mrtva tijela Dronjak Ratko zajedno sa stražarima strpao u kombi i odvezao u nepoznatom pravcu,
- II. U periodu od avgusta mjeseca 1992.godine, pa najmanje do druge polovine 1995.godine učestvovao u uspostavljanju i održavanju sistema zlostavljanja u logoru „Kamenica“, prihvatio i držao zatvorenim civile organizovano i nezakonito lišene slobode sa područja Kulen Vakuf, Ključ, Sanski Most, Kupres, Bosanski Petrovac, Bosanska Krupa i drugih područja ARK-a, organizovao njihovo zatvaranje u neuslovnim prostorijama stare škole, gdje su bili izgladnjavani, izloženi čestom premlaćivanju i psihičkom maltretiranju koje mučenje je na većinu zatvorenika ostavilo trajne posljedice, uključujući i
1. Od druge polovine augusta pa najmanje do oktobra 1992.godine, nakon višednevnog premlaćivanja u različitim vremenskim periodima stražari izveli civile braću Subašić Jasmina i Subašić Fuada, Crnolić Rufada, Kalić Kalmina, Omanović Šaćira i Čehić Envera, pod izgovorom da ih vode u bolnicu ili na razmjenu, odveli ih u nepoznatom pravcu, a potom ubili i bacili u tzv. „Gigića jamu“ poznatu kao „Golubnjača“ na području Drvara u kojoj su njihova tijela pronađena i identifikovana,
 2. U drugoj polovini 1992.godine odmah po dolasku u logor „Kamenica“, pred ulazom u logor civile: Kadić Fehima, Šepić Kemala, Velagić Ferida i Malkoč Nusreta, stražari odmah izdvojili od ostalih logoraša i zatvorili u neuslovnu podrumsku prostoriju logora zvanu „samica“, gdje su ih premlaćivali, konstantno fizički i psihički zlostavljali, ponekad bi nekog od njih prebacili među ostale zatvorenike, da bi neutvrđenog u logoru Kamenica od posljedica premlaćivanja podlegli, a potom ih bacili u tzv. „Gigića jamu“ poznatu kao „Golubnjača“ na području Drvara, gdje su njihova tijela pronađena i identifikovana,
 3. Februara mjeseca 1993.godine nakon što se grupa civila muslimanske nacionalnosti, koja je proganjana, a koja se skrivala na području šume Golaja, opština Sanski Most, predala, i po naređenju načelnika Stanice javne bezbjednosti Ključ Vinka Kondića upućena i predana u logor „Kamenica“ od kada se Huskić Omeru, njegovoj supruzi Huskić Dudi, sinu Huskić Hasanu, snahi Fazlić-Huskić Azru u poodmakloj trudnoći, Egrić Muminu, Hukanović Feridu, Jusić Čerimu, Baltić Tehvidu, Hukanović Safetu, Keranović Ibrahimu, Keranović Sakibu, Jelečević Rasimu, Jelečević Hajrudinu, Dubica Dervišu, gubi svaki trag,

4. Zatočene civile su stražari i drugi koje je dovodio Dronjak Ratko ili su dolazili po njegovom odobrenju često izvodili i premlaćivali, teško psihički i fizički zlostavljali na način da su ih tukli šakama, nogama, gumenim policijskim palicama, drvenim palicama, lopatama, najčešće ih oborivši na tlo, uslijed kojeg mučenja su zatvorenici trpili snažnu fizičku i psihičku bol što im je prouzrokovalo trajne posljedice, među kojima su, Pavo Žulj, Redžep Međedović, Kasim Kulauzović, Hilmo Kozlica i, maloljetni Sanel Dervišević,

III. U logoru „Kamenica“ najmanje od druge polovine 1994. do druge polovine 1995.godine, podržavao i učestvovao u uspostavljanju i održavanju sistema zlostavljanja civila i vojnika Armije RBiH i HVO-a, tako što su civile i vojnike izgladnjavali, ubijali, često premlaćivali, psihički maltretirali, suprotno članu 68., 69., 72. i 75., Dopunskog Protokola I i članu 4. i 5. Dopunskog protokola II uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949.godine, i, uključujući:

1. Dana 11. novembra 1994.godine nakon višednevnog premlaćivanja kada su već bili izobličeni od batina, zatvoreni civili Elkasović Asim i Šepić Adem su od stražara tražili da ih iz prostorije gdje su bili zatvoreni sa ostalim zatvorenicima izvedu na toalet, da bi stražari Elkasović Asima izveli i zadržali sat do dva, nakon čega je vraćen onesviješćen u prostoriju i u ranim jutarnjim satima umro, a Šepić Adema izveli i nakon sat vremena ubacili u prostoriju mrtvog, da bi ih tako mrtve ostavili dva dana u prostoriji sa ostalim zatvorenicima, čija tijela su razmijenjena,
2. U novembru mjesecu 1994.godine, odmah po dovođenju u logor, civili Hirkić Hasan i Porčić Sulejman nakon što su izbačeni iz kamiona zajedno sa ostalim civilima, od strane stražara su brutalno pretučeni, a potom ubačeni u prostoriju među ostale zatočenike, gdje su i dalje bili izloženi višednevnoj tuči i premlaćivanju, sve dok od posljedica premlaćivanja nisu umrli, čija tijela su razmijenjena,
3. U novembru mjesecu 1994.godine civil, stariji čovjek Majstorović Josip-Joso, od strane pripadnika VRS izveden je iz svoje kuće, iako je bio teški bolesnik sa vidnim tragovima skorašnje operacije, doveden je i tako bolestan od strane logorske službe primljen u logor, gdje mu nije ukazana ljekarska pomoć, pa je zbog bolesti i loših uslova ubrzo umro, čije tijelo je razmijenjeno,
4. Nakon što je novembra mjeseca 1994.godine civil, stariji čovjek Drago Dujmović, od strane pripadnika VRS izveden iz svoje kuće u Vedrom polju, doveden je i od strane logorske službe primljen u logor, pa je od teških uslova i nepružanja ljekarske pomoći umro, čije tijelo je razmijenjeno,
5. U novembru mjesecu 1994.godine nakon što je doveden u logor pripadnik Armije BiH po činu kapetan, Hazim Toromanović, bez obzira što je bio ranjen,

više puta od strane stražara prozivan i izvođen iz prostorije u kojoj je bio zatvoren, a potom prelaćivan i vraćan u prostoriju među ostale zatvorenike pa je od posljedica prelaćivanja ubrzo umro, čije tijelo je razmijenjeno,

6. Novembra mjeseca 1994.godine u logor je doveden zarobljeni pripadnik Armije RBiH Fikret Begić, kojeg su stražari, bez obzira što je bio teško ranjen, često prozivali i izvodili na prelaćivanje, čije krike su slušali ostali zatvorenici, a neutvrđenog dana po naredbi iznesen od strane dvojice zatočenika, donesen u „prijavnicu“ u kojoj se nalazio komandant logora Dronjak Ratko koji ga je nakon ispitivanja ubio na način da mu je pucao u glavu, čije tijelo je razmijenjeno,
7. Nakon što je novembra mjeseca 1994.godine doveden u logor pripadnik HVO-a Marko Čavar, od strane stražara vođen na prinudni rad, te se u logoru razbolio pa je uslijed nepružanja ljekarske pomoći neutvrđenog dana umro u prostoriji u kojoj je boravio sa ostalim zatvorenima, čije tijelo je razmijenjeno,
8. Nakon što je novembra mjeseca 1994.godine doveden u logor pripadnik HVO-a Marijan Nikšić od strane stražara bio je izložen stalnom prelaćivanju, da bi u januaru mjesecu 1995.godine bio izveden, brutalno pretučen i vraćen u prostoriju u kojoj je ubrzo poslije toga umro, čije tijelo je razmijenjeno,
9. Nakon što je novembra mjeseca 1994.godine pripadnik Armije RBiH Hadžić Mirsad doveden u logor od strane stražara bio je izložen stalnom prelaćivanju, uslijed čega je neutvrđenog dana umro u prostoriji gdje je boravio zajedno sa ostalim zatvorenima, čije tijelo je razmijenjeno,
10. Nakon što je decembra mjeseca 1994.godine pripadnik Armije RBiH Remzo Muminović doveden u logor od strane stražara izložen je svakodnevnom prelaćivanju, a vrlo često je na očigled drugih zatvorenika u prostoriji u kojoj su bili zatvoreni bio izložen tuči na razne načine, pa i bacanjem njegovog tijela, sve dok od po posljedica takvog prelaćivanja nije umro, čije tijelo je razmijenjeno,
11. Nakon što je decembra mjeseca 1994.godine zarobljeni pripadnik Armije RBiH Ružnić Hase doveden u logor i prelaćen od strane stražara, da bi od posljedica tog prelaćivanja istu noć umro u prostoriji u kojoj je bio zatvoren, čije tijelo je razmijenjeno,
12. Nakon što je u novembru mjesecu 1992.godine, kao zarobljeni pripadnik Armije RBiH Rifet Kendić doveden u logor, bio je često izvođen od strane stražara kojom prilikom je bio prelaćivan, sve dok od posljedica fizičke torture nije umro, čije tijelo je razmijenjeno,
13. Nakon što je krajem 1994.godine zarobljen pripadnik HVO-a Fabulić Miroslav doveden je u logor, često je od strane stražara izvođen i tučen na razne

načine, zbog čega su mu se po tijelu otvorile rane, umjesto ukazivanja ljekarske pomoći nastavljeno je sa njegovim prelaćivanjem, sve dok nije umro, čije tijelo je razmijenjeno,

14. Suprotno odredbama člana 68., 69., 72. i 75., Dopunskog Protokola I i člana 4. i 5. Dopunskog protokola II uz Ženevske konvencije komandant logora, stražari, kao i lica sa strane kojima je to bilo dozvoljeno od strane upravnika Dronjak Ratka, civile i pripadnike HVO-a i Armije BiH su često izvodili i prelaćivali, teško psihički i fizički zlostavljali na način da su ih tukli šakama, nogama, gumenim policijskim palicama, drvenim palicama, lopatama, najčešće ih oborivši na tlo, uslijed kojeg mučenja su zatvorenici trpili snažnu fizičku i psihičku bol što im je prouzrokovalo trajne posljedice, a koju torturu su pretrpjeli i zarobljenici: Sabahudin Nadarević, Rusmir Pajić, Izet Kaljiković, Davor Marinčić, Enes Begić, Dževad Dupanović, Bajro Ljubijankić, Meho Mehić, Mirsad (Husnija) Hadžić, Mumin Grahović, Nermin Pečenković, Rifet Tahrić, Velaga Begić, Marko Ivušić, Stipo Petrović, Mile Mijuković, Kasim Duraković, Sulejman Kapić, Ibrahim Halkić, Mirhad Jusić, Armin Mulić, Mile Dujmović, Goran Dizdarević, Fikret Dolić, Zoran Franjić i Sevad Veladžić zv. „Tašo“

pa je :

Pod tačkom I-1, II-1 i II-2 mučenje, lišenje druge osobe života iz tačkaka f) i a) stava 1. člana 172 KZ BiH

Pod tačkom II-3 prislni nestanak iz tačkaka i) stav 1. člana 172. KZ BiH

Pod tačkom II-4 mučenje, tačkaka f) stav 1. člana 172. KZ BiH

Pod tačkom III-1, III-2, III-5, III-6, III-8, III-9, III-10, III-11, III-12 i III-13 ubijanje i namjerno nanošenje osobama snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenje) iz tačkaka c) stav 1. člana 173. KZ BiH

Pod tačkom III-3, III-4 i III-14 nečovječno postupanje iz tačka c) stav 1. člana 173. KZ BiH

Čime je, pod tačkom I-1, II-1, II-2 i II-3 i II-4 počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h),

a pod tačkama III-1, III-2, III-3, III-4, III-5, III-6, III-7, III-8, III-9, III-10, III-11, III-12, III-13 i III-14 krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačka c) KZ BiH, u vezi sa članom 29 i 180. stav 1. KZ BiH, sve u vezi sa članom 53. KZ BiH.

Pa Sud uz primjenu odredbi iz člana 39., 42., 48., 49. i 50.,

- za krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkama a), f) i i), u vezi sa članovima 29. i 180. stav 1. KZ BiH utvrđuje

KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 7 (sedam) GODINA;

- za krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačka c) u vezi sa tačkom 29. i 180. stav 1. KZ BiH, utvrđuje

7

KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 9 (devet) GODINA

Te ga Sud, primjenom odredbe iz člana 53. stav 2. tačka b) KZ BiH,

OSUĐUJE NA JEDINSTVENU KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 15 (PETNAEST) GODINA

Na osnovu člana 284. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine

OSLOBAĐA SE OD OPTUŽBE

Da je:

2. Neutvrđenog dana izveo najmanje pet zatvorenika civila i zajedno sa jednim vojnim policajcem potrpao ih u kombi i odvezli do mosta na rijeci Unac, u selu Bastasi, nakon čega su ih odveli na obalu rijeke gdje je Ratko Dronjak ubio neidentifikovanu osobu, starosti oko 45 godina, koju su zatočenici unijeli u kombi, a koju je po povratku u Drvar ostavio u stacionaru, a ostale zatvorenike mokre vratio u zatvor,
3. Neutvrđenog dana nakon višednevnog premlaćivanja, fizičkog i psihičkog zlostavljanja, Dronjak Ratko zajedno sa njemu podređenim stražarom Rodić Draganom zv. „Šaula“, pretučene zatočenike civile Halilović Fadila, Halilović Rezaka, Halilović Saida, Bukvić Ifeta i Delić Suada potrpali u kombi, odvezli u pravcu Pasjaka, gdje ih je Dronjak Ratko ubio pucajući u njih iz pištolja, a potom bacili u tzv. „Gigića jamu“ poznatu kao „Golubnjača“ u kojoj su njihova tijela pronađena i identifikovana

Čime bi počinio

krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), f) i k) KZ BiH:

Na osnovu člana 56. KZ BiH optuženom Ratku Dronjku se u izrečenu kaznu zatvora ima uračunati vrijeme provedeno u pritvoru, i to od 21.01.2010. godine pa nadalje.

U skladu sa odredbom iz člana 186. stav 1. i 2. optuženi Ratko Dronjak se oslobađaju obaveze da nadoknadi troškove krivičnog postupka, te isti padaju na teret budžetskih sredstava.

O B R A Z L O Ž E N J E

I. UVOD

A. TOK POSTUPKA

1. Optužnicom Tužilaštva BiH broj T20 0 KTRZ 0000150 05 od 10.06.2010. godine optuženi Ratko Dronjak i Dragan Rodić zv. Šaula, su se teretili da su izvršili krivična djela Zločin protiv čovjčnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), e), f), i) i k) i Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz člana 175. stav 1. tačka a) i b) sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2., sve KZ BiH.
2. Nakon što je proučio dostavljene dokaze uz navedenu optužnicu, te iz istih izveo zaključak o postojanju osnovane sumnje da su optuženi Ratko Dronjak i Dragan Rodić zv. Šaula izvršili djela za koja se terete, sudija za prethodno saslušanje je dana 15.06.2010. godine navedenu optužnicu Tužilaštva i potvrdio.
3. Nakon što je spis dostavljen pretresnom vijeću, dana 19.08.2010. godine održana je statusna konferencija a dana 02.09.2010. godine započeo je pretres čitanjem optužnice.
4. Nadalje, imajući u vidu činjenicu da je optuženi Dragan Rodić zv. Šaula zaključio sporazum o priznanju krivnje sa Tužilaštvo BiH, dana 14.10.2010. godine, Sud je donio rješenje o razdvajanju postupka u odnosu na optuženog Dragana Rodića, a potom je nakon prihvatanja sporazuma, dana 26.10.2010. godine donesena presuda broj X-KR-09/684-1, kojom je optuženi Dragan Rodić oglašen krivim za izvršenje krivičnog djela Zločin protiv čovjčnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), e), f), i) i k) i Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz člana 175. stav 1. tačka a) i b) sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2., sve KZ BiH te osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od osam godina.
5. Ova presuda je postala pravosnažna.
6. Na nastavku glavnog pretresa od 23.12.2010. godine, stranke i branioci su obaviješteni kako je član vijeća-sudija Marjan Pogačnik spriječen da u daljem toku suđenja postupa kao sudija u ovom predmetu, te da će ga u smislu odredbe člana 238. stav 2. ZKP BiH zamijeniti sudija Ljubomir Kitić koji je bio prisutan od početka glavnog pretresa u ovom predmetu.

7. Nadalje, dana 23.03.2012. godine Tužilaštvo je u smislu odredbe člana 275. ZKP BiH izvršilo izmjenu optužbe, odnosno dostavilo preciziranu optužnicu u odnosu na optuženog Ratka Dronjka.

8. Pomenuta optužnica se u odnosu na prethodnu razlikuje po tome što se odnosi isključivo na optuženog Ratka Dronjka, što je njome ispušteno terećenje po komandnoj odgovornosti i preciziran opšti dio koji se odnosi na postojanje udruženog zločinačkog poduhvata.

9. Izjašnjavajući se na dostavljenu optužnici branilac optuženog Ratka Dronjka je istakao kako smatra da je njome pogoršan položaj optuženog te da ista nema uporište u izvedenim dokazima, slijedom čega je zatražio da se ista dostavi sudiji za prethodni postupak radi potvrđivanja.

10. Međutim, branilac nije preciznije obrazložio na čemu bazira argumentaciju o pogoršanju položaja svog branjenika.

11. Polazeći od navedenog a radi pripremanja odbrane, odnosno izvođenja dokaza odbrane, advokat Slobodan Perić je podneskom od 02.04.2012. godine obavijestio Sud kako predlaže da se kao dodatni dokazi saslušaju svjedoci Želimir Knežević i Slavko Lisica, te izvrši vještačenje po Kosovac Slobodanu.

12. Međutim imajući u vidu smrt Slobodana Kosovca koja je nastupila dana 23.03.2012. godine, odbrana nije dostavila prijedlog zamjenskog vještaka te je u tom pravcu kada je riječ o dodatnim dokazima ostala kod saslušanja svjedoka Želimira Kneževića i Slavka Lisice.

13. Konačno, dana 12.04.2012. godine zaključen je dokazni postupak saslušanjem svjedoka Želimira Kneževića i Slavka Lisice te uvođenjem materijalnih dokaza.

B. ZAVRŠNE RIJEČI

1. Tužilaštvo BiH

14. Nakon izvedenih dokaza i zaključenja dokaznog postupka, Tužilaštvo je dana 10.05.2012. godine izložilo svoju završnu riječ. Također, ista je uložena u spis i u pisanom obliku.

15. U svojoj završnoj riječi Tužilac se osvrnuo na optužbe koje se optuženom Ratku Dronjku stavljaju na teret, odnosno, Tužilaštvo se posebno baziralo na tvrdnju da je optuženi bio upravnik svih logora u zoni odgovornosti 2. KK, odnosno upravnik zatvorskih objekata u O.Š. Slavko Rodić u Drvaru i O.Š. Kamenici.

16. U skladu sa ovakvim činjeničnim opisom, Tužilaštvo je istaklo kako je optužnica podijeljena na tri tačke. Prva koja se odnosi na O.Š. Slavko Rodić u Drvaru, te druga i treća koje se odnose na O.Š. Kamenica.

17. Imajući u vidu da se za radnje opisane u tački 1. i 2. optužnice optužni Ratko Dronjak tereti za izvršenje krivičnog djela Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, Tužilaštvo se osvrnulo na dokazivanje postojanja opštih elemenata ovog krivičnog djela, odnosno postojanje širokorasprostranjenog i sistematičnog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva. U ovom kontekstu Tužilaštvo je podsjetilo i na činjenice koje je utvrdilo pretresno vijeće MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Radoslava Brđanina* (predmet broj IT-99-36-T, presuda od 01.09.2001. godine) a koje je Sud prihvatio rješenjem broj: X-KR-09/684 od 13.10.2010. godine.

18. U cilju dokazivanja tvrdnje da se radilo o koordiniranim aktivnostima na području Autonomne regije Krajina (ARK), čija je meta bilo civilno stanovništvo, Tužilaštvo je ukazalo na dokaze koji su uvedeni pod brojem T-28, T-27, T-30, T-53, T-52 i T-56.

19. Naime, prema viđenju Tužilaštva, ovi dokazi potvrđuju da se radilo o smišljenom napadu usmjerenom protiv nesrpskog civilnog stanovništva, koji je vršen pod izgovorom razoružavanja.

20. Nadalje, Tužilaštvo je u svojoj završnoj riječi analiziralo pojedine optužbe koje se odnose na Ratka Dronjka, te posebno ukazalo na činjenicu kako su događaji u O.Š. Slavko Rodić i O.Š. Kamenica u uskoj vezi sa zbivanjima na području ARK.

21. Dakle, po mišljenju Tužilaštva nesporna je veza između širokorasprostranjenog i sistematičnog napada usmjerenog protiv nesrpskog civilnog stanovništva na području ARK i događaja u zatočeničkim objektima u O.Š. Slavko Rodić u Drvaru i O.Š. Kamenica.

22. U ovom pravcu posebno je skrenuta pažnja na dugotrajnost radnji za koje se optuženi tereti, odnosno da je upravo u opštini Drvar bilo sjedište 2. KK.

23. Također, Tužilaštvo je dalo osvrt na pojedine navode svjedoka koji su saslušani na glavnom pretresu i koji su govorili o događajima u O.Š. Slavko Rodić.

24. Istaknuto je i da nije nužno dokazati identitet ubijenih ljudi (u smislu imena i prezimena) da bi optuženi bio oglašen krivim za ubistvo, odnosno dovoljno je dokazati da se radilo o ljudskom biću i da je radnjama optuženog ugašen ljudski život.

25. Tužilac se osvrnuo i na tačke optužnice koje se vezuju za O.Š. Kamenica te posebno ukazao na značaj svjedoka koji imaju posredna saznanja o stradanju pojedinih lica. Naime, tužilac je istakao kako pojedini očevidci nisu bili u prilici da živi dočekaju slobodu ali su imali priliku da svojim sapatnicima u logoru ispričaju događaje čiji su očevidci bili.

26. Dakle, u konkretnom, nemoguće je doći do očevidaca pojedinih događaja i prema navodima tužioca, Sud će biti u prilici da odlučuje na osnovu iskaza svjedoka koji imaju samo posredna saznanja o kritičnim događajima i ostalim materijalnim dokazima.

27. Također, analizirajući optužbe iz tačke II optužnice tužilac je istakao kako nema potrebe da se ponavlja, odnosno da ponovo ukazuje na dokaze koji potvrđuju postojanje O.Š. Kamenica i da je ista služila kao zatočenički objekat te da je u istom optuženi Ratko Dronjak obavljao dužnost upravnika.

28. Nadalje, tužilac se osvrnuo na optužbe iz tačke III optužnice, odnosno na optužbe za krivično djelo Ratni zločin protiv ratnih zaroljenika iz člana 175. KZ BiH.

29. U ovom svjetlu Tužilaštvo je istaklo kako lica koja su oštećena radnjama opisanim u tački III optužnice ispunjavaju uslove i imaju status zaštićenih lica u smislu člana 4. III Ženevske konvencije.

30. Status zaštićenih lica prema III Ženevskoj konvenciji Tužilaštvo je dalje analiziralo u svjetlu člana 45. Dopunskog protokola I, navodeći da pomenuti protokol štiti sva lica bez obzira na prirodu ili porijeklo oružanog sukoba.

31. Dodatno, u okviru iznošenja završne riječi, posebno je analizirano ubistvo iz tačke III-2. optužnice, kojom se optuženi Ratko Dronjak tereti da je lično izvršio ubistvo oštećenog Fikreta Begića i to iz pištolja na potpuno hladnokrvan način, čime je prema navodima Tužilaštva konkludentim radnjam dao primjer ponašanja kojeg su trebali slijediti i ostali stražari u O.Š. Kamenica.

32. Govoreći o uslovima koji su vladali u O.Š. Kamenica, odnosno o stanju u kojem su bili ratni zarobljenici kada su razmijenjeni, tužilac je ukazao na tvrdnje većeg broja svjedoka koji su istakli kako su petnaestak dana prije razmjene dobili priliku da se upristoje i da u tom periodu nisu bili izloženi premlaćivanju i maltretiranju.

33. U završnom dijelu svog izlaganja, tužilac je izvršio analizu djela koja se nalaze u osnovi Zločina protiv čovječnosti iz člana 172. i Ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz člana 175. sve KZ BiH, posebno pojašnjavajući: (1) ubistvo, (2) mučenje i druga nečovječna djela, (3) Prisilni nestanak i (4) Progon.

34. Također, tužilac je dao kratak osvrt na dokaze koje je izvela odbrana, te naglasio da je plan odbrane putem alibija prezentiran skoro na samom kraju glavnog pretresa.

35. Rezimirajući iznesene dokaze, tužilac je analizirao i institut udruženog zločinačkog poduhvata, za koji se optuženi Ratko Dronjak tereti, te ukazao kako su dokazani svi relevantni elementi, odnosno *actus reus* i *mens rea*.

36. Na kraju, polazeći od olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, pri čemu je napomenuto da zapravo Tužilaštvo na strani optuženog ne nalazi olakšavajuće okolnosti a da se među otežavajućim mogu navesti upornost u činjenju krivičnih djela, monstroznost, ubistvo više od trideset osoba, pri čemu je većina tijela bačen u tzv. "bezdane jame" tako da se za nekim od njih i dalje traga, predložilo izricanje kazne dugotrajnog zatvora u trajanju ne manjem od trideset godina.

2. Odbrana

37. Odbrana optuženog Ratka Dronjka iznijela je svoju završnu riječ 17.05.2012. godine, te istu također uložila u spis u pisanom obliku.

38. Na samom početku iznošenja svog završnog izlaganja, branilac je napomenuo kako smatra da postupak nije vođen korektno i da je njegov branjenik unaprijed bio osuđen, odnosno da je bio osuđen prije i nego je suđenje u ovom predmetu počelo, a sve za potrebe dnevne politike kojoj nije cilj utvrđivanje istine i zadovoljenje pravde, koja prema navodima branioca za posljedicu ima progon, kako samog optuženog tako i njegovih sunarodnjaka.

39. Branilac je dodao kako smatra da je činjenica boravka u pritvoru optuženog Ratka Dronjka bila jasan znak da je optuženi od samog početka bio smatran krivim.

40. U vezi sa prethodnim, prema navodima branioca, optuženi je tražio izuzeće vijeća i da se ne izvode dokazi odbrane, međutim prema riječima branioca, odbrana je iznijela svoju odbranu i prezentirala dokaze zbog principa profesionalne etike.

41. U nastavku branilac je naveo kako smatra da je dostavljanjem izmjenjene optužnice nastala nejasna procesna situacija, odnosno da nije jasno da li se radi o novoj ili izmenjenoj optužnici, odnosno da li u odnosu na optuženog Ratka Dronjka egzistiraju dvije optužnice. Također, odbrana je navela da i kad bi se uzelo da se radi o izmjeni ranije optužnice, onda se istom pogoršava položaj optuženog, tako da je ista trebala da prođe postupak potvrđivanja.

42. U nastavku iznošenja završne riječi, odbrana je, obzirom na navodnu nejasnu procesnu situaciju, istakla da će iznositi argumentaciju u okviru pretpostavljene optužnice.

43. Prije svega, odbrana je istakla da je prema njihovoj ocjeni, nad Srpskim stanovništvom na području opština Zapadne Krajine, izvršen genocid.

44. Nadalje, analizirajući tezu postojanja širokorasprostranjenog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, branilac je ponovio kako na kritičnom

području nije postojao napad usmjeren protiv nesrpskog stanovništva, već sasvim suprotno.

45. Dalje, analizirajući hronologiju raspada SFRJ odbrana je istakla da nije sporno da je Bosna i Hercegovina dobila međunarodno priznanje, ali da se nije radilo o priznavanju muslimanske države, niti privatne države Alije Izetbegovića.

46. U svjetlu prethodnog, analizirani su i događaji koji su doveli do disolucije SFRJ, te da je došlo do istrebljenja srpskog naroda na kritičnom području. Dodatno, prema ocjeni branioca, jedine legalne vojske na području Bosne i Hercegovine su bile JNA i Oružane snage BiH, doku su sve ostale vojske bile zapravo paravojne formacije. Tačnije, imajući u vidu da je VRS bila sljednik JNA, ista se može smatrati, ako ne legitomnom onda najlegitimnijom vojskom u BiH, ukoliko se poredi sa druge dvije vojske-sudionice Rata u BiH.

47. Anaizirana je optužnica koja stoji protiv optuženog Ratka Dronjka, te je istaknuto kako je nemoguća koegzistencija Udruženog zločinačkog poduhvata i saizvršilaštva. Dodatno, branilac je analizirao i pravne standarde i kriterije za koncepciju Udruženog zločinačkog poduhvata i saizvršilaštva.

48. Na kraju svoje analize UZP-a, odbrana je istakla kako je osporavan cjelokupan koncept UZP-a, te da dodatno optužnica u sebi na sadrži sve relevantne činjeice. Prema odbrani, UZP je formulisan kao puka formulacija koja nema svoj sadržaj i svrhu.

49. U nastavku, osvrćući se na krivična djela za koja se optuženi tereti, branilac je naveo da širokorasprostranjen i sistematičan napad usmjeren protiv nesrpskog civilnog stanovništva nije postojao na području opštine Drvar, te iskazao zadovoljstvo zbog činjenice da je sa time i Tužilaštvo saglasno. Dodatno, branilac je istakao, kako smatra da optuženi nije mogao biti svjestan eventualnog širokorasprostranjenog i sistematičnog napada, u kontekstu čega posebno treba imati u vidu stanje na području opštine Drvar.

50. Ukazano je i na odluku pretresnog vijeća Suda BiH u predmetu Kličković, gdje je zauzet stav kako nije dokazano postojanje širokorasprostranjenog i sistematičnog napada na relevantnom području.

51. Branilac je dao osvrt i na pojedinačne optužbe koje se Ratku Dronjku stavljaju na teret te istakao kako smatra da su iste neprecizne, odnosno da se optuženi uopšte ne dovodi u vezi sa događajima (djelima) iz pojedinih tačaka optužnice. Opisane nedostatke u optužnici, branilac je analizirao i u kontekstu presude koja je donesena u postupku protiv optuženog Dragana Rodića, te dodao kako njegov iskaz nije istinit i pouzdan.

52. Također, branilac je analizirao ovlasti upravnika Ratka Dronjka, čija se dužnost svodila na obavezu organizovanja života unutar Kamenice i obezbjeđivanje da lica koja dovode druge vojne strukture, ne pobjegnu.

53. Na kraju, branilac se bavio pitanjem primjene materijalnog prava u ovom predmetu, te predlažući primjenu KZ SFRJ, istakao kako se lica koja su optužena pred Sudom, nalaze u nepovoljnijem položaju.

54. Konačno, branilac je dao osvrt na završno izlaganje Tužilaštva i primjenu Ženevskih konvencija, te zaključio kako se u ovom predmetu Sud treba rukovoditi načelom *in dubio pro reo*, te isključiti navodne dvostruke standarde prema kojima se bez ikakvog uporišta u zakonu, u slučaju kad se sudi Srbima, izriču drakonske kazne.

3. Optuženi Ratko Dronjak

55. Nakon Tužilaštva i odbrane optuženi Ratko Dronjak je iznio svoju završnu riječ.

56. Na samom početku je istakao kako se pridružuje navodima svoga branioca te da Tužilaštvo uveličava njegovu krivičnu odgovornost i to na način što je predložilo saslušanje svjedoka koji su u zavađi sa optuženim, među kojima je izdvojen Milanko Knežević.

57. Nadalje, optuženi je dao osvrt na iskaz svjedoka koji je pominjao izvjesnog Makedonca, navodeći kako isti nikad nije boravio u prostorijama O.Š. Slavko Rodoć.

58. Na kraju, kada je riječ o kredibilitetu svjedoka Dragana Rodića, optuženi je istakao da je isti u zamjenu za davanje iskaza dobio montažnu kuću, koje tvrdnje je iznijela navodno supruga svjedoka.

59. Konačno, optuženi je ukazao na činjenicu kako je tvrdnja Tužilaštva da je on lično ubio trideset ljudi imala štetne implikacije na njegove članove porodice.

C. ISKLJUČENEJ JAVNOSTI I ODLUKA O DODIJELJIVANJU MJERA ZAŠTITE ZA SVJEDOKA.

60. Tokom izvođenja dokaza, kao svjedok Tužilaštva na nastavku glavnog pretresa dana 20.01.2011. godine, svoj iskaz dao je Duško Dronjak.

61. Imajući u vidu istaknuti prijedlog Tužilaštva, koji se tiče isključenja javnosti, Sud je dao priliku i svjedoku da iznese razloge zbog kojih traži isključenje javnosti.

62. Odgovarajući na postavljena pitanja svjedok je istakao kako zbog geografske blizine relevantnih područja kao imajući i u vidu opšte prilike koje vladaju na području opštine Drvara, te njegov društveni položaj i činjenica da ima porodicu, zahtijevaju da se ne dovodi u vezi sa ovim predmetom.

63. Odbrana je u svom izjašnjenju navela da se protivi isključenju javnosti jer smatra da nisu ispunjeni zakonom propisani uslovi.

64. Sud je nakon što je saslušao izjašnjenje i argumente svjedoka dono rješenje prema kojemu je za vrijeme davanja iskaza javnost isključena.

65. Ovom prilikom Sud se rukovodio interesima svjedoka i njegove porodice.

66. Imajući u vidu ranije dostavljeni pismeni prijedlog, Sud je na nastavku glavnog pretresa od 13.12.2011. godine razmotrio zahtjev svjedoka da mu se odrede mjere zaštite koje uključuju zabranu objavljivanja fotografije sa likom svjedoka i proglašavanja ličnih podataka povjerljivim.

67. Izjašnjavajući se u vezi pismeno dostavljenog prijedloga svjedok je istakao da bi objavljivanje njegovog imena ili fotografije moglo imati negativne implikacije na obavljanje redovnih radnih zadataka, odnosno da bi moglo doći do narušavanja porodičnih odnosa.

68. Polazeći od prezentirane argumentacije Tužilaštvo je istaklo da smatra da bi prijedlog trebalo dodatno obrazložiti te bi u tom slučaju ostavili Sudu na ocjenu da li smatra osnovanim prijedlog za dodjeljivanje mjera zaštite.

69. Nakon što je svjedok dodatno pojasnio kakve bi implikacije mogle nastupiti Sud je u skladu sa članom 13. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka svjedoku dodijelio pseudonim O1 a lične podatke proglasio tajnim, te zabranio objavljivanje fotografija i videomaterijala sa likom svjedoka.

D. PRIGOVORI NA DOKAZE

1. Prigovori odbrane na dokaze Tužilaštva

70. Odbrana je izjavila prigovor relevantnosti za u nastavku navedene dokaze¹, navodeći da optuženi nije sudjelovao u događajima na koje se ovi dokazi odnose te da nisu relevantni za ovaj postupak.

71. Međutim, Sud je iste razmotrio u okviru istaknutog prigovora relevantnosti te utvrdio kako je isti neosnovan. Naime, nesporno navedeni dokazi se ne odnose na samu ličnost optuženog Ratka Dronjka, međutim isti u značajnoj mjeri razjašnjavaju događaje i činjenice koji su relevantni za ovaj predmet.

72. Nadalje, odbrana je istakla prigovor relevantnosti u odnosu na određeni broj dokaza² zbog činjenice kako navedena dokumentacija nastala više godina nakon

¹ **T-27:** Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima od 19.12.1991.godine;

T-28: Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, broj: 02-130/92 od 12.05.1992.godine;

T-29: Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, broj: 1, od 15.01.1992.godine;

T-30: Službeni glasnik Autonomne regije Krajina, broj: 2, od 05.06.1992.godine;

T-31: Spisak predstavnika u skupštini Autonomne regije Krajina;

T-32: Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti - Službeni list R BiH, br:1, od 09.04.1992.godine i Odluka o proglašenju ratnog stanja – Službeni list R BiH, broj: 7, od 20.06.1992.godine;

T-33: Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 9 od 13.06.1992. godine;

T-34: Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, broj: 03-234/92 od 12.05.1992.godine;

T-35: Naredba Komandanta GŠ Vojske Srpske Republike BiH, Strogo pov. Broj:30/18-17 od 16.06.1992.godine;

T-36: Naredba Komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, Strogo pov. Broj: 30/18-25 od 03.07.1992.godine;

T-37: Analiza aktivnosti i borbenih dejstava u 1992.godini, zaključci i zadaci – Komanda II Krajiškog korpusa, Str. Pov. 3-39 od 07.03.1993.godine;

T-38: Zaključci sa sastanka subregije od 07.06.1992.godine;

T-39: Pregled odseljenih i doseljenih građana – CSB, sektor SDB Banja Luka od maja 1993.godine;

T-59: Naređenje za rad na dokumentima plana upotrebe Vojske RS – IZJAVA - br.101/21 od 12.01.1994.god.;

² **T-80:** Rješenje na ime Kasim Duraković, Unsko-sanski kanton Kantonalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida domovinskog rata, broj: 16-5-560-603/98 od 13.11.1998.god.; Povijest bolesti na ime Kasim Duraković, Dom zdravlja Velika Kladuša od 03.12.2003.god.; Povijest bolesti na ime Kasim Duraković, Dom zdravlja Velika Kladuša od 03.12.2003.god., Povijest bolesti na ime Kasim Duraković, Kantonalna

relevantnog perioda, tako da ista ne može biti od koristi za postupak. Međutim, Sud nije prihvatio argumentaciju odbrane zbog činjenice da su navedeni dokazi zapravo samo potvrđivali navode svjedoka, odnosno da su korišteni kako bi dodatno potvrdili kredibilitet njihovih iskaza i dali jasnu i stručnu definiciju i opis povreda koje su pojedina lica zadobila kritične prilike.

73. Nadalje, odbrana je istakla prigovor relevantnosti zbog toga što navodno tužilac nije dokazao da su dokazane činjenice na koje se dokazi odnose³. Međutim, prema ocjeni Suda neosnovana je ovakva argumentacija odbrane zbog činjenice što navedeni dokazi upravo uloženi u svrhu dokazivanja pojedinih činjenica, tako da se njihovo postojanje/dokazanost ne može tretirati kao preduslov za relevantnost pojedinih dokaza.

74. Konačno, kada je riječ o prigovoru relevantnosti, odbrana je istakla kako smatra nerelevantnim dokaz Tužilaštva T-103⁴ obzirom da isti, kako navodi odbrana, nije važan za ovaj postupak. Međutim, prigovor odbrane je odbijen zbog činjenice što su se prema navodima tužioca radanje/događaji opisani u Tački I-1, I-2 i I-3 optužnice upravo desili u prostorijama škole koja se nalazi u fotodokumentaciji.

bolnica Bihać od 14.02.2007.god., Otpusno pismo na ime Kasim Duraković, Kantonalna bolnica „dr. Irfan Ljubijankić“ Bihać od 16.11.2001.god.;

T-81: Otpusnica iz bolnice na ime Velaga Begić, Kantonalna bolnica Bihać MB 16304;

T-82: Povijest bolesti na ime Mirsad Hadžić, Privatna ordinacija „Kapić“ od 11.11.2004.god.;

T-84: Izjava Međunarodnog Komiteta crvenog križa za Mile Mijukovića, Zagreb od 20.07.1995.god., Otpusno pismo na ime Mile Mijuković, Kantonalna bolnica „Dr. Irfan Ljubijankić“, MB 2503 od 17.04.1998.god.;

T-85: Otpusno pismo na ime Josip Šantić, Kantonalna bolnica „Dr Irfan Ljubijankić“ Bihać od 02.10.1997.god., Nalaz i mišljenje na ime Josip Šantić, Ljekarska komisija za pregled lica obuhvaćenih Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica broj: 4059-2/06-T1-2151 od 03.07.2006.god.;

T-86: Potvrda o smrti na ime Marijan Nikšić broj: 104/95;

³ **T-99:** Dnk izvještaji: na ime Malkoč Nusret (JG-18), Šepić Kemal (JG-03), Velagić Ferid (JG-02), Kadsić Fehim (JG-07) Subašić Fuad (JG-11) Žulj Drago (JG-16) Delić Suvad (JG-04), Crnolić Rufad (JG-05), Halilović Fadil (JG-10), Zulić Rasim (JG-12), Halilović Rezak (JG-14), Halilović Said (JG-17), Bukvić Ifet (JG-19),

T-100: Izjava o nestalom licu Čehić Enver, Zapisnik o prepoznavanju leša, Zapisnik o izvršenoj primopredaji ekhumiranog tijela, broj 05-11/03-711/2001 od 25.05.2001.godine

T-101: Izjava o Nestalom Kalić Kalminu, Zapisnik o prepoznavanju leša i Zapisnik o izvršenoj primopredaji leša 17.05.2001.godine

T-102: Crtež lica mjesta masovne grobnice Golubnjača, Zapisnik o ekshumaciji na cd i fotodokumentacija iste grobnice,

⁴ Fotodokumentacija osnovne škole u Drvaru.

75. Na kraju, kada je riječ o prigovorima autentičnosti, odbrana je osporila određeni broj dokaza⁵ uz obrazloženje da se radi o kopijama koje nisu vidljive, odnosno nisu u dovoljnoj mjeri čitljive, te da nije jasno ko je sačinio konkretnu dokumentaciju.

76. Sud je analizirao prigovor branioca i zaključio kako u konkretnom slučaju stoji tvrdnja branioca da je jako teško pročitati sadržaj spornih dokaza, međutim ipak, treba istaći da su isti u prihvatljivoj mjeri jasni, odnosno čitljivi. Dakle, branilac u određenoj mjeri ima pravo kada ukazuje na činjenicu da sa radi o teško čitljivim dokumentima, međutim ipak je moguće razaznati njihov sadržaj, pa se stoga ovaj prigovor odbija, a pri tom je imao u vidu da su ti dokazi potvrđeni kako drugim materijalnim dokazima, tako i iskazima saslušanih svjedoka, dakle Sud se cijenivši kako te dokaze, tako i iskaze saslušanih svjedoka, uvjerio u autentičnost tih dokaza.

77. Na kraju, kada je riječ o dokazu Tužilaštva T-84 Sud je prihvatio prigovor branioca da dokument nije potpisan i da ne posjeduje pečat obzirom da nije imao priliku da se na drugi način uvjeri u njegovu autentičnost.

2. Prigovori Tužilaštva na dokaze odbrane:

78. Sud je analizirao prigovore Tužilaštva koji se tiču dokaza odbrane⁶ i to u kontekstu teze odbrane, odnosno tvrdnje odbrane kako su ovlasti optuženog Ratka

⁵ **T-67:** Depeša CSB Banja Luka, broj: 11-140 od 14.05.1992.godine;

T-70: Akt Odjeljenja za OBP – 11. Krupska pješadijska brigada, broj: 247/45 od 15.12.1992.godine (*traže se podaci za muslimane civile*);

T-84: Izjava Međunarodnog Komiteta crvenog križa za Mile Mijukovića, Zagreb od 20.07.1995.god., Otpusno pismo na ime Mile Mijuković, Kantonalna bolnica „Dr. Irfan Ljubijankić“, MB 2503 od 17.04.1998.god.;

⁶ **O1-8:** Štab TO Bihać – Naredba od 09.05.1992. godine o pripremi za izvođenje borbenih dejstava;

O1-11: Naređenje Komande 2. KK od 21.05.1992. gđodine-opšta mobilizacija;

O1-13: Spisak vrsta i količina naoružanja i municije koja se mora predati;

O1-19: Zapovest za pozadinu 2. KK od 07.08.1992. godine;

O1-20: Naredba od 25.08.1992. gopdine 2. Bihaćke brigade i stoji raspored i pokrivanje linije, ovim dakle dokazujemo da je vojna linija stavljena u groblje kako bi se stvorila slika kako srpske snage granatiraju groblje.

O1-21: Izvještaj o stanju sanitetskog materijala u 2. bataljonu VP od 30.08.1992. godine;

O1-23: Naredba 2. KK od 22.11.1992. godine koja je upućena Sanitetskoj službi;

O1-24: Zapovjest za pozadinu 2. KK od 22.11.1992. godine;

O1-25: Naredba za intendantsko obezjeđenje od 22.11.1992. godine;

O1-29: Sl. zabilješka Narodne odbrane-zapadna Bosna od 07.03.1995. godine., odnosi se na vojne aktivnosti 5. korpusa u bihaću pa potvrđujem navode svjedoka da je bilo međumuslimanskog sukoba.

Dronjka bile vrlo ograničene, te da se sve značajnije odluke koje se tiču stanja na području 2. K.K. pa samim time i Kamenice donosile na višem nivou komandovanja i ruklovođenja te da nije postojao napad na civilno stanovništvo na kritičnom području.

79. Primjenjujući ove standarde, prihvaćen je prigovor Tužilaštva u odnosu na dokaze O1-20 i O1-29 zbog činjenice da se isti prema navodima odbrane odnose na mikrolokacije (groblje) na kojima su smješteni borbeni položaji, što u svakom slučaju nije relevantno za područje koje obuhvata desetak opština, te zbog činjenice da se optužnica ne odnosi na oružani sukob između jedinica A. BiH i Narodne odbrane Zapadna Bosna.

80. U preostalom dijelu, imajući u vidu definisane standarde, odbijen je prigovor relevantnosti kojeg je iznijelo Tužilaštvo.

II. OPŠTI STANDARDI DOKAZIVANJA

81. Zadatak svakog suda je da cijeni dokaze u skladu sa važećim procesnim zakonom, odnosno Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine. Također, prilikom analize svakog pojedinog dokaza, Sud je dužan da na optuženog primijeni pretpostavku nevinosti, koju predviđa odredba člana 3. ZKP BiH, što ujedno predstavlja temeljni princip savremenog krivičnog zakonodavstva.

82. Dakle, primjena pretpostavke nevinosti u prvom redu dolazi do izražaja u činjenici da Tužilaštvo snosi teret dokazivanja krivice optuženog.

83. Drugim riječima, u vrijeme dok Tužilaštvo provodi istragu, prikuplja dokaze i podiže optužnicu, osumnjičeni/optuženi se smara nevinim i u cilju osiguranja tog statusa nije dužan da iznosi dokaze koji bi ga oslobađali od optužbe.

84. Nadalje, nakon podizanja optužnice i početka dokaznog postupka u kojem optuženi može da izvodi dokaze sa ciljem da ospori tezu tužioca, Sud ima obavezi da prilikom ocjene iskaza svjedoka uzme u obzir njihovo držanje, vladanje, karakter u mjeri u kada je to moguće, kao i logičnost i konzistentnost njihovih iskaza.

85. U pogledu svih svjedoka, Sud mora uzeti u obzir vjerovatnoću, dosljednost i druge dokaze, okolnosti predmeta, kao i lično interesovanja pojedinih svjedoka u vezi sa ovim krivičnim postupkom.

86. Sud tokom cijelog postupka vodi računa o činjenici da kredibilitet svjedoka ovisi od njihovog poznavanja činjenica o kojima su svjedočili, njihove sposobnosti da na adekvatan način percipiraju okolnosti o kojima svjedoče, njihovu iskrenost i okolnosti da su se obavezali da će govoriti istinu u smislu date zakletve.

87. U slučaju i kada je Sud ocijenio da je svjedok svoj iskaz dao iskreno, ključno pitanje je da li je takav iskaz pouzdan i da li je on odražavao sve relevantne okolnosti.

88. U ovom dijelu se posebno mora osvrnuti na iskaz svjedoka Dragana Rodića, koji je prethodno bio optužen u ovom predmetu, a potom je nakon zaključivanja sporazuma o priznanju krivnje, saslušan u svojstvu svjedoka.

89. Sasvim logično, sa posebnom pažnjom je cijenjen njegov iskaz i to iz više razloga, među kojima svakako treba istaći da je isti i nakon zaključivanja sporazuma o priznanju krivnje imao određen interes da minimizira svoju krivičnu odgovornost.

90. Jedan od način da se to čini je umanjivanje intenziteta i težine posljedica vlastitih radnji i paralelno naglašavanje uloge i postupaka drugih osoba kao što je u npr. optuženi Ratko Dronjak.

91. Uzimajući u obzir prethodno, prije svega predočen je sadržaj iskaza svjedoka Dragana Rodića ali i njegov odnos sa optuženim Ratkom Dronjkom, kako u kritičnom periodu tako i nakon njega. Evidentno je da zapravo sam sadržaj iskaza svjedoka Dragana Rodića zapravo, ako se samostalno posmatra, ne može biti od velike pomoći. Posebno ovdje treba ukazati na činjenicu da je Dragan Rodić svjedočeći u više navrata istakao kako se ne može izjasniti kada su se pojedini događaji koje je opisivao desili, odnosno precizirati identitet stradalih lica. U takvim uslovima, Sud je bio u poziciji da kroz ocjenu iskaza drugih svjedoka i materijalnih dokaza formira kompletnu sliku događaja, što je samo u pojedinim slučajevima bilo moguće.

92. Kao primjer situacije u kojoj iskaz svjedoka Dragana Rodića nije bio od posebne pomoći Sudu, mogu se navesti događaji iz tačke I-3 i II-7 optužnice, gdje Sud na osnovu ostalih dokaza nije mogao doći do cjelovite slike o događajima o kojim pomenuti svjedok govori.

93. Naime, kada je riječ o iskazu svjedoka Dragana Rodića u vezi sa događajima opisanim u tački I-3 optužnice, treba istaći da su drugi svjedoci zapravo ključnu činjenicu koja se odnosi na identitet oštećenih, te da su oni prezentirali na bitno drugačiji način te činjenice, navodeći da je profesor Rasim Zulić podlegao u O.Š. Slavko Rodić od posljedica premlaćivanja za razliku od svjedoka Dragan Rodić koji je istakao da je u grupi ljudi koji su ubijeni pored jame bio izvjesni profesor.

94. Bez ove činjenice koja bi predstavljala ključnu sponu u utvrđivanju identiteta stradalih osoba, nije bilo moguće sa sigurnošću utvrditi da Dragan Rodić govori o događaju iz pomenute tačke optužnice.

95. Slično prethodnom, i kada je riječ o tački II-7 optužnice, Dragan Rodić nije bio od posebne pomoći jer Sud nije mogao sa sigurnošću utvrditi da li svjedok govori o kritičnom događaju, obzirom da svjedok nije bio određen u pogledu vremena kada se kritični događaj desio, dok broj lica koja su stradala, prema kazivanju Dragana Rodića ne odgovara broju lica koji proizilazi iz drugih izvedenih dokaza. Dakle, i u ovom slučaju svjedok Rodić nije bio od posebne pomoći.

96. Nadalje, kada se radi o ostatku iskaza svjedoka Dragana Rodića, Sud nije našao značajnijih kontradikcija niti razloga da sumnja u istinitost njegovog iskaza.

97. Sama činjenica da optuženi i odbrana spore njegov kredibilitet je posmatrana u okviru potpuno jasnog interesa optuženog Dronjka da minimizira štetne aspekte svjedokovog iskaza ali i u okviru činjenice kako je zapravo upravo optuženi Ratko Dronjak, računajući na pouzdanost svjedoka Dragana Rodića, istog postavio za faktičkog komandira smjene straže u Kamenici.

98. Drugim riječima, odbrana sasvim logično pokušava da ospori svjedoka Dragana Rodića, pri čemu apstraira činjenicu kako ga je i sam optuženi smatrao i tretirao kao osobu koja je pouzdana i od povjerenja.

99. Dakle, kako je prethodno opisano, Sud je poklonio vjeru iskazu svjedoka Dragana Rodića, međutim isti je bio korišten i prihvaćen samo u mjeri kada je to bilo moguće, odnosno u uslovima kada je isti bio dovoljno precizan i odrediv, odnosno kada se mogao dovesti u vezu sa drugim izvedenim dokazima.

100. Sud je također tokom cijelog postupka vodio računa o činjenici da je u iskazima o činjenicama koje su se dogodile puno godina prije davanja samog iskaza, prisutna nesigurnost uslijed nestalnosti ljudske percepcije traumatičnih događaja i sjećanja na njih.

101. Međutim, u predmetu kao što je ovaj treba istaknuti da je prije svega trebalo utvrditi da su pojedini događaji činili samo sastavni dio uobičajene prakse.

102. Dakle, ovdje je najprije bilo relevantno da se utvrdi da su pojedina zbivanja uobičajena i redovna pojava, bez posebno izražene potrebe da se utvrđuju i najsitniji detalji u vezi sa svakim incidentom.

103. Posebno su cijenjeni iskazi svjedoka koji su u vrijeme dok su prisustvovali događajima o kojima su svjedočili, bili izloženi jakom stresu i traumi. Prema ocjeni Suda, određena odstupanja u vezi sa redoslijedom događaja i njihovim vremenskim trajanjem, ne utiču na kredibilitet iskaza u pogledu navoda da li su se neki događaji zaista i desili. Naime, kako je još prethodno istaknuto, u situacijama kada pojedina lica duži vremenski period bivaju zatvoreni u neuslovnim prostorijama i kada postoji praksa da su određena zbivanja redovna pojava, odnosno da se lica u više navrata premiještaju iz jedne prostorije u drugu, pri čemu su te prostorije gotovo u pravilu jako male i dobijaju minimalne količine svjetlosti, sasvim je logično da svjedoci naprave pogrešku u njihovom redoslijedu ili vremenskom trajanju boravka u pojedinim prostorijama. Isto tako, Sud je prihvatio činjenicu da takvi svjedoci kad opisuju prisustvo i ponašanje određenih osoba, naprave grešku.

104. Međutim, u slučajevima kada drugi dokazi potvrđuju prisustvo određene osobe, te kada to proizilazi iz iskaza svjedoka koji su bili stražari, ili su iz drugih razloga imala relativno povoljan tretman i određenu slobodu, Sud je u potpunosti poklonio vjeru opisima i detaljima koje je takav svjedok naveo.

105. Nadalje, u vezi sa dokazima iz druge ruke, treba istaći da se u sudskoj praksi prilično ustalio stav prema kojem su dokazi iz druge ruke prihvatljivi. Međutim, u smislu odredbe člana 15. ZKP BiH, Sud je slobodan u njihovoj ocjeni. Ti dokazi ipak moraju biti pouzdani, odnosno da, ako se radi o iskazima svjedoka, oni moraju biti dobrovoljno dati, istiniti, odnosno pribavljeni na zakonit način. Konkretno, dokazna vrijednost iskaza iz druge ruke zavisi od konteksta i karaktera predmetnog iskaza i/ili od toga da li je taj iskaz potkrijepljen i drugim odgovarajućim dokazima.

106. Posredni dokazi u suštini predstavljaju dokaze o činjenicama, odnosno o događajima ili krivičnom djelu iz kojih logično proizilazi relevantna činjenica. Budući da su se neki od kritičnih događaja po svemu sudeći desili u vrijeme kada na licu mjesta nije bilo puno svjedoka, i pošto je mogućnost utvrđivanja relevantnih činjenica kroz iskaze svjedoka i materijalne dokaze koji direktno potvrđuju te činjenice, bila problematična ili otežana, posredni dokazi su tada bivali ključni element ne samo za Tužilaštvo nego i za optuženog.

107. Ovdje se kao primjer mogu uzeti činjenice koje na posredan način govore o svijesti samog optuženog, odnosno o njegovim saznanjima vezano za kritične događaje u O.Š. Slavko Rodić i O.Š. Kamenica.

108. Tako se mogu istaknuti navodi svjedoka koji su bili sudionici razmjena i koji su istakli kako su preko organa bezbjednosti Korpusa dobijali podatke o broju i identitetu lica koja se u navedenim objektima nalaze, što praktično implicira da je postojao lanac komandovanja i izvještavanja, slijedom čega se logično zaključuje da je optuženi, bio informisan ako ne o svim, onda o većini promjena u brojnom stanju zatvorenih lica, odnosno o njihovoj razmjeni, smrti ili eventualnom bejktvu.

109. Slično prethodnom, činjenica (koju je potvrdilo više svjedoka) kako je optuženi Ratko Dronjak kao pretpostavljeni bio strog i zahtijevao disciplinu od stražara, te osobe od povjerenja postavio na dužnosti komandira smjena straže, implicira da je isti bio informisan o stanju i dešavanjima u objektima, te da u tom pravcu nije poduzimao radnje sa ciljem poboljšanja stanja.

110. Dakle, kako je prethodno opisano takvi dokazi uzeti pojedinačno mogu biti sami po sebi nedovoljni, ali ukoliko se sagledaju u svojoj ukupnosti, njihov kolektivni i kumulativni karakter može biti razotkrivajući i ponekad presudan.

111. Za Sud je od posebne važnosti bio redoslijed i vremenska povezanost događaja koji su obuhvaćeni optužnicom, kao i istovjetan način njihovog odvijanja.

112. U ovom konkretnom predmetu, dokumentarni dokazi u mjeri u kojoj su bili raspoloživi, uz pojašnjenja pojedinih svjedoka su bili od naročitog značaja, za sticanje prave i potpune slike o relevantnim događajima.

113. Tokom postupka odbrana je između ostalog ponudila alibi za optuženog, te izvela dokaze koji ukazuju na teške prilike koje su vladale na relevantnom području i pokušala minimizirati odgovornosti i dužnosti optuženog.

114. Međutim, kada je riječ o osporavanju postojanja širokorasprostranjenog napada na relevantnom području, koju činjenicu je odbrana osporavala, treba istaći kako se Sud iz prezentiranih dokaza uvjerio da je na svim stranama bilo incidenata ali da su pojedini incidenti često korišteni kao izgovor za napad na civilno stanovništvo.

115. Dakle, u ovom pravcu Sud je prihvatio dokaze odbrane, međutim nije prihvatio njenu interpretaciju istih, odnosno zaključak kako na području relevantnih općina nije postojao napad usmjeren protiv civilnog stanovništva.

116. Međutim, u vezi sa postojanjem napada na civilno stanovništvo u periodu od maja 1993. godine pa do kraja 1995. godine, treba istaći kako je odbrana sa uspjehom pobila tezu Tužilaštva, odnosno Sud nije našao dokazanim da je u citiranom periodu postojao napad na civilno stanovništvo.

117. Na kraju, kada je riječ o dokazima odbrane, koji se odnose na alibi, treba istaći kako je i vještak odbrane Dragan Danelišan izjašnjavajući se o dinamici liječenja, istakao kako je najintenzivniji dio liječenja trajao nekoliko mjeseci a da do potpunog oporavka optuženog nikad neće ni doći.

118. Drugim riječima, iako se odbrana alibijem odnosila na činjenicu kako jedan vremenski period optuženi nije dolazio u Kamenicu, treba istaći da na taj način nije

opovrgnuta nijedna optužba, obzirom da u skladu sa optužnicom radnje za koje se tereti optuženi i ne datiraju iz perioda na koji se odnosi liječenje.

119. Nadalje, kada je riječ o materijalnim dokazima, činjenica da neki dokument nije potpisan ili nema pečat, ne znači nužno da isti nije vjerodostojan (posebno kada se radi o raznim evidencijama i dnevnicima).

120. Sud nije smatrao da dokumenti bez potpisa i pečata, *a priori*, nisu vjerodostojni. Cijelo vrijeme, imajući na umu princip prema kojem teret dokazivanja vjerodostojnosti ostaje na Tužilaštvu, Sud je pregledao sve predložene dokumente, jedan po jedan, i smatra da je Tužilaštvo dokazalo njihovu vjerodostojnost van svake razumne sumnje.

121. Prilikom ocjene vjerodostojnosti dokumenata, Sud je iste razmatrao u svjetlu svih ostalih izvedenih dokaza, kao što su drugi dokumentarni dokazi i iskazi svjedoka. Pored toga, čak i kada je Sud bio uvjeren da je razmatrani dokument vjerodostojan, nije automatski prihvatano da izjave sadržane u tim dokumentima predstavljaju tačan prikaz činjenica, već je u svakom konkretnom slučaju cijenjena vjerodostojnost sadržaja.

122. Također, članom 15. ZKP-a BiH ustanovljen je princip slobodne ocjene dokaza, koji daje Sudu pravo da ocjenjuje postojanje ili nepostojanje činjenica, slobodno. Ocjena da li postoji ili ne postoji neka činjenica se ne vezuje, niti je ograničena posebnim formalnim dokaznim pravilima. Vrijednost dokaza nije unaprijed određena, ni kvalitativno ni kvantitativno. Dakle, čak i u slučajevima kada postoje odgovarajuće potvrde i rješenja o statusu ili određenim relevantnim činjenicama, Sud je imao mogućnost da ponovo preispita njihovo postojanje.

123. U pogledu slobodne ocjene dokaza Sud ima pravo ali i obavezu da savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u vezi s ostalim dokazima, te da na osnovu takve ocjene izvede zaključak o tome da li je neka činjenica dokazana, pri tome ocjena dokaza obuhvata njihovu logičku i psihološku ocjenu.

124. Drugim riječima, slobodna ocjena dokaza je ograničena principom zakonitosti dokaza i ničim drugim.

125. Nadalje, bitno je istaći da je članom 10. ZKP-a BiH definiran pojam nezakonitog dokaza, na način da se kao pravno nevaljani dokazi određuju oni izvori saznanja koji su pribavljeni ili izvođeni na zakonom zabranjen način. Dokazi pribavljeni povredama osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i bitnim povredama procesnog zakona označavaju se kao nezakonito pribavljeni dokazi. Oni predstavljaju pravno nevaljane dokaze i na njima nije moguće temeljiti sudsku odluku.

Također, često zna biti aktuelizirano pitanje originalnosti ili fotokopije dokumenta čiji sadržaj je važan za proces dokazivanja. Iako načelno postoji stav o potrebi da se Sudu dokumenti predaju u originalu, taj stav sam po sebi ne isključuje mogućnost korištenja kao zakonitog dokaza i kopije nekog dokumenta. O tome isti stav imaju i sudovi drugih država u regiji, pa tako i Vrhovni sud Republike Hrvatske u svojoj odluci broj I KŽ-645/01: *"U pravu su optuženici kada navode da se svi dopisi kcji imaju značnije dokaza podnose u izvorniku, što u konkretnom slučaju nije učinjeno sa zapisnikom o ispitivanju osumnjičenika N. Š. od 8. svibnja 1999. godine (list 72-74 spisa), niti je prvostuparjski sud, unatoč nastojanju, uspio pribaviti izvornik tijekom postupka. Međutim, protivno žalbenim navodima ne može se prihvatiti da se radi o nezakonitom dokazu u smislu čl. 9. st. 2. ZKP, samo iz tog formalnog propusta budući opt. Š. ne osporava autentičnost tog zapisnika, isti nije pribavljen kršenjem Ustavom, zakonom ili međunarodnim pravom zajamčenih prava obrane, a sam optuženik je i u tjeku glavne rasprave, kada je iznosio obranu, izjavio da ostaje kod te obrane, kcja je zatim pročitana i za kcju je naveo da je upravo, ono što je pročitano, govorio pred redarstvenim vlastima. Osim toga, s obzirom da optuženik Š. u cjelosti poriče počinjenje cjela nije prihvatljivo da se pobijana presuda temelji na tom dokazu pa stoga i kada bi se prihvatilo da se radi o dokazu iz čl. 9. st. 2. ZKP nije ostvaren žalbeni osnov protupravne povrede iz čl. 367. st. 2. ZKP."*

126. Kada se govori o stavu Evropskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) u vezi sa ocjenom dokaza, treba ukazati da je ustanovljeno opšte pravilo prema kojem se procjenom dokaza bave nacionalni sudovi. Budući da u Konvenciji ne postoji izričita odredba o tome, ESLJP se nije upustio u postavljanje pravila o dokazima i čvrsto je ostao pri stavu da njegov zadatak nije da presuđuje o tome da li su dokazi bili na

primjeren način prihvaćeni na suđenju, što je u načelu pitanje koje se reguliše shodno nacionalnom zakonu, nego da utvrdi da li je sudski postupak u cjelini bio pravičan.

127. Dakle, ESLJP kao i pravosuđa susjednih zemalja, su zauzeli stav da je glavni cilj krivičnog postupka utvrđivanje materijalne istine⁷, slijedom čega su kao donji prag u vezi sa zakonitošću dokaza, postavili pravičnost krivičnog postupka u cjelini, ne ograničavajući se na njegove pojedine aspekte.

III. PRIMJENJIVI ZAKON

128. Vezano za primjenjivo materijalno pravo, odbrana je prigovorila primjeni Krivičnog zakona BiH, ističući da bi trebalo primijeniti Krivični zakon SFRJ, koji je bio na snazi u vrijeme navedenih događaja. Odbrana je stajališta da primjena bilo kojeg drugog zakona umjesto KZ SFRJ koji je bio na snazi u periodu relevantnom za ovaj predmet predstavlja kršenje načela zakonitosti. U ovom kontekstu, odbrana se poziva na član 7. stav 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

129. Član 3. KZ BiH reguliše načelo zakonitosti, odnosno, da se krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju samo zakonom, te da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana sankcija.

130. Nadalje, član 4. Krivičnog zakona BiH predviđa da se na počinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela; ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primijenit će se zakon koji je blaži za počinioca.

131. Član 7. stav 1. Evropske konvencije također propisuje načelo zakonitosti. U skladu sa članom 2.2. Ustava BiH, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ima prioritet nad svim zakonima BiH. Nadalje, ova odredba Evropske konvencije propisuje

⁷ O eventualnim odstupanjima od ovog načela bi se moglo govoriti samo kada se radi o institutima sporazma o priznanju krivnje i izjašnjenju optuženog da se osjeća krivim.

opšte načelo kojim se zabranjuje izricanje kazne teže od one koja je bila propisana u vrijeme počinjenja krivičnog djela, ali ne propisuje primjenu najblažeg zakona.

132. Član 4a. KZ BiH propisuje da član 3. i član 4. KZ BiH ne sprječavaju suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja *“smatralo krivičnim djelom u skladu sa opštim principima međunarodnog prava.”*

133. Član 7. stav 2. Evropske konvencije predviđa isti izuzetak propisujući da stav 1. istog člana *“...neće uticati na suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja smatralo krivičnim djelom u skladu sa opštim pravnim načelima koja priznaju civilizovani narodi.”*⁸

134. Ovim se daje mogućnost da se u opisanim okolnostima odstupi od načela iz člana 3. i 4. KZ BiH (i člana 7. stav 1. Evropske konvencije) i od primjene krivičnog zakona koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela.

135. Prilikom razmatranja prigovora odbrane, treba reći da se nijedna odredba KZ SFRJ, koji je bio na snazi u relevantnom periodu, nije isključivo bavila zločinima protiv čovječnosti na način na koji je to propisano članom 172. KZ BiH. Međutim, uzimajući u obzir druge odredbe važećeg materijalnog zakona, kao i opšte principe međunarodnog prava, ovaj prigovor odbrane nije mogao biti prihvaćen kao osnovan.

136. Sud ističe da krivična djela za koja je optuženi proglašen krivim predstavljaju krivična djela prema međunarodnom običajnom pravu i stoga potpadaju pod *„opšte principe međunarodnog prava”* propisane članom 4a. Zakona o izmjenama i dopunama KZ BiH, i *„opšta pravna načela kcja priznaju civilizovani narodi”* propisana stavom 2. člana 7. Evropske konvencije. Slijedom navedenih razloga KZ BiH može biti primijenjen u ovom slučaju.

137. Naročito je potrebno istaći da status koji u međunarodnom običajnom pravu imaju zločini protiv čovječnosti, kao i pripisivanje individualne krivične odgovornosti u periodu relevantnom za optužnicu je između ostalog naveden u Izveštaju generalnog sekretara

⁸ Pogledati takođe član 15. stav 1. i 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, isti sadrži slične odredbe. Država Bosna i Hercegovina je, kao nasljednik Jugoslavije, ratifikovala ovaj Pakt.

Ujedinjenih nacija u skladu sa stavom 2. Rezolucije 808. Savjeta bezbjednosti od 3.5.1993. godine, Međunarodna pravna komisija, Komentari na nacrt Kodeksa o zločinima protiv mira i bezbjednosti čovječanstva (1996. godine) i prakse MKSJ i MKSR. Ove institucije nalaze da kažnjavanje zločina protiv čovječnosti predstavlja imperativ među standardima međunarodnog prava ili *jus cogens* (Međunarodna pravna komisija, Komentar na nacrt članova o državnoj odgovornosti za međunarodna nezakonita djela (2001. godina), član 26).

138. Konačno, kada je riječ o primjeni KZ BiH, posebno odredbe člana 172. (krivičnog djela Zločin protiv čovječnosti) treba ukazati na odluku Evropskog suda za ljudska prava u predmetu broj 51552/10 (Boban Šimšić protiv Bosne i Hercegovine) u kojoj se navodi kako je [imajući u vidu strahovitu, nezakonitu prirodu] [djela koja uključuju ubistva i mučenja Bošnjaka unutar konteksta šireg i sistematičnog napada bošnjačkog civilnog stanovništva...] [čak bi i površna reakcija...] [navela da su djela riskantna sadržavajući zločin protiv čovječnosti...], slijedom kojih razloga je žalba osuđenog Bobana Šimšića odbijena kao **očigledno** neosnovana.

139. Dakle, slijedom svega prethodnog jasno proizilazi da su 1992.godine zločini protiv čovječnosti predstavljali dio međunarodnog običajnog prava, te da njihova zakonska formalizacija u okviru domaćeg zakonodavstva kroz KZ BiH, te primjena KZ BiH ne predstavlja kršenje prava zagwarantovanih Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava.

140. Konačno, primjena KZ BiH je dodatno opravdana činjenicom da je izrečena kazna u svakom slučaju blaža nego smrtna kazna koja je bila na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela, čime se zadovoljava načelo vezano za vremensko važenje kirvičnog zakona, tj. primjena zakona blažeg za učinitelja.

141. Nadalje, kada je riječi primjeni odredaba člana 173. KZ BiH, odbrana nije sporila samu primjenu KZ BiH, koji inkriminira pojedina ponašanja i radnje, već je isti osporavan u dijelu koji se odnosi na samu sankciju, odnosno odbrana je primjenu odredbe člana 173. KZ BiH pobijala u svjetlu odredbe člana 38. stav 2. KZ SFRJ prema kome je kao najstrožija kazna bila predviđena kazna zatvora u trajanju od dvadeset godina.

142. Međutim, Sud nije prihvatio argumentaciju odbrane, obzirom da je gorenavedeno primjena KZ BiH u skladu sa stavom koji je zauzeo Odjel I Apelacionog odjeljenja Suda BiH u svojoj presudi protiv Abduladhima Maktoufa broj KPŽ 32/05 od 4.4.2006. godine i presudi protiv Dragoja Paunovića broj KPŽ 05/16 od 27.10.2006. godine.

143. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je razmatrao ovo pitanje u žalbi A. Maktoufa (AP 1785/06) i u svojoj odluci od 30.3.2007. godine navodi: „68. U praksi, ni u jednoj državi bivše Jugoslavije u zakonodavstvu nije postojala mogućnost izricanja doživotnog zatvora niti dugotrajnih zatvorskih kazni, a što je Međunarodni krivični sud za zločine na području bivše Jugoslavije često činio (predmet Krstić, Galić, itd.).

144. Istovremeno, koncept KZ SFRJ je bio takav da nije predviđao postojanje dugotrajnog niti doživotnog zatvora nego je za najteža krivična djela propisivao smrtnu kaznu, a za lakše oblike maksimalne zatvorske kazne do 15 godina zatvora.

145. Dakle, jasno je da se ne može odvojiti jedna sankcija od cjelokupnosti cilja koji se želio postići kaznenom politikom u vrijeme važenja tog zakona.“ U vezi s tim, Ustavni sud smatra da nije moguće jednostavno „odstraniti“ sankciju i primijeniti druge, blaže sankcije i time praktično ostaviti neadekvatno sankcionirana najteža krivična djela.“

146. U ovom konkretnom slučaju, Sud smatra utvrđenim da je optuženi morao znati da tokom ratnog stanja primjena međunarodnih pravila ima prioritet i da kršenje međunarodno zaštićenih vrijednosti povlači teške posljedice.

147. Također, u vrijeme kada su počinjena krivična djela, Bosna i Hercegovina je kao nasljednica države SFRJ bila strana potpisnica svih relevantnih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom pravu, koja štite ljudska prava u ratu i u miru.⁹

148. Isto tako, običajni status krivične odgovornosti za zločin protiv čovječnosti i ratni zločin protiv civila i pojedinačne odgovornosti za ratne zločine počinjene 1992. godine

⁹ Ovo posebno uključuje: *Konvenciju o genocidu (1948.g.)*; *Ženevske konvencije (1949.) i njihove dodatne protokole (1977.g.)*; *Konvenciju o ropstvu izmjerjenu 1956.g.*; *Konvenciju o rasnoj diskriminaciji (1966.g.)*; *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.g.)*; *Konvenciju o neprimjerljivosti zastare ratnih zločina i zločina protiv*

potvrđen je i od strane Generalnog sekretara UN-a¹⁰, Komisije za međunarodno pravo¹¹, kao i jurisprudencijom MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSR)¹².

149. Ove institucije su utvrdile da krivična odgovornost za zločin protiv čovječnosti i ratne zločine protiv civilnog stanovništva predstavljaju imperativni standard međunarodnog prava odnosno *jus cogens*.¹³ Zbog toga se čini nespornim da su zločin protiv čovječnosti i ratni zločini protiv civilnog stanovništva 1992. godine predstavljali dio međunarodnog običajnog prava. Ovaj zaključak potvrdila je i Studija o običajnom međunarodnom humanitarnom pravu¹⁴ sačinjena od strane Međunarodnog komiteta Crvenog krsta. Prema toj Studiji „teške povrede međunarodnog humanitarnog prava predstavljaju ratne zločine“ (pravilo 156), „pojedinci su krivično odgovorni za ratne zločine koje počinju“ (pravilo 151) i „Države moraju istraživati ratne zločine navodno počinjene od strane svojih državljana ili oružanih snaga, odnosno na vlastitoj teritoriji, te ako je potrebno, krivično goniti osumnjičene. Također, moraju istraživati i druge ratne zločine iz svoje nadležnosti, i ako je potrebno, krivično goniti osumnjičene“ (pravilo 158).

150. Prema principu univerzalne nadležnosti, običajno međunarodno humanitarno pravo obavezuje svaku državu u svijetu, bez obzira da li je ratifikovala odgovarajuće međunarodne pravne instrumente. Tako je svaka država obavezna da krivično goni ili izruči (*aut dedere aut judicare*) sve osobe za koje se sumnja da su izvršile povredu običajnog međunarodnog humanitarnog prava.

151. Principi međunarodnog prava priznatog Rezolucijom 95 (I) Generalne skupštine UN (1946.g.) kao i od strane Komisije za međunarodno pravo (1950.g.) odnose se na „Nirnberšku povelju i presude Suda“, te stoga i na ratne zločine općenito. „Principi međunarodnog prava priznati Poveljom Nirnberškog suda i presudama Suda“, usvojeni

čovječnosti (1968.g.); Konvenciju o aparthejdu (1973.g.); Konvenciju o eliminaciji svih vrsta diskriminacije protiv žena (1979.g.), UN Konvenciju o torturi (1984.g.)

¹⁰ Izveštaj Generalnog sekretara UN u skladu sa stavom 2. Rezolucije 808 V.veća sigurnosti od 03.05.1993.godine, djelovi 34-35 i 47-48.

¹¹ Komisija za međunarodno pravo, Komentar Nacrta Zakona o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva (1996.g.)

¹² MKSJ, Žalbena vijeće, predmet Tadić, Odluka o prjedlogu odbrane za interlokutornu žalbu u pogledu nadležnosti, 02.10.1995.g., stav 151.; MKSJ, Pretresno vijeće, presuda u predmetu Tadić od 07.05.1997.g; stavovi 618-623;

¹³ Komisija za međunarodno pravo, Komentar Nacrta odredbi o odgovornosti države za radnje nezakonite prema međunarodnom pravu (2001.g.), član 26.

¹⁴ Jean-Marie Henchaerts i Luise Doswald-Beck; Običajno međunarodno humanitarno pravo; MKCK, Cambridge University Press, 2005., str. 568 i da je.

od strane Komisije za međunarodno pravo 1950. godine i dostavljeni Generalnoj Skupštini propisuju u principu br. 1: „Svako ko počini neko djelo koje po međunarodnom pravu predstavlja zločin smatraće se odgovornim, te stoga podliježe kažnjavanju“. Princip 2. takođe propisuje: “Činjenica da se domaćim zakonom ne izriče kazna za djelo koje prema međunarodnom pravu predstavlja zločin ne oslobađa odgovornosti osobu koja je djelo počinila prema međunarodnom pravu.“

152. Zbog toga krivična djela zločin protiv čovječnosti i ratni zločin protiv civilnog stanovništva treba u svakom slučaju svrstati u „opšte principe međunarodnog prava“ iz člana 3. i 4. (a) KZ BiH. Zato je, bez obzira na to da li se posmatra sa aspekta međunarodnog običajnog prava, međunarodnog ugovornog prava ili „principa međunarodnog prava“, nesporno da su zločin protiv čovječnosti i ratni zločini protiv civilnog stanovništva predstavljali krivična djela u kritičnom periodu, odnosno da je načelo zakonitosti bilo zadovoljeno i u smislu *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*.

153. Dakle, polazeći od svega navedenog odredbe članova 3. i 4.a odražavaju principe međunarodnog prava slijedom čega nisu osnovani prigovori odbrane koji se tiču primjene materijalnog prava u ovom predmetu.

IV. SAŽETAK OPTŠIH ELEMENATA KRIVIČNIH DJELA KOJA SE NAVODE U OPTUŽNICI

A. OPŠTI ELEMENTI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI

154. Optuženi Ratkod Dronjak oglašen je krivim da je izvršio krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h. u vezi sa tačkama a), f) i i) KZ BiH.

155. Da bi se neko krivično djelo okvalifikovalo kao Zločin protiv čovječnosti, Zakon propisuje da tužilac, pored konkretnih elemenata pojedinačnih krivičnih djela, mora dokazati opšte elemente zločina protiv čovječnosti, i to:

1. Postojanje širokorasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva;

2. Svijest optuženg o postojanju takvog napada;
3. Svijest optuženog da njegove radnje predstavljaju ili bi mogle predstavljati dio napada.

1. Pravni standardi primjenjivani na utvrđeno činjenično stanje

156. Tužilaštvo je optuženom Ratku Dronjku na teret stavilo izvršenje progona i to ubistvima, mučenjem, prisilnim nestankom i nečovječnim djelima učinjenim u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede.

157. U nastavku slijedi definicija/objašnjenje značenja pojedinih pojmova.

(a) Ubistvo jeste lišenje druge osobe života i njega karakterišu sljedeći elementi:

1. Smrt žrtve;
2. Smrt koja je posljedica činjenja ili nečinjenja optuženog ili njegovog podređenog;
3. Pri čemu je optuženi ili njegov podređeni imao namjeru da žrtvu liši života ili da nanese tešku povredu njenom fizičkom integritetu, a za koju je razumno mogao pretpostaviti da će izazvati smrt.

158. Tražena *mens rea* ubistva jeste namjera da se izvrši ubistvo ili namjera da se nanese teška tjelesna povreda uz bezobzirnu nebrigu za ljudski život. Potrebni standard *mens rea* zahtijeva namjerno ubijanje i to sa predumišljajem.

159. Posljedica je rezultat predumišljaja kada je akter formulirao svoju namjeru da ubije nakon što je o tome razložno razmislio. Posljedica je namjeravana kada ona predstavlja cilj aktera ili kada je akter svjestan da će se ona dogoditi slijedeći uobičajeni tok događaja.

160. Ovom prilikom treba skrenuti pažnju na specifičnosti položaja optuženog Ratka Dronjka koji je u svakom slučaju, imajući u vidu dužnost koju je obavljao, morao znati da njegovi postupci predstavljaju primjer za stražare. Tako je upravo ubistvo Fikreta Begića predstavljalo ključnu demonstraciju volje i svijesti optuženog spram lica koja su zatvorena. Naime, ubistvo Fikreta Begića na način kako je to opisano u tački III-6 izreke, nije moglo biti protumačeno drugačije nego kao primjer stražarima šta trebaju činiti i ova

okolnost je po ocjeni Suda bila jasan dokaz da je optuženi bio saglasan sa ubijanjem zatvorenih lica.

(b) Mučenje sadrži sljedeće elemente:

1. Nanošenje teške tjelesne ili duševne boli ili patnje, radnjom ili propustom;
2. Radnja ili propust moraju biti namjerno izvršeni;
3. Radnja ili propust moraju biti izvršeni radi dobivanja informacija ili priznanja, ili radi kažnjavanja, zastrašivanja ili prisiljavanja žrtve ili treće osobe, ili radi diskriminacije žrtve ili treće osobe po bilo kojoj osnovi.

161. Mučenje u suštini predstavlja jedan od najtežih napada na psihički i fizički integritet osobe i ono se razlikuje od ostalih oblika zlostavljanja po svrsi i težini napada na žrtvu. Mučenje kao krivično djelo nije bezrazložan čin nasilja; ono ima za cilj da nanošenjem teške duševne ili tjelesne boli postigne izvjestan rezultat ili svrhu. Prema tome, ako ne postoji takva svrha ili cilj, čak ni vrlo teško nanošenje boli ne može se okvalifikovati kao mučenje.

(c) Prisilni nestanak osoba jeste hapšenje, pritvaranje ili otimanje osoba, od strane ili s dopuštenjem, podrškom ili pristankom države ili političke organizacije, uz odbijanje da se prizna takvo lišenje slobode ili da se pruži informacija o sudbini ili o mjestu gdje se nalaze takve osobe, s namjerom da se uklone od zaštite zakona na duže vrijeme;

(d) Druga nečovječna djela slične prirode predstavljaju djela učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja, ovdje je potrebo dokazati postojanje radnji ili propusta slične težine kao i za druge zločine pobrojane u članu 172. stav 1. KZ BiH;

1. Radnju ili propust kojima je nanesena duševna ili tjelesna patnja ili povreda, odnosno koji predstavljaju ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo;
2. Radnju ili propust koje je namjerno izvršio optuženi i osoba odnosno osobe za čije radnje ili propuste optuženi snosi krivičnu odgovornost.

162. Ocjena ozbiljnosti takve radnje ili propusta relativne je prirode. U obzir se moraju uzeti sve činjenične okolnosti, uključujući karakter radnje ili propusta, kontekst u kojem se odvijaju, njihovo trajanje i/ili ponavljanje, tjelesni, duševni i moralni učinak te radnje na žrtvu i lične okolnosti žrtve, uključujući njenu dob, pol i zdravstveno stanje. Patnju koju dotična radnja nanosi žrtvi ne moraju biti trajne, dovoljno je da su stvarne i ozbiljne.

163. Traženi element *mens rea* prisutan je ako je glavni počinitelj u vrijeme izvršenja radnje ili propusta imao namjeru da nanese tešku tjelesnu ili duševnu patnju, ili da počini ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo žrtve, ili ako je znao da će njegova radnja ili propust vjerovatno imati za posljedicu nanošenje teške tjelesne ili duševne patnje ili ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo, a bezobzirno se odnosio prema mogućnosti da se pojave takva patnja ili napad kao posljedica njegove radnje ili propusta.

(e) Progon jest namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici.

164. Suština krivičnog djela progona se ogleda u činjenici da se određena prava uskraćuju licima zbog njihove pripadnosti određenoj skupini. Dakle, da bi se radilo o progону, potrebno je dokazati selektivan pristup, odnosno diskriminatornu namjeru.

165. U ovom predmetu postoji specifična okolnost da je postojala prećutna saglasnost svih aktera da se muškarci, nesrbi, mahom civili tretiraju kao ratni zarobljenici i da se nad njima vrše zločini, odnosno da se ubijaju, muče, da se u odnosu na njih čine nečovječna djela i da se odvođe u prisilne nestanke.

B. OPŠTI ELEMENTI RATNOG ZLOČINA PROTIV RATNIH ZAROBLJENIKA

166. Optuženi se prema optužnici tereti da je izvršio krivično djelo Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz član 175. tačka a) i b) KZ BiH, odnosno kršenje odredaba III Ženevske konvencije i Dopunskog protokola I uz Ženevske konvencije.

167. U svojim relevantnim dijelovima, član 175. tačka a) određuje da "Ko kršeći pravila međunarodnog prava, prema ratnim zarobljenicima naredi ili učini koje od ovih djela: a) lišenja drugih osoba života (ubistva), namjerna nanošenja osobama snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenja), nečovječno postupanje ... ", i/ili tačka b) nanošenje

velikih patnji ili ozljeda tijela ili povreda zdravlja“, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora”,

168. Za postojanje krivičnog djela iz člana 175. tačka a) i b) KZ BiH, moraju biti ispunjena dva preliminarna uslova. Prvo, mora postojati oružani sukob, međunarodni ili domaći, u vrijeme relevantno za optužnicu. Štaviše, moraju biti ispunjena i dva dodatna uslova da bi krivično djelo bilo procesuirano prema zajedničkom članu 3. Ženevskih konvencija i članu 175. tačka a) i b) KZ BiH. Član 175. KZ BiH prenosi jurisdikciju na Sud pod uslovom da povreda predstavlja kršenje pravila međunarodnog prava, dok zajednički član 3. Ženevskih konvencija određuje da je žrtva osoba koja ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima u vrijeme počinjenja krivičnog djela.

169. Prema gore navedenom, zakon se ne primjenjuje osim ako navodna krivična djela nisu počinjena u kontekstu oružanog sukoba i sa dovoljnom vezom između navodnog krivičnog djela i oružanog sukoba.

1. Povreda međunarodnog prava iz člana 175. tačka a) i b) KZ BiH

170. Optužba za nečovječno postupanje i nanošenje velikih patnji ili ozljeda tijela zarobljenicima, i ostale radnje koje se optuženom stavljaju na teret, kao povrede zakona i običaja rata u konkretnom predmetu zasniva se na zajedničkom članu 3. Ženevskih konvencija, koji propisuje minimum obaveznih pravila i odražava fundamentalne humanitarne principe na kojima su u potpunosti zasnovane Ženevske konvencije. Takođe je opšteprihvaćeno da je zajednički član 3. dio međunarodnog običajnog prava,¹⁵ te da nečovječno postupanje predstavlja tešku povredu međunarodnog humanitarnog prava, što, naravno, povlači individualnu krivičnu odgovornost.¹⁶

¹⁵ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, t. 89; Presuda po žalbi u predmetu *Čelebići*, t. 143.

¹⁶ Presuda po žalbi u predmetu *Čelebići*, tačke 153-174, posebno t. 167. Pretresno vijeće navodi da je odredbama Krivičnog zakona SFRJ, koji je Bosna i Hercegovina preuzela u aprilu 1992. godine, (KZ SFRJ, izdanje iz 1990. godine, član 142-143), utvrđena nadležnost sudova u BiH za ratne zločine počinjene u vremenu rata, oružanog sukoba ili okupacije, pri čemu se ne pravi nikakva razlika između unutrašnjeg i međunarodnog oružanog sukoba. Stoga se optuženi u konkretnom slučaju može smatrati individualno krivično odgovornim prema domaćem zakonu za zločine za koje se optužnicom tereti.

C. OPŠTI ELEMENTI RATNOG ZLOČINA PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA

171. Odredbe člana 173. stav 1. tačka c) Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana koji član propisuje:

“Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi ili učini kcje od ovih djela:

- c) Ubijanja, namjerno nanošenje osobi snažnog ijelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenje), nečovječno postupanje, biološke, medicinske ili druge znanstvene eksperimente, uzimanje tkiva ili organa radi transplantacije, nanošenje velikih patnji ili povreda ijelesnog integriteta ili zdravlja;*

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.”

172. Iz zakonske definicije krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva proizilaze slijedeći opšti elementi ovog krivičnog djela:

1. Djelo počinioca mora biti učinjeno kršenjem međunarodnog prava;
2. Kršenje se mora odvijati za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije;
3. Djelo počinioca mora biti u vezi sa ratom, oružanim sukobom ili okupacijom;
4. Počinilac mora poduzeti radnje naređivanja ili činjenja radnje izvršenja;

1. Lica koja uživaju zaštitu u skladu sa odredbom člana 173. KZ BiH

173. Evropski sud za ljudska prava je razmatrajući apelaciju Bobana Šimšića (51552/10), u vezi sa pitanjem zakonitosti istakao: "Sud ponavlja da garancija obuhvaćena članom 7., koja je suštinski element vladavine prava, zauzima istaknuto mjesto u Konvenciji kao sistem zaštite", međutim, u ovom kontekstu takođe dodaje da je na Sudu da "prema Članu 7. stavak 1 [je da] razmotri[e] da li djela aplikanta, u vremenu kada su počinjena, sadrže kaznena djela definirana s dovoljnom dostupnošću i predvidivošću prema domaćem ili međunarodnom pravu..." u kontekstu čega primjećuje da "imajući u vidu **strahovitu, nezakonitu prirodu** njegovih djela, koja uključuju **ubistva i mučenja** Bošnjaka... čak bi i površna reakcija od strane aplikanta navela da su **djela riskantna sadržavajući zločin...** za koje bi se on mogao držati odgovornim" te konačno

“Sud zaključuje da su djela aplikanta, u vremenu kada su izvršena, sadržavala **kazneno djelo** definirano s dovoljno dostupnosti i predvidivosti **prema međunarodnom pravu.**”

174. Dakle, polazeći od prethodnog stava Evropskog suda za ljudska prava, očiglednim se čini da se prilikom ocjene zakonitosti određenih krivičnih djela Sud rukovodio pitanjem, da li djela koja su u osnovi zločina, imaju strahovitu nezakonitu prirodu, te zaključuje da ubistva i mučenja to sigurno jesu.

175. Drugim riječima, Sud smatra da i prema međunarodnom pravu ubistva i mučenja, odnosno postupci koji se sa njima mogu poistovijetiti, predstavljaju djela koja za sobom povlače kaznenu odgovornost.

176. Nadalje, razmatrajući pitanje koja lica uživaju zaštitu od ubistava i mučenja, odnosno drugog sličnog ponašanja, posebno u kontekstu analize pitanja karaktera oružanog sukoba (samim time i primjene Dodatnog Protokola I i Dodatnog Protokola II) vijeće Apelacionog odjeljenja Suda Bosne i Hercegovine je u presudi broj X-KRŽ-06/197 od 21.11.2007. godine potvrdilo stanovište pretresnog vijeća u presudi broj X-KR-06/197 od 17.07.2007. godine, prema kome za primjenu odredaba člana 173. KZ BiH nije neophodno utvrditi da li se radio o međunarodnom ili nemeđunarodnom odružanom sukobu¹⁷.

177. Dodatno, pretresno i apelaciono vijeće Suda BiH saglasno ističu da u skladu sa odredbom člana 173. KZ BiH zaštitu uživaju civili i lica koja su van borbenog stroja¹⁸, što implicira da su prema odredbi člana 173. KZ BiH a u skladu sa odgovarajućim propisima od ubistava, mučenja i drugog nečovječnog postupanja, zaštićena civilna lica i lica van borbenog stroja.

178. Nalazeći kako sva lica navedena u tački III presude i odgovarajućim podtačkama ispunjavaju uslove da se tertiraju kao civili ili kao lica koja su van borbenog stroja, vijeće je uz primjenu odgovarajućih odredaba člana 68., 69., 72. i 75. Dopunskog Protokola I i

¹⁷ Presuda vijeća Apelacionog odjeljenja Suda Bosne i Hercegovine broj X-KŽ-06/197 od 21.11.2007. godine, strana 4 i Presuda vijeća Suda Bosne i Hercegovine broj X-KR-06/197 od 17.07.2007. godine, strana 13. i 14.

člana 4. i 5. Dopunskog Protokola II, utvrdilo odgovornost optuženog Ratka Dronjka za izvršenje krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. KZ BiH.

V. ČINJENIČNA URTVRĐENJA ZASNOVANA NA RAZMATRANJU DOKAZA

A. OPŠTI ČINJENIČNI OKVIR PREDMETA I ŠIROK I SISTEMATIČAN NAPAD USMJEREN PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA

179. Kada je riječ o opštem činjeničnom okviru ovog predmeta, odnosno događanjima na području Autonomne regije Krajina (ARK) od maja mjeseca 1992. godine pa do kraja 1995. godine i postojanju širokorasprostranjenog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, Sud je imao priliku da analizira veliki broj dokaza, međutim kada je riječ o relevantnim događajima treba krenuti od rješenja Suda broj X-KR-09/684 od 13.10.2010. godine kojim je prihvaćen veći broj činjenica utvrđenih presudom pretresnog vijeća MKSJ u predmetu tužilac protiv Radoslava Brđanina.

180. Naime, kako je u pomenutim činjenicama definisano, osnivanje ARK predstavljalo je samo sastavni dio cjelokupnih političkih zbivanja u Bosni i Hercegovini od 1991. godine. U skladu sa navedenim činjenicama, koje između ostalog definišu da je rukovodstvo bosanskih Srba zasnovalo plan da poveže područja u BiH sa srpskim stanovništvom i na tim područjima stvori zasebnu državu bosanskih Srba, što je podrazumijevalo uz primjenu straha i sile, uklanjanje većine nesrba sa područja na kojim je planirano uspostavljanje države bosanskih Srba.

181. Nadalje, nakon što su definisani strateški planovi kako je prethodno istaknuto, naredna faza u njihovoj provedbi predviđala je osnivanje srpskih autonomnih regija među kojima je bio i ARK. Nakon njenog osnivanja došlo je do preduzimanja pojedinih akcija čiji je očigledni cilj bio sprovođenje strateškog plana a te akcije su između ostalog podrazumijevale nametanje takvih životnih uslova nesrpskom stanovništvu u Krajini čiji je cilj bio da se trajno ukloni nesrpsko stanovništvo, odnosno razaranje domova nesrpskog stanovništva, te dodjela domova koji nisu razoreni, srpskim izbjeglicama.

¹⁸ Presuda vijeća Apelacionog odjeljenja Suda Bosne i Hercegovine broj X-KŽ-06/197 od 21.11.2007.

182. Također, pored uništavanja domova, provođenje plana podrazumijevalo je osnivanje zatočeničkih objekata u kojima su masovno zatvarani bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, te akcije otpuštanja profesionalnih radnika nesrpske nacionalnosti, selektivno razoružavanja paravojnih formacija i pojedinaca koji su posjedovali oružje i preseljenje stanovništva.

183. Konkretno, kada je riječ o događajima u pojedinim opštinama, mogu se navesti slijedeći: zatvaranje Muslimana i Hrvata u školi u Jasenici i školi Petar Kočić u opštini Bosanska Krupa, zatim zatvaranje muškaraca u radilištu drvnog preduzeća Kozila i policijskoj stanici u Bosankom Petrovcu, te zatvaranje Muslimana u školu Nikola Mačkić i SUP u opštini Ključ, i konačno zatvaranje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u zatočeničke objekte u Sanskom Mostu.

184. Dakle, kao što je vidljivo iz činjenica koje su utvrđene u presudi MKJS jasno je vidljivo kako je u proljeće 1992. godine, odnosno od maja 1992. godine postojao širokorasprostranjen i sistematičan napad usmjeren protiv nesrpskog civilnog stanovništva na području Krajine, međutim kada je riječ o ovim zaključcima Suda, treba ukazati i na nekolicinu materijalnih dokaza koji također potvrđuju nalaze pretresnog vijeća MKSJ.

185. Naime, kada je riječ o političkim prilikama koje su vladale i koje su prethodile prisilnom preseljenju stanovništva, odnosno njegovom progonu, treba ukazati na dokaze Tužilaštva T-27 (*Uputstvo o organizovanju i ojelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim uslovima od 19.12.1991. godine*), zatim dokaz T-28 (*Odluka o strateškim cijevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*), T-29 (*Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini broj 1 od 15.01.1992. godine u kojem je objavljena Odluka o osnivanju skupštine srpskog naroda u BiH kao i druge prateće odluke*), T-30 (*Službeni glasnik Autonomne regije Krajina od 05.06.1992. godine u kojem je između ostalih objavljena odluka o osnivanju Kriznog štaba ARK*), T-31 (*Spisak predstavnika u Skupštini ARK*) koji jasno potvrđuju zaključke pretresnog vijeća MKSJ, odnosno činjenice koje je ovo vijeće prihvatilo kao utvrđene. Drugim riječima, iz navedenih

godine, strana 4 i Presuda vijeća Suda Bosne i Hercegovine broj X-KR-06/197 od 17.07.2007. godine, strana 10.

dokaza jasno proizilaze zaključci do kojih je došlo vijeće MKSJ. Dodatno, u svjetlu materijalnih dokaza koji su uvedeni tokom glavnog pretresa a koji se tiču inplemetacije strateških ciljeva, treba ukazati na dokaz Tužilaštva T-38 (Zaključci sa sastanka SUB REGIJE od 07.06.1992. godine) u okviru kojih pored samog tona u kojem su sastavljeni, treba izdvojiti zaključak 1. o ostvaranju Srpske države na području bivše Republike BiH, zaključak pod brojem 4. i 6. koji se odnosi na smjenu Muslimana i Hrvata sa pozicija u Prvom krajiškom korpusu, odnosno iseljavanje Muslimana i Hrvata sa područja sub-regije (Bihać, Bosanski Petrovac, Srpska Krupa, Sanski Most, Prijedor, Bosanski Novi i Ključ).

186. Konačno, kao završni dokument koji se odnosi na prisilno iseljavanje stanovništva sa područja Krajine, može se uzeti dokaz Tužilaštva T-39 (*Pregled odsejenih i dosejenih građana za području kcja pokriva sektor-SJB Barja Luka od maja 1993. godine*) iz kojeg je vidljivo da je veliki broj Muslimana i Hrvata odselio sa područja Ključa, Sanskog Mosta, Petrovca, Kupresa i Krupe na Uni, gdje se kao primjer može uzeti Krupa na Uni, iz koje je iseljeno 43.300 Muslimana.

187. Na kraju, kada se radi o dokazima koji su izvedeni tokom glavnog pretresa, treba ukazati kako je pred Sudom veći broj svjedoka govorio o događajima u mjestima u kojima su živjeli, odnosno o nezakonitim zatvaranjima, napadima na njihova naselja, među kojima treba spomenuti svjedoka Hilmu Kozlicu, Šefkiju Kozlicu koji su između ostalih saslušanih svjedoka govorili o napadu na naselje Orašac.

188. Dakle, polazeći od izvedenih dokaza Sud je utvrdio kako je na području opština Drvar, Kulen Vakuf, Bosanski Petrova, Ključ, Sanski Most, Kupres i Bosanska Krupa, postojao širokorasprostranjen i sistematičan napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, da je taj napad trajao od maja 1992. godine pa do maja 1993. godine, odnosno Sud je iz prethodno analiziranih dokaza (prethodno navedenih) a koje je u cijelosti prihvatio cijenivši ih kako pojedinačno, tako i u njihovoj povezanosti, utvrdio činjenice na način kako su one opisane u uvodnom dijelu izreke presude a koji se odnosi na postojanje napada čiji je cilj bio progon Muslimana i Hrvata sa područja ARK-a.

189. Konačno, pored činjenice postojanja napada Sud je iz izvedenih dokaza na nesumnjiv način utvrdio da je i optužni bio svjestan postojanja napada, odnosno da njegove radnje predstavljaju dio napada.

190. U ovom kontekstu najprije treba ponovo krenuti od navoda optuženog, odnosno od činjenice da je isti i sam svjedočeći u svoju odbranu, potvrdio kako je zapravo većinu vremena provodio u dežurani bataljona vojne policije ili u kafeu.¹⁹

191. Dakle, ovdje treba napomenuti da se radilo o vojnoj formaciji koja je bila u sastavu 2. Krajiškog korpusa VRS, odnosno ova jedinica je opsluživala cijelu zonu odgovornosti. Dakle, sasvim je jasno da je optuženi, provodeći većinu vremena upravo u dežurani bataljona vojne policije bio upoznat sa njenim aktivnostima, odnosno na taj način upoznat sa opštim zbivanjima na području koje pokriva 2. Krajiški korpus.

192. Također, treba dodati i kako je optuženi obavljao dužnost upravnika u O.Š. Slavko Rodić i O.Š. Kamenica, te da je i sam potvrdio kako je postojala značajna razlika u tretmanu srpskih i nesrpskih zatvorenika, kako u pogledu procedure zatvaranja tako i u pogledu uslova boravka. U ovom pravcu treba dodati i činjenicu kako su u kritičnom periodu postojale definisane procedure i definicije o tome ko se ima smatrati ratnim zarobljenikom (*dokaz Tužilaštva T-60 – Naređenje za postupanje sa ratnim zarobljenicima*), međutim evidentno je da je u Kamenici i O.Š. Slavko Rodić bilo zatvorenih civila, koje činjenice je optuženi objasnio na način da u njegovom opisu poslova nije bilo da se bavi statusom zatvorenih lica.

193. Drugim riječima, optuženi je bio upoznat sa činjenicama da se odvijaju operacije na područjima koje potpadaju u zonu odgovornosti 2. Krajiškog korpusa i da se u okviru tih događanja zatvaraju civili bez prateće dokumentacije, međutim prema njegovim riječim ta problematika nije bila u opisu njegovih poslova i dužnosti.

194. Konačno, u ovom dijelu koji se tiče tretmana ili bolje reći odnosa prema licima druge nacionalnosti, treba ukazati i na iskaz svjedoka Dragana Rodića, koji je svoje

¹⁹ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 9.

postupke pravdao, odnosno za koje je rekao da su predstavljali odraz euforije koja je u kritičnom periodu vladala.²⁰

195. Na kraju, u svjetlu tretmana, odnosno odnosa prema civilima druge nacionalnosti, treba ukazati i na dokaze Tužilaštva T-21 i T20, iz kojih je vidljivo kako se smatra prihvatljivim od strane najviših oficira 2. Krajiškog korpusa da se muslimanskim licima u cilju privole na saradnju, smatra prihvatljivim upućivanje prijetnji odmazdom prema porodici.

196. Dakle, kako je prethodno navedeno, Sud je u smislu odredbe člana 281. ZKP BiH, savjesno ocijenio sve izvedene dokaze, kako pojedinačno tako i u njihovoj međusobnoj vezi, te utvrdio kako je u periodu od maja 1992. godine pa do maja 1993. godine na području opština Drvar, Kulen Vakuf, Bosanski Petrovac, Ključ, Sanski Most, Kupres i Bosanska Krupa postojao širokorasprostranjen i sistematičan napad usmjeren protiv Muslimanskog i Hrvatskog civilnog stanovništva, te da je optuženi Ratko Dronjak znao za postojanje napada i bio svjestan činjenice da njegove radnje predstavljaju sastavni dio tog napada.

197. Naime, prilikom izvođenja navedenog zaključka, Sud je analizirao dokaze koji su prezentirani tokom glavnog pretresa i našao da su analizirani materijalni dokazi u potpunosti potvrdili činjenice koje je utvrdilo i pretresno vijeće MKSJ u predmetu tužilac protiv Radoslava Brđanina, kao i da su nabrojani svjedoci bili uvjerljivi i vjerodostojni, kao i da su u dovoljnoj mjeri određivi, da bi Sud van svake razumne sumnje izveo zaključak o činjenicama koje su utvrđene u uvodnom dijelu izreke presude, koji se tiče progona nesrpskog civilnog stanovništva sa područja ARK.

B. NESPORNE ČINJENICE

198. Tokom postupka, između Tužilaštva i odbrane, postojanje određenih činjenica nije ni sporeno, koje činjenice je i sam optuženi tokom davanja svoje izjave potvrdio.

199. Naime, sam optuženi je u svom kazivanju istakao da je bio mobilisan i nakon toga raspoređen na borbene zadatke na području Livna i Grahova, da bi po povratku sa

²⁰ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 21.10.2010. godine (Dragan Rodić) str.

položaja od načelnika bezbjednosti Mikajla Mitrovića dobio uputstvo da se javi u komandu policije i da za njega ima upražnjeno mjesto upravnika vojno-istražnog zatvora na Kamenici, koji u to vrijeme nije bio formiran. Također, u tom periodu nije postojao nikakav zatvor ili pritvorska jedinica u Drvaru, međutim prije formiranja vojno-istražnog zatvora u Kamenici, formirana je Pritvorska jedinica u O.Š. Slavko Rodić u Drvaru, koji objekat je funkcionisao u okviru bataljona vojne policije.²¹

200. Kada je riječ o dužnostima i periodu u kojem je obavljao funkciju upravnika, optuženi je tokom svog kazivanja istakao kako je od ljeta 1992. godine pa do kraja 1995. godine, uz povremene prekide obavljao dužnost upravnika u vojno-istražnog zatvora u Kamenici, a da je upravnik, općenito govoreći bio odgovoran za zatvor i u obavezi da organizuje život i rad unutar zatvora, odnosno vrši obezbjeđenje lica koja se dovedu u zatvor. Kada je riječ o samom prekidu, isti je nastupio 20.05.1994. godine nakon ranjavanja, a optuženi se ponovo vratio na dužnost upravnika, 4-5 mjeseci kasnije.²²

201. O samim okolnostima postavljenja na dužnost upravnika, optuženi je u svom svjedočenju istakao kako je u mjesecu maju 1992. godine, prilikom jutarnjeg postrojavanja bataljona vojne policije na stadionu Srednjoškolskog centra Marija Bursać, pročitana naredba o njegovom postavljenju na mjesto upravnika u vojno-istražnom zatvoru na Kamenici koji se osniva.²³

202. Nadalje, a kako to sam optuženi ističe, u Kamenici je postojao vođa smjene koji je mijenjao upravnika u njegovom odsustvu, a pored njega i stražara svakodnevno je dolazio organ bezbjednosti. Dužnost stražara je bila da čuvaju lica koja im se dovedu a najčešće je vođa smjene bilo lice koje je svakodnevno izvještavalo upravnika o stanju i događajima od prethodne noći ili prethodnog dana. Jednoj smjeni vođa je bio Barović a drugoj Rodić.²⁴

11.

²¹ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 5.

²² Ratko Dronjak svjedočenje, str. 5-6.

²³ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 8.-9.

²⁴ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 9.-10.

203. O događajima u Kamenici optuženi je izvještavao načelnika bezbjednosti u 2. Krajiškom korpusu, pukovnika Mikajla Mitrovića.²⁵

204. Imajući u vidu naredbu o postavljenju na mjesto upravnika vojno-sitražnog zatvora u Kamenici, koja je pročitana na smotri bataljona vojne policije u maju 1992. godine, optuženi je praktično po inerciji obavljao dužnost komandira pritvorske jedinice u O.Š. Slavko Rodić, koja je postojala prije uspostavljanja zatvora u Kamenici u augustu 1992. godine.²⁶

205. Tokom 1992. godine, konstantno su zatvorenici ispitivani a ispitivanje je provodio organ bezbjednosti. Tim ispitivanjima optuženi nije mogao prisustvovati, odnosno optuženi, imajući u vidu funkciju i dužnost koju je obavljao, nije bio ovlašten da vrši ispitivanja.²⁷

206. Komisija za razmjenu na čelu sa Milanom Ivančevićem je bila direktno vezana za zatvor (Kamenicu) i oni su u svakom momentu znali ko je unutra.²⁸

207. Od 1992. godine do 1995. godine vojno-istražni zatvor u Kamenici na čelu sa upravnikom-optuženim Ratkom Dronjkom bio je pod komandom načelnika bezbjednosti.²⁹

208. U Kamenici je bilo smrtnih slučajeva o čemu je optuženog obično izvještavao vođa smjene, a umrle osobe su pakovane u crne vreće i zakopavane u krug zatvora.³⁰

209. Optuženi Ratko Dronjak je istakao da mu nije bilo poznato šta se u redovnim uslovima dešava u logorima u skladu sa Međunarodnim humanitarnim pravom, niti se pokušavao informisati o tome koje su obaveze upravnika logora u skladu sa Međunarodnim humanitarnim pravom.³¹

²⁵ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 12.

²⁶ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 9. i 12.

²⁷ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 19.-20.

²⁸ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 23.

²⁹ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 32.

³⁰ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 33.

³¹ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 46.

210. Optuženom Ratku Dronjku je bilo poznato da su na Pasjaku uređene posebne prostorije u kojima je organizovana posjeta Međunarodnog komiteta crvenog krsta zatvorenim licima iz Kamenice, sa ciljem da se Komitet obmane u pogledu uslova smještaja ovih lica. Bilo je slučajeva da su zatvorenici držani u vlažnom podrumu u Kamenici, na kamenu i u prostorijama bez svjetla.³²

211. Među stražarima koje je optuženi Ratko Dronjak otjerao iz Kamenice bio je i Dragić Barović.³³

C. NALAZI SUDA

1. Tačka I

212. Polazeći od optužbi koje se Ratku Dronjku stavljaju na teret i koje se vezuju za objekte O.Š. Slavko Rodić i O.Š. Kamenica, Sud je najprije razmatrao uslove u kojima su ljudi bili zatvoreni i kakva je uloga optuženog u tom zatvaranju.

213. Konkretno, kada se radi o O.Š. Slavko Rodić, može se krenuti od iskaza svjedoka Dragana Rodića koji je potvrdio kako je od 01.06.1992. godine bio raspoređen u četu vojne policije da bi nakon dva-tri dana bio prebačen kod optuženog na obezbjeđenje zatvora u O.Š. Slavko Rodić. Također, svjedok je potvrdio kako su u školu zatvarani Muslimani i Hrvati i to samo zbog svoje nacionalne pripadnosti, kao i da su držani u nesulovnim prostorijama i to Muslimani u svlačionice a Srbi u fiskulturnu salu. Dodatno, prema svjedokovim riječima, u školi koja je funkcionisala kao logor do kraja augusta 1992. godine, stražari su radili po uputama upravnika/optuženog a zatvorena lica bila su sa područja Bosanske Krupe, Ključa i Sanice.

214. Konačno, kada je riječ o navodima svjedoka Dragana Rodića, koji se tiču tretmana i uslova u kojima su boravili Muslimani i Hrvati u školi, treba dodati da je svjedok istakao da su se uslovi poboljšali kad su u prostorije ubačene strunjače, obzirom da su Muslimani prvi mjesec spavali na betonu u svlačionicama ali i da su Srbi bili u povoljnijem položaju, odnosno da protiv Muslimana i Hrvata nije vođen nikakav krivični

³² Ratko Dronjak svjedočenje, str. 46. i 47.

³³ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 54.

postupak, da za razliku od srpskih zatvorenika, oni nisu imali rješenje o određivanju pritvora u rasponu od 10 do 60 dana.³⁴

215. Nadalje, navode svjedoka Dragana Rodića, koji se tiču zatvaranja vojnika i civila u O.Š. Slavko Rodić u Drvaru, potvrdio je i svjedok Emir Lasić koji je opisao kako je samovoljno napustio jedinicu u koju je bio raspoređen, te da je nakon što je lišen slobode od strane civilne policije, početkom juna prebačen u školu u Drvar u kojoj ga je preuzeo optuženi Ratko Dronjak, koji se te prilike predstavio kao komandir zatvorske jedinice a i tako su mu se obračali ostali, te je svjedok dalje u svom iskazu naveo da je te prilike optuženi i udario svjedoka šakom u nos , čime je kod njega prouzrokovao krvarenje.

216. Na kraju, kada je riječ o boravku u školi, svjedok Lasić je poput Rodića potvrdio da su bili smješteni u neuslovnim prostorijama, odnosno da su spavali na podu svlačionice, da nisu imali uslove za održavanje lične higijene, da su puštani u wc ali da su po povratku u svlačionicu bivali udarani i maltretirani, te da su radije vršili nuždu u kantu u svlačionici, kako bi izbjegli fizička maltretiranja od strane stražara, kao i da su u vrijeme dok je svjedok boravio u Kamenici, dovedeni ljudi iz Ključa, Sanskog Mosta, Sanice i Kulen Vakufa.

217. Nadalje, kada je riječ o zakonitosti zatvaranja, treba dodati da je svjedok Lasić istakao da nije dobio rješenje o određivanju pritvora, te da je prilikom puštanja na slobodu, od optuženog dobio propusnicu koja mu je omogućila da dođe do Ključa.³⁵

218. Dodatno, kada je riječ o uslovima koji su vladali u O.Š. Slavko Rodić treba ukazati i na navode svjedoka Duška Dronjka, koji je u junu 1992. godine raspoređen u bataljon vojne policije i koji je naveo da se sjeća kako je u to vrijeme bio osnovan ili u osnivanju zatvor na čijem čelu je bio upravnik. Pored upravnika na obezbjeđenju zatvora je bilo angažovano još nekoliko lica dok je, kada je riječ o prostorijam u kojima su bili zatvoreni,

³⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.10.2010. godine, svjedok Dragan Rodić, 8:00-9:00 h, 10:25-10:56 h, 12:57-13:30 h, 14:28-15:00 h, 16:00-16:20 h, 21:00-21:30 h, 31:10-34:40 h i 40:00-42:00 h.

³⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 13.01.2011. godine, svjedok Emir Lasić, 10:33-11:30 h, 15:33-16:53 h, 15:33-16:53 h, 16:55-17:25 h, 22:00-22:18 h, 25:30-26:50 h, 29:30-34:13 h i 37:15-38:10 h.

svjedok istakao da su Muslimani bili zatvoreni u svlačionici a Srbi u učionici, te da su Srbi imali bolje uslove, odnosno da su se mogli i kretati.³⁶

219. Konačno, o uslovima i zatvaranju u prostorije O.Š. Slavko Rodić, treba izdvojiti iskaz svjedoka Muhe Mašinovića, koji je opisao kako je krajem maja 1992. godine zajedno sa bratom i još 6 momaka iz Kulen Vakufa prebačen i zatvoren u školu u Drvaru. Dodao je kako je u to vrijeme imao sedamnaest godina ali da ova okolnost nije uticala na zatvaranje, odnosno da je zatvoren bez obzira na činjenicu što je bio maloljetan, kao i da su boravili u neuslovnim prostorijama, odnosno da su spavali na daskama, te da ga je upravnik udario par puta kada je ušao u tu prostoriju, inače bez svjetla.

220. Također, svjedok Muho Mašinović je naknadno prebačen u Prekaju, a iz Prekaje na Kozila i na kraju u Kamenicu. Za vrijeme dok je boravio u Kamenici, svjedok je potvrdio da nije postojao odgovarajući zakonski osnov za njihovo zatvaranje, odnosno da je od jednog vojnika u Kamenici čuo da su zatvoreni samo zato što su bili Muslimani.

221. Na kraju, kada je riječ o uslovima koji su vladali u Kamenici svjedok je istakao da su imali mogućnost da koriste toalet, ali da su u povratku najčešće dobijali batine tako da su za vršenje nužde koristili kantu, te da se za dva mjeseca nije mogao okupati.³⁷

222. Konačno, kada je riječ o uspostavljanju zatočeničkog objekta u Školi u Drvaru, treba ukazati i na iskaz optuženog Ratka Dronjka, koji je svjedočeći pred Sudom istakao da je u maju 1992. godine bio raspoređen na dužnost upravnika a da je ovaj zatočenički objekat profunkcionisao u punom kapacitetu tek nakon preseljenja u Kamenicu.

223. Dakle, imajući u vidu sve naprijed pobrojane dokaze, koje je Sud cijenio kako pojedinačno tako i u njihovoj međusobnoj povezanosti, te prihvatanjem iskaza navedenih svjedoka, kojim je vijeće poklonilo vjeru, ocijenivši ih kao jasne, uvjerljive i saglasne u bitnim činjenicama, pošto su isti iskazi dati na osnovu ličnih zapažanja svjedoka – zatočenika, koji su samo iznosili činjenice koje su kao zatočena lica vidjeli i

³⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.01.2011. godine, svjedok Duško Dronjak, 1:06:45-1:07:10 h, 1:10:53-1:13:00 h i 1:15:00-1:16:33 h.

čuli, na čije najznačajnije dijelove iskaza je ovdije i ukazano, Sud je utvrdio sve relevantne činjenice opisane u tački I izreke. Dakle, Sud je našao za utvrđenim da je optuženi Ratko Dronjak učestvovao u uspostavljanju i održavanju sistema zlostavljanju u O.Š. Slavko Rodić, gdje je pihvatao protivzakonito lišene slobode civile, bosanske Muslimane i Hrvate sa područja Kulen Vakufam Ključa, Sanskog Mosta i Kupresa i držao ih u neuslovnim prostorijama. Također, na osnovu izvedenih dokaza Sud je zaključio kako su zatvorena lica bila izložena zlostavnjaju, o čemu govore dokazi koji su analizirani u dijelu obrazloženja koje se odnosi na tačku I-1 presude.

(a) Tačka I-1

224. Kada je riječ o činjeničnim utvrđenjima Suda iz tačke I-1 presude, treba reći kako je Sud svoj zaključak temeljio na većem broju izvedenih dokaza među kojima u prvom redu treba navesti svjedoke Duška Dronjka, Emira Lasića, Muhu Mašinovića, Dragana Rodića, Hilmu Kozlicu, Šefkiju Kozlicu, Muharema Beganovića, Samira Družića, Emira Demirovića, Nihada Linića pa čak i samog optuženog Ratka Dronjka.

225. Kada je riječ o opštim zbivanjima u O.Š. Slavko Rodić, treba imati u vidu iskaze koje su dali svjedok Dragan Rodić, ali i sam optuženi Ratko Dronjak. Tako je svjedok Dragan Rodić na detaljan način opisivao da je u školi bilo maltretiranja zatvorenih ljudi i da je maltretiranje često vršeno na način da su ljudi ispitivani a da pri tom neko od pripadnika vojne policije, starješina ili neko od stražara udara ljude. Ljudi su tučeni bez posebnog razloga, a za ove namjene su, prema navodima svjedoka Dragana Rodića, što potvrđuju i drugi svjedoci, korištene vojne palice i ruke, odnosno sredstva koja su bila na raspolaganju.³⁸

226. Da su i druga lica, koja nisu bili stražari a koja su boravila u O.Š. Slavko Rodić, imala kontakt sa zatvorenicima, potvrdio je i sam optuženi, navodeći kako je škola ličila na autobusku stanicu u kojoj je veliki broj lica dolazio i odlazio; da je tad bilo formiranje bataljona vojne policije i da se moglo desiti da su ljudi tučeni. Tačnije, optuženi je istina

³⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.04.2011. godine, svjedok Muho Mašinović, 9:00-10:40 h, 14:00-15:30 h, 20:00-21:20 h, 41:30-41:50 i 53:00-55:00 h.

³⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.10.2010. godine, svjedok Dragan Rodić, 19:35-20:55 h.

u svom kazivanju naveo kako mu i nije moglo biti poznato da su ljudi tučeni, kao i da u navedenom pravcu nije mogao poduzeti nikakve mjere.³⁹

227. Međutim, ovdje treba istaći da je Sud pažljivo proučio iskaz svjedoka/optuženog Ratka Dronjka, kao i koncepciju njegove odbrane, te tok samog ispitivanja i zaključio kako se njegov iskaz skoro pa u potpunosti podudara sa svim izvedenim dokazima, pri čemu izbjegavajući da se izjasni po pojedinim činjenicama, optuženi pokušava ishoditi povoljniji položaj. Naime, evidentno je da zapravo optuženi u svom iskazu većinu događaja koji se vezuju za O.Š. Slavko Rodić i O.Š. Kamenica ne negira, čak šta više on ih na određen način potvrđuje i komentariše, međutim on jednostavno sebe ne smatra nadležnim, i licem koje ima adekvatna ovlaštenja, da bi iz istih proistekla krivična odgovornost, odnosno da mu pojedina dešavanja nisu ni bila poznata.

228. Također, posebno kada je riječ o O.Š. Slavko Rodić, optuženi je saglasno kao i svjedok Dragan Rodić tvrdio kako stražarska služba u školi, i njegova ovlaštenja nisu bila takve prirode da bi zaustavili premlaćivanja od strane lica koja se nađu u školi, međutim u ovom dijelu postoji jedna značajna distinkcija u kazivanju pomenutih svjedoka. Optuženi je, kako je ranije naznačeno tvrdio da se nije moglo kontrolisati ponašanje trećih lica, međutim stražar Dragan Rodić kao i vozač-stražar Duško Dronjak su saglasno potvrdili da je postojala stražarska služba koju su činili 4-5 vojnih policajaca među kojima su bili Vjekoslav Bašić, Bore Milivojac, Mićo Pećanac i Dragan Rodić zvani *Šaula*, te da je optuženi bio komandir pritvorskog odjeljenja⁴⁰ a da kontrolisanje trećih lica nije bilo moguće, tek nakon što bi isti ušli u prostoriju sa zatvorenicima i počeli ih tući. U tim okolnostima, stražari nisu više mogli zaustaviti premlaćivanje, međutim suprotno tome oni bi se priključili licima koja dolaze izvana i sami tukli zatvorenike. Ovo su činili jer su zatvorenike tukla lica koja su se mogla vidjeti da provode vrijeme zajedno sa optuženim pa čak i u njegovom društvu obilaze svlačionice (prostorije u kojima su zatvorena lica boravila) i koja su tvrdila da im je upravo optuženi Ratko Dronjak dozvolio pristup zatvorenicima.⁴¹

³⁹ Ratko Dronjak svjedočenje, str. 61. i 62.

⁴⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.01.2011. godine, svjedok Duško Dronjak, 1:15:30-1:16:35 h.

⁴¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.10.2010. godine, svjedok Dragan Rodić, 33:55-36:30 h.

229. Da su ljudi koji su se nalazili u svlačionicama bili premlaćivani, potvrdio je u svom kazivanju, gotovo na isti način kao i svjedok Dragan Rodić, svjedok Emir Lasić, koji je opisao kako je prvo od pripadnika VRS saznao da je u jednu od svlačionica dovedena grupa od oko 7-8 Muslimana iz Martin Broda i Kulen Vakufa, te da su se iz te prosotorije čuli krici i povici koji su trajali do kasnih noćnih sati, da bi naredno jutro kad su izvedeni da doručkuju, vidjeli SMB kombi koji se parkirao na rikvrec i vojnike kako iznose tijela u vrećama i ista utovaraju u kombi. Naime, da se radilo o leševima, svjedok je zaključio na osnovu oblika same vreće, odnosno njene konfiguracije.⁴²

230. U svjetlu navedenog događaja, svjedok Emir Lasić je dodatno potvrdio kako mu je poznato da je u ovo vrijeme upravnik bio optuženi Ratko Dronjak, čija se kancelarija nalazila u blizini svlačionice, te da je bio nadređeni vojnim policajcima.⁴³

231. Nadalje, u vezi sa tijelima koja su iznesena iz škole, svjedok Duško Dronjak je upravo kao i svjedok Emir Lasić, naveo da su pomenuta tijela najvjerojatnije odvezena kombijem i što je izuzetno važno, da je optuženi Ratko Dronjak o svemu bio upoznat. Tačnije, ovaj svjedok je tokom svog kazivanja naveo da iz O.Š. Slavko Rodić nisu svi izašli živi, već i da je jedne prilike određeni broj tijela iznesen iz škole. Ovaj svjedok je opisao kako mu je jedne prilike optuženi rekao da na rikverc parkira kombi ispred škole, da bi vojska, nakon što je postupio po naređenju optuženog, počela iznositi mrtve ljude (četiri do pet tijela), i stavljati ih u kombi. Nakon što je vidio ovaj prizor, svjedok je počeo osjećati mučninu i malaksalost, da bi se potom udaljio.⁴⁴

232. Kao i prethodni svjedoci, svjedok Muho Mašinović, čiji iskaz Sud ocjenjuje pouzdanim i vjerodostojnim, upravo na isti način opisuje da je optuženi Ratko Dronjak obavljao dužnost upravnika u O.Š. Slavko Rodić, kao i da se njegova kancelarija nalazila u blizini svlačionica, upravo kao što je to istakao i svjedok Emir Lasić.⁴⁵

233. Nadalje, iz dokaza koji su predloženi u ovom postupku Sud je van razumne sumnje utvrdio kako su u školi zatvorena lica maltretirana, i da su pored tog

⁴² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 13.01.2011. godine, svjedok Emir Lasić, 25:20-38:25 h.

⁴³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 13.01.2011. godine, svjedok Emir Lasić, 55:10-59:10 h.

⁴⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.01.2011. godine, svjedok Duško Dronjak, 1:18:00-1:20:50 h.

maltretiranja, najmanje četiri neidentifikovana lica od posljedica premlaćivanja u školi podlegli, među njima i profesor Rasim Zulić i Drago Žulj. Naime, zaključak o njihovoj smrti u O.Š. Slavko Rodić u Drvaru, Sud temelji na iskazima svjedoka Hilme Kozlice, Šefkije Kozlice, Muharema Beganovića, Samira Družića, Emira Demirovića i Nihada Linića, koje iskaze je Sud u cijelosti prihvatio, ocijenivši ih kao jasne i uvjerljive, obzirom da su isti svjedoci i sami bili zatočeni i sva dešavanja su neposredno vidjeli, a i osjetili, pošto su i sami bili maltretirani.

234. Tokom svog svjedočenja, svjedok Hilmo Kozlica je potvrdio, kako mu je, istina posredno, preko Kalmina Kalića, koji nije živ, poznato da su ljudi koji su se nalazili u O.Š. Slavko Rodić maltretirani, odnosno da su gotovo svakodnevno tučeni od strane upravnika, čuvara i vojnih policajaca, te da su među tim ljudima, pored sedam momaka iz Vojića, bili i profesor Rasim Zulić koji je zarobljen u Orašcu, te rođak od Pave Žulja, koji je od zadobijenih rana podlegao.⁴⁶

235. Poput svjedoka Hilme Kozlice, i svjedok Šefkija Kozlica je potvrdio kako je u školi u Drvaru bilo lica iz Orašca, Klisevića i Kulen Vakufa, od kojih je saznao da je u školi boravio i profesor Rasim Zulić, koji je pretučen i koji je usljed zadobijenih povreda u školi i podlegao.⁴⁷

236. Slično kao i prethodni svjedoci, svjedok Muharem Beganović je na uvjerljiv način opisao kako su Kalić Kalmin i druga lica koja su iz O.Š. Slavko Rodić dovedena u Kamenicu, pričala da je u školi boravio profesor Rasim Zulić koji je tučen sve do smrti. Također, svjedok Muharem Beganović je dodatno istakao da je na isti način saznao da je u školi ubijen i Drago Žulj, rođak Pave Žulja, koji je svjedoku Muharemu Beganoviću, za vrijeme boravka u Kamenici ova saznanja i potvrdio.⁴⁸ Ovaj slijed događaja u svom kazivanju na sličan i potpuno uvjerljiv način potvrdio je i svjedok Samir Družić, koji je naveo kako je od Pave Žulja saznao da je Pavo zajedno sa rođakom uhvaćen negdje

⁴⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.04.2011. godine, svjedok Muho Mašinović, 17:00-19:30 h.

⁴⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.09.2010. godine, svjedok Hilmo Kozlica, 1:22:00-1:25:40 h.

⁴⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 04.11.2010. godine, svjedok Šefkija Kozlica, 1:12:05-1:15:45 h.

⁴⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Muharem Beganović, 1:32:15-1:34:12 h.

kod Kupresa i da je Pavin rođak čije ime ne zna podlegao u školi u Drvaru od posljedica premlaćivanja.⁴⁹

237. Konačno, i svjedoci Emir Demirović i Nihad Linić su saglasno potvrdili kako im je Kalić Kalmin koji je kasnije prema kazivanju svjedoka Nihada Linića ubijen, pričao da je u O.Š. Slavko Rodić u Drvaru boravio i Rasim Zulić iz Orašca, koji je u školi i ubijen.⁵⁰

238. Na kraju, kada je riječ o smrti profesora Rasima Zulića i Drage Žulja, treba ukazati i na činjenicu da je Sud svoje zaključke temeljio i na materijalnim dokazima Tužilaštva, koje dokaze je nakon svestrane ocjene u cijelosti prihvatio, pošto su isti dokazi izdati od strane nadležnih organa, a isti u bitnom potvrđuju i navode pojedinih svjedoka, odnosno da su naprijed navedena lica podlegla nakon premlaćivanja i da su iznijeta iz škole, te SNB kombijem odvežena. Da su ista lica i pronađena te ekshumirana, potvrđuju dokazi T-98 (*Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji i identifikaciji tijela pronađenih u masovnoj grobnici "Jama Golubnjača-Podovi" općina Drvar, br. KRI-21/01 od 17.04.2001. godine*), T-99 (*DNK izvještaji za Rasima Zulića i Dragu Žulja*) te T-102 (*Fotodo-kumentacija Podovi jama Golubnjača, općina Drvar i Crtež lica mjestu Podovi jama Golubnjača općina Drvar*).

239. Dakle, kako je prethodno navedeno, Sud je u smislu odredbe člana 281. ZKP BiH, savjesno ocijenio sve izvedene dokaze kako pojedinačno tako i u njihovoj međusobnoj vezi, te utvrdio kako su u O.Š. Slavko Rodić u Drvaru u prostorije u kojima su boravila zatvorena lica u vrijeme dok je optuženi Ratko Dronjak obavljao dužnost upravnika, stražari, vojni policajci i drugi vojnici, na način kako je to opisano u tački I-1 izreke presude, zatvorene civile batinali i premlaćivali, usljed čega su profesor Rasim Zulić, Drago Žulj i još najmanje četiri neidentifikovana civila podlegla, da bi potom odvoženje njihovih tijela organizovao optuženi Ratko Dronjak.

240. Naime, prilikom izvođenja navedenog zaključka, Sud je analizirao dokaze koji su prezentirani tokom glavnog pretresa, i našao da su nabrojani svjedoci bili uvjerljivi i

⁴⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.02.2011. godine, svjedok Samir Družić, 38:55-39:55 h.

⁵⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Emir Demirović, 54:30-55:25 h i audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Nihad Linić, 2:17:00-2:17:30 h.

vjerodostojni kao i da su u dovoljnoj mjeri odredivi, da bi Sud van svake razumne sumnje izveo zaključak o činjenicama koje su utvrđene i tački I-1 izreke presude.

2. Tačka II

241. Kada je riječ o uspostavljanju Kamenice, odnosno logora u Kamenici, treba krenuti od navoda samog optuženog, odnosno od činjenica koje je on prilikom svog svjedočenja potvrdio. Naime, kako je i sam optuženi istakao, on je postavljen za upravnika u Kamenici, a da je praktično po inerciji ove naredbe bio upravnik privremenog objekta koji se nalazio u školi Slavko Rodić, da bi potom ljudi koji su bili u školi prebačeni u Kamenicu, gdje im je pridodata i grupa sa Kozila.⁵¹

242. Dakle, sam optuženi je prilikom svog svjedočenja potvrdio kako je od ljetnog perioda 1992. godine pa do kraja 1995. godine obavljao dužnost upravnika. Tačnije, optuženi je svjedočeći pred Sudom potvrdio kako je na dužnost upravnika u Kamenici stupio u avgustu 1992. godine, te da je samim stražarima prepustio da se dogovore kako će organizovati smjene.

243. Također, u svjetlu navoda optuženog treba istaći da je pred Sudom veći broj svjedoka potvrdio kako su boravili u Kozilima i da su potom sa Kozila prebačeni u Kamenicu, kao i da su prilikom utovara u vozila imali priliku vidjeti i samog optuženog. Nadalje, ove činjenice je zaista potvrdio i sam optuženi, koji je pojasnio kako je po naredbi načelnika bezbjednosti otišao do Kozila i preselio grupu Muslimana zajedno sa stražarima na Kamenicu.⁵²

244. Na kraju, kada je riječ o uspostavljanju objekta u Kamenici, optuženi je u svom kazivanju potvrdio da je građevinska grupa iz 2. Krajiškog korpusa izvršila pripremu i adaptaciju prostorija u Kamenici.⁵³

245. Kada je riječ o uslovima, odnosno prostorijama u kojima su boravili, te činjenicu da je umjesto da se od MKCK traži pomoć radi obezbjeđenja boljih uslova u Kamenici,

⁵¹ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 12. i 14.

⁵² Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 11., 12., 17. i 45.

optuženi je po naredbi pretpostavljenih organizovao posjetu MKCKa u školi na Pasjaku, kako bi se poboljšao ugled vojske, odnosno kako bi se prikrili neuslovni prostori Kamenice, gdje su ustvari bili smješteni zatvoreni Muslimani i Hrvati. Dodatno, optuženi je govoreći o uslovima u kojima su držani zatvoreni Muslimani i Hrvati, istakao da je bilo teško obezbjediti uslovnost deset prostorija za razliku od Pasjaka, gdje je uređena samo jedna prostorija, te da nije mogao računati na bilo čiju pomoć. Tačnije, optuženi je govoreći o uslovima boravka, potvrdio kako su ljudi držani u vlažnom podrumu na kamenu bez dnevnog svjetla, i da je praktično jedino unaprijeđenje stanja bilo dogradnja, odnosno pregrađivanje prostora i pravljenje četiri samice.⁵⁴

246. Kada je riječ o uspostavljanju i uslovima koji su bili u Kamenici, svjedok Dragan Rodić istakao je da je u Kamenicu dio ljudi prebačen iz O.Š. Slavko Rodić u Drvaru a dio iz Kozila, te da se u najvećem broju radilo o vojnicima, odnosno ljudima u vojnim uniformama, ali da je među njima bilo i civila. Dodatno je istakao da su ti civili koji su bili zatvoreni, zatvoreni samo zbog činjenice što nisu bili Srbi, što potvrđuje i okolnost da su civili i vojnici držani u istim prostorijama, dok je napomenuo kada se radi o uslovima, da je ćebadi trebalo biti duplo više, odnosno, da su zatvorena lica dva puta dnevno izvođena u toalet, dok su u međuvremenu za vršenje nužde koristili kantu koja se nalazila u prostoriji u kojoj su i boravili.

247. Konačno, kada je riječ o samoj straži koja je funkcionisala u Kamenici, svjedok je potvrdio da je istu odredio upravnik Dronjak, odnosno da je upravnik određivao sastav straže.⁵⁵

248. Također, svjedok Muho Mašinović je bio u O.Š. Slavko Rodić nakon čega je prebačen u Prekaju a iz Prekaje na Kozila i na kraju u Kamenicu. Za vrijeme dok je boravio u Kamenici, svjedok je potvrdio da nije postojao odgovarajući zakonski osnov za njihovo zatvaranje, odnosno da je od jednog vojnika u Kamenici čuo da su zatvoreni samo zato što su bili Muslimani.

⁵³ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 14. i 15.

⁵⁴ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 30. i 47.

249. Na kraju, kada je riječ o uslovima koji su vladali u Kamenici, svjedok je istakao da su imali mogućnost da koriste toalet, ali da su u povratku najčešće dobijali batine, tako da su za vršenje nužde koristili kantu.⁵⁶

250. Ove navode svjedoka Mašinovića, koji se tiču uslova, odnosno da su za nuždu koristili kantu, koju činjenicu su potvrdili gotovo svi svjedoci među kojima treba spomenuti i Šefkiju Kozlicu, potvrdio je i sam optuženi navodeći kako je za nuždu tokom noći korištena posuda.⁵⁷

251. Konačno, kada je riječ o načinu zatvaranja lica u Kamenicu, odnosno kada se radi o civilnom ili vojnom statusu osoba, treba dodati kako je optuženi tokom svog svjedočenja potvrdio da su zatvorenici srpske nacionalnosti obično dovođeni sa naredbom za izdržavanje disciplinske mjere, koju činjenicu je između ostalih potvrdio i svjedok Dragan Rodić, dok je za ljude koji nisu srpske nacionalnosti, prihvatao da se zatvaraju bez odgovarajuće dokumentacije, odnosno po njegovom mišljenju je bilo dovoljno da ih dovede vojna policija i kaže da se radi o ratnim zarobljenicima. Tačnije, optuženi prema vlastitoj interpretaciji nije imao ovlaštenja da bilo koga od zatvorenika liši slobode ili da ga pusti iz Kamenice, kao ni da preispituje zakonitost zatvaranja ovih lica, bez obzira na činjenicu što je riječ o njegovim poznanicima. Kako je naveo optuženi, svoje postupke je obrazlagao tako što mu to nije bilo u opisu posla.⁵⁸

252. Na kraju kada je riječ o ishrani, u Kamenici, treba kako je ranije ukazano, krenuti od navoda samog optuženog, koji je istakao kako su zatvorena lica u Kamenici imala dva obroka dnevno, te da se eventualno dešavalo da nedostaje hrane, ukoliko bi došlo do iznenadne promjene u broju zatvorenih lica. Optuženi je također dodao kako je u Kamenici bio slučaj da su svi jeli istu hranu, odnosno da niko nije imao povoljniji

⁵⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.10.2010. godine, svjedok Dragan Rodić, 42:55-43:55 h, 52:48-53:00 h, 1:01:30-1:03:30 h, 1:05:00-1:05:30 h i 1:05:45-1:06:50 h.

⁵⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.04.2011. godine, svjedok Muho Mašinović, 9:00-10:40 h, 14:00-15:30 h, 20:00-21:20 h, 41:30-41:50 i 53:00-55:00 h.

⁵⁷ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 16.

⁵⁸ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 25., 50., 51. 60.

tretman.⁵⁹ Međutim, Sud primjećuje kako je optuženi i u ovom dijelu svog iskaza pokušao da minimizira svoju odgovornost, odnosno da stanje prikaže boljim nego što je ono objektivno bilo. Naime, u ovom pravcu kao svjedoke koji su pored loših uslova, odnosno boravka u neuslovnim prostorijama govorili i o ishrani, mogu se izdvojiti Mile Dujmović, Stipo Petrović, Davor Marinčić, Husnija Mehulić, Fadil Kartal i Mirhad Jusić, koji su saglasno potvrdili da ishrana u Kamenici nije bila ni približno zadovoljavajuća, dok su pojedini svjedoci bili i konkretniji, pa je tako Hilmo Kozlica⁶⁰ izgubio 35 kg, Fikret Dolić⁶¹ 36 kg, Goran Dizdarević⁶² 35 kg, Enes Begić⁶³ 20 kg, Armin Mulić⁶⁴ 45 kg, Dževad Dupanović⁶⁵ 40 kg, Muharem Beganović⁶⁶ 30 kg, Midho Družić⁶⁷ 70 kg, Rifet Tahrić⁶⁸ 41 kg, Josip Šantić⁶⁹ 16 kg, Izet Kaljiković⁷⁰ 46 kg, Emir Demirović⁷¹ 28 kg, Nihad Linić⁷² 36 kg i Nermin Pečenković⁷³ 43 kg.

253. Dakle, imajući u vidu dosljednost u iskazima navedenih svjedoka, od kojih je istina, jedan broj bio zatvoren i na drugim lokacijama prije nego su dovedeni u Kamenicu, pri čemu se nisu mogli izjasniti koliko su tačno na težini izgubili u Kamenici, Sud imajući u vidu svaki iskaz pojedinačno ali i analizirajući ih u njihovoj međusobnoj vezi, je zaključio kako su ljudi koji su bili zatvoreni u Kamenici pored jako loših uslova boravka bili i izgladnjivani.

⁵⁹ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 17. i 42.

⁶⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.09.2010. godine, svjedok Hilmo Kozlica, 2:03:20-2:03:38 h.

⁶¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 11.11.2010. godine, svjedok Fikret Dolić, 1:31:00-1:31:20 h

⁶² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 02.12.2010. godine, svjedok Goran Dizdarević, 1:52:35-1:52:47 h.

⁶³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Enes Begić, 1:36:04-1:37:30 h.

⁶⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Armin Mulić, 2:15:00-2:15:40 h.

⁶⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Dževad Dupanović, 55:00-56:00 h.

⁶⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Muharem Beganović, 1:50:30-1:50:55 h.

⁶⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.02.2011. godine, svjedok Midho Družić, 51:20-53:10 h.

⁶⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.03.2011. godine, svjedok Rifet Tahrić, 3:00:55-3:01:10 h.

⁶⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Josip Šantić, 35:00-38:10 h.

⁷⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Izet Kaljiković, 1:55:55-1:56:40 h.

⁷¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Emir Demirović, 44:05-47:05 h.

⁷² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Nihad Linić, 2:04:50-2:07:05 h.

⁷³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.10.2011. godine, svjedok Nermin Pečenković, 38:00-46:50 h.

254. Konačno, kada je riječ o uslovima u kojima su boravili zatvorenici, treba ukazati i na materijalne dokaze Tužilaštva T-2 i T-3, odnosno fotografije O.Š. Kamenica, iz kojih je najbolje vidljivo kako su zapravo izgledale prostorije u kojima su zatvorena lica boravila.

255. Dakle, polazeći od svih navedenih iskaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, kao i od činjenice da se radi o iskazima koji pojedinačno posmatrano djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno nadopunjavaju i podupiru, te i iskaz samog optuženog, kao i da navedene iskaze potvrđuju objektivni materijalni dokazi, Sud je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice opisane u tački II izreke.

(a) Tačka II-1

256. Tokom glavnog pretresa, gotovo najveći broj izvedenih dokaza i saslušanih svjedoka se odnosio na tačku II-1 presude, odnosno na boravak oštećenih Jasmina Subašića, Fuada Subašića, Rufada Crnolića, Kalmina Kalića, Šaćira Omanovića i Envera Čehića u Kamenici, njihovo maltretiranje i konačno odvođenje u smrt. Saslušan je veliki broj svjedoka koji su gotovo na identičan način opisali sudbine ovih oštećenih. Određene manje razlike u kazivanju svjedoka, koje se tiču vremena njihovog odvođenja i redoslijeda, prema ocjeni Suda su sasvim logične i normalne, imajući u vidu dugi vremenski period koji je protekao od kritičnih događaja, kao i uslove odnosno okolnosti u kojima su se nalazili ovi svjedoci. Drugim riječima, evidentno bojeći se za vlastiti život, preživjelim svjedocima je bilo najvažnije da oni ne budu prozvani i izvedeni bilo na premlaćivanje ili da se vode doktoru i sl. Zapravo, iz kazivanja svjedoka, može se zaključiti da je njima bilo najvažnije da se ne izdvajaju od ostalih zatvorenika.

257. Dakle, kako je već pomenuto, Sud je uočio da postoje određena odstupanja u kazivanju svjedoka Hilme Kozlice, Šefkije Kozlice, Muharema Beganovića, Midhe Družića, Ale Družića, Samira Družića, Alana Konjevića, Kasima Kulauzovića, Muhe Mašinovića, Emira Demirovića, Nihada Linića, Šide Subašić, Fadila Kartala, Esme Čehić i Umirane Kalić, međutim kako je ranije navedeno opisana odstupanja nisu takve prirode

da bi obesnažili iskaze nabrojanih svjedoka, niti doveli u sumnju njihovu tačnost i pouzdanost. Naime, iskazi koje su oni dali, su jedan potpuno normalan i očekivan način kazivanja o kritičnim događajima, od koji je prošlo gotovo dvadeset godina.

258. U svjetlu ocjene i analize dokaza koji su izvedeni tokom glavnog pretresa i koji se odnose na tačku II-1 presude a koji se naslanjaju i na ostale tačke, Sud će u nastavku izložiti i ocijeniti dokaze koji po ocjeni Suda zahtijevaju da budu navedeni u pisanom otpravku presude.

259. Tokom ocjene dokaza iz tačke I-1 presude, Sud je analizirao iskaze većeg broja svjedoka, koji zapravo gotovo da i nemaju neposredna saznanja o kritičnim događajima, već su govorili o onome šta su čuli od grupe lica koja je dovedena iz O.Š. Slavko Rodić. Po kazivanju o događajima u školi u Drvaru, svjedoci se najbolje prisjećaju, Kalmina Kalića, ali i ostalih lica među kojima je bio i Pavo Žulj.

260. Tako se svjedok Emir Lasić prisjeća da je u vrijeme dok je on boravio u O.Š. Slavko Rodić, doveden Kalmin Kalić iz općine Sanski Most sa još dva lica muslimanske nacionalnosti iz Sanice, općina Ključ, koji su uhvaćeni prilikom pokušaja da se probiju do Bihaća. Ovaj je svjedok dodao, kako su sva trojica bili živi u vrijeme kada je on, 24.07.1992. godine, pušten iz O.Š. Slavko Rodić.⁷⁴

261. Na kazivanje svjedoka Emira Lasića, logično i konzistentno se nastavljaju navodi svjedoka Midhe Družića, koji je potvrdio kako je u vrijeme dok je boravio u Kamenci, dovedeno šest lica koji su rekli da su iz Sanice, Sanskog Mosta i Bugojna, te da su prethodno boravili u školi u Drvaru, gdje su paćeni i tućeni. Radilo se o braći Subašić, Šaćiru Omanoviću, Enveru Ćehiću, Kalminu Kaliću, iz Sanskog Mosta, trojici iz Sanice, jednom iz Vojića i Rufadu iz Sanice. Pored ovih, iz Drvara je doveden Pavo Žulj.⁷⁵

262. Svjedok je potvrdio kako su iz Kamenice prvo odvedeni Rufad, potom Fuad i Jasmin Subašić, nakon njih Šaćir Omanović i Enber Ćehić a potom i Kalmin Kalić.⁷⁶

⁷⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 13.01.2011. godine, svjedok Emir Lasić, 33:10-34:50 h.

⁷⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.02.2011. godine, svjedok Midho Družić, 43:45-46:00 h.

⁷⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.02.2011. godine, svjedok Midho Družić, 43:45-46:00 i 49:50-51:10 h.

263. Svjedok Hilmo Kozlica je, kako je već ranije rečeno, potpuno decidno i saglasno potvrdio navode svjedoka Emira Lasića i Midhe Držića. Naime, svjedok Hilmo Kozlica se tokom glavnog pretresa prisjetio kako su u Kamenici bila šestorica i to Pavo Žulj, Crnolić Rufad, braća Jasmin i Fuad Subašić, Šaćir Omanović, Kalmin Kalić i Enver Ćehić, koji su prebijeni i izmrcvareni do te mjere da sami sebi nisu mogli pomoći već su se držali jedni uz druge i imali su otvorene rane na tijelu. Buncali su i jaukali od bolova, da bi nakon nekog vremena po Rufada Crnolića, došao kombi, kojom prilikom je viđen i optuženi Ratko Dronjak, te Rufada odvezao doktoru, od kada mu se gubi svaki trag.⁷⁷ Prema riječima svjedoka Hilme Kozlice, na sličan način su iz Kamenice odvedeni i braća Subašići, Kalmin Kalić, Enver Ćehić i Šaćir Omanović, odnosno lica koja su sa ranama dovedeni iz O.Š. Slavko Rodić.⁷⁸

264. O ovom događaju, na gotovo potpuno identičan način je govorio i svjedok Muharem Beganović, koji je tokom svog svjedočenja potvrdio da su u Kamenici bili Crnolić Rufad, Ćehić Enver, Fuad Subašić, Jasmin Subašić, Šaćir Omanović i Kalmin Kaić, da je Rufad bio u jako lošem stanju i da je buncao, te da su onda sva ova lica odvežena kombijem uz obrazloženje da se vode doktoru.⁷⁹

265. Poput svih prethodnih svjedoka, i svjedok Alan Konjević je potvrdio da su lica iz tačke II-1 izreke bila u Kamenici, te da su bila u jako lošem stanju, odnosno da su za vrijeme boravka u Kamenici tučeni od strane stražara, a svjedok se posebno zadržao na događajima vezano za oštećenog Envera Ćehića, za kojeg je dodao da je preživio strijeljanje na Velagićima, da bi potom bio uhvaćen kod svoje kuće i doveden u Kamenicu u pidžami-trenerci i papučama. Oni su prozvani i navodno odvedeni na liječenje ali se više nikad nisu vratili.⁸⁰

266. Također, iskazi svjedoka Muhe Mašinovića i Muharema Beganovića se u najvećoj mjeri međusobno podudaraju pa čak i dopunjavaju. Tako svjedok Muho Mašinović ističe

⁷⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.09.2010. godine, svjedok Hilmo Kozlica, 1:17:20-1:22:10 h.

⁷⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.09.2010. godine, svjedok Midho Družić, 1:25:40-1:28:00 h.

⁷⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Muharem Beganović, 1:27:30-1:32:20 h.

kako se sjeća jednog od zatvorenika koji je imao nešto kao rupu od noža i koji je kričao od bolova i koji je ubijen sa još pet momaka,⁸¹ dok sa druge strane svjedok Muharem Beganović ističe da se lice koje je imalo rupu na čelu zvao Rufad Crnolić i da je isti ječao od bolova. Nadalje, u opisanom dijelu kazivanja svjedok Muho Mašinoi je dodao da je među ostalih pet lica bio i jedna koji je preživio strijeljanje kod Biljana, te da su svi navodno odvedeni na liječenje u Banja Luku.

267. Gotovo identično kako i prethodni, svjedok Ale Držić je bio decidan kad je govorio da je u Kamenicu doveden jedan čovjek koji je imao rane na sebi i koji je zaudarao, da bi isti nakon nekog vremena bio odveden. Svjedok je dodao kako se sjeća i Envera Čehića koji je preživio strijeljanje na Velagićima, da bi naknadno bio uhvaćen i doveden u Kamenicu, odakle je prozvan i odveden nakon čega mu se gubi svaki trag.⁸² Prema kazivanju svjedoka, na isti način su odvedeni i Šaćir, Kalmin Kalić, Fuad Subašić i Suda Subašić⁸³

268. Na kraju, treba još dodati kako su saglasno, svako iz svog ugla, svjedoci Šefkija Kozlica, Samir Družić, Emir Demirović, Nihad Linić, Šida Subašić, Fadil Kartal, Esmā Čehić i Umirana Kalić, potvrdili zaključke Suda koji se odnose na tačku II-1 presude. Tako, prije svega treba pomenuti kako su svjedoci potvrdili prisustvo oštećenih u Kamenici, a može se istaći kako je svjedok Šefkija Kozlica istakao da se sjeća braće Subašića čija je majka dolazila u posjet, te da su jedno veče prozvani uz obrazloženje da su lošeg zdravstvenog stanja i da idu na liječenje u Banja Luku, međutim njihova tijela su nađena u masovnoj grobnici a lične stvari su viđene iza škole.⁸⁴ Također, svjedoci Emir Demirović⁸⁵, Samir Družić⁸⁶ i Fadil Kartal⁸⁷ su potvrdili odvođenje i ubistvo

⁸⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.02.2011. godine, svjedok Alan Konjević, 2:00:00-2.05:20 h.

⁸¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.04.2011. godine, svjedok Muho Mašinović, 48:30-51:20.

⁸² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.02.2011. godine, svjedok Ale Družić, 1:56:30-1:59:00 h.

⁸³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.02.2011. godine, svjedok Ale Družić, 1:52:20-1:53:10 i 1:54:30-1:54:40h.

⁸⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 04.11.2010. godine, svjedok Šefkija Kozlica, 1:37:45-1:40:00 h.

⁸⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Ale Družić, 50:45-53:00 h.

⁸⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.02.2011. godine, svjedok Samir Družić, 51:30-53:30 h.

⁸⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 06.10.2011. godine, svjedok Fadil Kartal, 1:07:20-1:11:00 i 1:11:50-1:13:45 h.

dok su svjedoci Kasim Kulauzović⁸⁸ i Nihad Linić⁸⁹ dodatno potvrdili kako su bili u prilici vidjeti da je oštećene odveo upravnik/optuženi Ratko Dronjak.

269. Na kraju treba reći i kako su članovi porodica oštećenih, Šida Subašić, Umirana Kalić i Esma Ćehić potvrdili stradanje svojih bliskih srodnika i konačno ukazati na dokaze Tužilaštva T-98 (*Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji i identifikaciji tijela pronađenih u masovnoj grobnici "Jama Golubnjača-Podovi" općina Drvar, brj KRI-21/01 od 17.04.2001. godine*), T-99 (*DNK izvještaji za Fuada Subašića, Jasmina Subašića, Šaćira Omanovića, Crnolić Rufad*), T-100 (*Izjava o nestalom licu od 14.05.2001. godine, Zapisnik o prepoznavanju leša i Zapisnik o izvršenju primo-predaju ekshumiranog tijela sačinjen u PU Sanski Most, brj 05-10/03-711/2001 od 25.05.2012. godine, kcji se odnose na Envera Ćehića*), T-101 (*Izjava o nestalom licu od 12.05.1998. godine, Zapisnik o prepoznavanju leša i Zapisnik o izvršenju primo-predaju ekshumiranog tijela sačinjen u PU Sanski Most, brj 05-10/03-678/2001 od 17.05.2012. godine, kcji se odnose na Kalmina Kalića*) te T-102 (*Fotodo-kumentacija Podovi jama Golubnjača, općina Drvar i Crtež lica mjesta Podovi jama Golubnjača općina Drvar*), koji potvrđuju navode svjedoka, odnosno zaključke Suda iz tačke II-1 presude, odnosno da su na kraju oštećeni Jasmin Subašić, Fuad Subašić, Enver Ćehić, Kalmin Kalić, Rufad Crnolić i Šaćir Omanović ubijeni i njihova tijela bačena u jamu zvanu Golubnjača.

270. Dakle, imajući u vidu sve prethodno analizirane dokaze, odnosno činjenicu kako je veliki broj svjedoka, čijim iskazima je Sud poklonilo vjeru, imajući u vidu uvjerljivost, konzistentnost i logičnost njihovih iskaza, koji kako pojedinačno ali i u njihovoj međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu cjelinu, i koji su potvrdili stradanje Jasmina Subašića, Fuada Subašića, Rufada Crnolića, Kalmina Kalića, Šaćira Omanovića i Envera Ćehića, na način kako je to opisano u tački II-1 presude, ovaj Sud je van svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice opisane u navedenoj tački izreke.

⁸⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.03.2011. godine, svjedok Kasim Kulauzović, 2:08:00-2:10:50 i 2:51:00-2:54:35 h.

⁸⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Nihad Linić, 2:16:10-2:19:47 h.

(b) Tačka II-2

271. Kada je riječ o sudbini oštećenih Fehima Kadića, Kemala Šepića, Ferida Velagića i Nusreta Malkoča, odnosno nalazima Suda u vezi sa tačkom II-2 presude, od izvedenih dokaza, prije svega treba ukazati na iskaze svjedoka Hilme Kozlice, Šefkije Kozlice, Muharema Beganovića, Midhe Družića, Samira Družića i Kasima Kulauzovića.

272. Nabrojani svjedoci su konzistentno na potpuno detaljan način, u skladu sa svojim zapažanjima opisali sudbinu navedena četiri lica.

273. Kada je u pitanju opšti kontekst, odnosno redosljed dešavanja, prije svega treba ukazati na iskaz svjedoka Kasima Kulauzovića, koji je potvrdio kako je zajedno sa grupom lica, dana 21.08.1992. godine prebačen u Kamenicu,⁹⁰ kojom prilikom su iz ove grupe od strane stražara izdvojeni Kemal Šepić, Nusreat Malkoč, Fehim Kadić i Ferid Velagić.⁹¹

274. Kasnije, tokom svog svjedočenja, Kasim Kulauzović istakao je, kako nije bio u prilici više da vidi ovu četvoricu koju su stražari izdvojili, ali da su o njima saznanja stizala preko Bajre Šabića, te da Bajro je izjavio da se navedena lica nalaze u groznom stanju i da neće preživjeti.⁹²

275. U tačnost Bajrinih navoda, svjedok je imao priliku i da se neposredno uvjeri tako što je u početku imao priliku vidjeti Ferida Velagića. Kako kazuje svjedok, Ferid je izgledao natečen, te je izjavio da oni proživljavaju neizdržive torture i da neće preživjeti.⁹³

276. Upravo kako je to i prethodni svjedok naveo, Hilmo Kozlica je tokom svog kazivanja gotovo na identičan način opisao kako je saznao da su prilikom dovođenja u Kamenicu grupe z Bosanske Krupe, izdvojena četiri lica i zatvorena u drugu prostoriju.

⁹⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.03.2011. godine, svjedok Kasim Kulauzović, 1:54:30-1:54:40 h.

⁹¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.03.2011. godine, svjedok Kasim Kulauzović, 2:00:40-2:01:30 h.

⁹² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.03.2011. godine, svjedok Kasim Kulauzović, 2:10:54-2:14:40 h.

⁹³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.03.2011. godine, svjedok Kasim Kulauzović, 2:15:00-2:16:15 h.

Među tom četvoricom bio je i Ferid Velagić, koji je u jednom momentu spojen sa njima i na kome su bili vidljivi tragovi premlaćivanja. Također, Ferid je dodao da su u toj prostoriji u koju su izdvojeni bili svakodnevno premlaćivani, da su im nanesene povrede i da ne zna da li će preživjeti. Naknadno Ferid je vraćen u samicu a svjedok je bio u prilici da vidi kako dvojicu izvode na umivanje, te da je na njima krv bila zakorena, da bi na kraju od ljudi koji su im nosili hranu saznao da su ti koji se nalaze u samici pri kraju života, da su unakaženi i da od njih nema ništa.⁹⁴

277. Gotovo na identičan način i svjedok Šefkija Kozlica je potvrdio navode prethodna dva svjedoka. Tokom svog svjedočenja, Šefkija Kozlica je istakao kako se sjeća da je u prostoriju u kojoj je on boravio uveden Pavo Žulj jer su u samicu u kojoj je prethodno Pavo boravio, uvedena lica iz Krupe među kojima su bili Šepić, Malkoč i Kadić.⁹⁵ Također, kao i Hilmo Kozlica, svjedok je bio u prilici da vidi kako lica koja borave u samici stražari vode na umivanje, kao i da su im lica i glava bila nateći toliko da je to gotovo nemoguće.⁹⁶

278. Na kraju, odnosno nakon što je razmijenjen, svjedok je od Midhata Družića i Asima Vojića saznao da su oni Kemalu Šepiću i ostalim iz te grupe nosili hranu koju su oni vraćali, odnosno nisu je jeli, te da pretpostavljaju da su oni faktički tu u logoru (Kamenici) ubijeni.⁹⁷

279. Nadalje, navedene događaje potvrdio je i tokom svog kazivanja svjedok Samir Držić koji je jasno istakao da su u prostoriju u kojoj je on boravio iz samice dovedeni Pavo i vojnik Imširović, te da su u samicu uvedena četvorica iz Krupe. Također, po kazivanju svjedoka, jedan od te četvorice je naknadno prebačen u njihovu prostoriju. Bio

⁹⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.09.2010. godine, svjedok Hilmo Kozlica, 1:32:00-1:35:55 h.

⁹⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 04.11.2010. godine, svjedok Šefkija Kozlica, 1:10:00-1:10:20 h.

⁹⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 04.11.2010. godine, svjedok Šefkija Kozlica, 1:24:12-1:26:30 h.

⁹⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 04.11.2010. godine, svjedok Šefkija Kozlica, 1:29:54-1:31:55 h.

je krupan i crn a zvao se Ferid, on je govorio o moicima koji su zatvoreni u samicu i da ih svaku noć tuku.⁹⁸

280. Da je u Kamenicu dovedena jedna grupa iz Bosnaske Krupe, te da su prilikom dovođenja, izdvojena četiri lica među kojima su bili Kadić i profesor Kemal Šepić, potvrdio je i svjedok Midho Družić. On je tokom svog kazivanja dodao i da je on bio određen da im nosi hranu u podrum i da je imao priliku da ih vidi prijave i izmrcvarene.⁹⁹ Na kraju je istakao da su im jedno vrijeme nosili hranu i potom prestali.¹⁰⁰

281. Na kraju, o grupi koja je dovedena iz Bosanske Krupe i zatvorena u samicu, odnosno o njihovoj sudbini, svjedočio je i Muharem Beganović. On je svojim iskazom potvrdio da je jedne prilike odveden na vršenje nužde u toalet gdje se zadržao da bi u jednom trenutku vidio kako dvojica iz samice iznose tijelo najvjerojatnije Kemala Šepića profesora iz Bosanske Krupe.¹⁰¹

282. Na kraju, logično i potpuno razumljivo, na iskaze ranije navedenih svjedoka nastavljaju se i materijalni dokazi koje je Tužilaštvo uvelo tokom postupka i to: dokaz Tužilaštva T-98 (*Zapisnik Kantonalnog suda u Bihaću o ekshumaciji i identifikaciji tijela pronađenih u masovnoj grobnici "Jama Golubnjača-Podovi" općina Drvar, br. KRI-21/01 od 17.04.2001. godine*), T-99 (*DNK izvještaji za Nusreta Malkoča, Kemala Šepića, Ferida Velagića i Kadić Fehima*) i T-102 (*Fotodo-kumentacija Podovi jama Golubnjača, općina Drvar i Crtež lica mjesta Podovi jama Golubnjača općina Drvar*), koji jasno potvrđuju da su mrtva tijela lica navedenih u tački II-2 izreke, odnosno tijela Nusreta Malkoča, Kemala Šepića, Ferida Velagića i Fehima Kadića bačena u jamu zvanu Golubnjača.

283. Dakle, polazeći od svih navedenih iskaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, kao i od činjenice da se radi o iskazima koji pojedinačno posmatrano djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu

⁹⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.02.2011. godine, svjedok Samir Družić, 48:30-50:25 h.

⁹⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.02.2011. godine, svjedok Midho Družić, 45:50-47:53 h.

¹⁰⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.02.2011. godine, svjedok Midho Družić, 1:22:20-1:22:40 h.

¹⁰¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Muharem Beganović, 1:41:50-1:44:10 h.

logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno nadopunjavaju i podupiru, kao i da ih potvrđuju objektivni materijalni dokazi, Sud je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice opisane u tački II-2 izreke.

(c) Tačka II-3

284. Kada je riječ o događajima koji se odnose na lica iz tačke II-3 presude, Sud je tokom postupka imao priliku da čuje iskaze svjedoka Dragana Rodića, Dragića Barovića, Milanka Kneževića, Ahme Jukića i Ifeta Hukanovića i dokaz Tužilaštva T-96 (*Izvod iz matične knjige umrlih za Majstorović Josipa*), međutim imajući u vidu same događaje opisane u tački II-3 presude, obrazloženje treba početi sa uvedenim materijalnim dokazima.

285. Dokaz Tužilaštva T-21 (*Plan rada na otkrivanju DTG na području "Golaja" (Krasulje)*), odnosi se na kraj 1992. godine (nosi datum 01.12.1992. godine) i isti je sačinjen u SJB Ključ. Iz ovog dokaza proizilazi kako raspoložive informacije i procjene govore o postojanju DTG na području šume Golaja i da je potrebno preuzeti niz akcija sa ciljem likvidacije istih. Planirane akcije u prvom redu podrazumijevaju koordinaciju svih snaga na pomenutom lokalitetu, onemogućavanje snabdijevanja i kretanje, te konačno pronalaženja lica muslimanske nacionalnosti koja bi bili saradnici.

286. Na sadržaj dokaza T-21 logično se nastavlja iskaz svjedoka Ahme Jukića koji je u svom iskazu potvrdio kako je u kritičnom periodu živio u selu Kalabe-Krasulja, u kojem selu je u skladu sa dokazom T-21 bilo potrebno pronaći saradnike, te da je uspostavio saradnju i komunikaciju sa licima koja su se nalazila u šumi Golaja.¹⁰²

287. Nadalje, u svom kazivanju svjedok Ahmo Jukić je potvrdio kako je pomogao ljudima koji su se nalazili u Golaji, kojih je u početku bilo 20-30 i čiji je broj kasnije spao na 10-15, među kojima su bile dvije žene. Prema riječima svjedoka, radilo se o civilima od kojih su neki bili naoružani. Početkom januara 1993. godine kad su ostali bez novaca, zatražili su od svjedoka da stupi u kontakt sa Milanom Tomićem i dogovori

¹⁰² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 16.06.2011. godine, svjedok Ahmo Jukić, 1:29:00-1:31:00 h.

predaju a potom razmjenu, nakon čega je svjedok prvo kontaktirao sa policajcem Dušanom Čuturom koji ga je uputio na Milana Tomića.¹⁰³

288. U ovom dijelu analize izvedenih dokaza treba ukazati kako je *Plan rada na otkrivanju DTG na području Golaja* (dokaz T-21), upravo sačinio Milan Tomić pomoćnik komandira SM Ključ.

289. Nadalje, imajući u vidu traženja ljudi iz Golaje kao i kako je ranije pomenuto komunikaciju sa Milanom Tomićem, svjedok je dogovorio predaju i ista se i realizirala. Ovom prilikom predalo se 12-15 lica među kojima su bile i dvije žene. Licima koja su se predala rečeno je da će biti razmijenjeni u treće zemlje, međutim isti su, prema kazivanju Ede Keranovića koji se trenutno najvjerojatnije nalazi u Australiji, odvezeni na Lanište a potom u Kamenicu.¹⁰⁴

290. Navode svjedoka Ahme Jukića potvrđuje materijalni dokaz Tužilaštva T-22 (*Dokument-obavjest SJB Ključ br. 3/93 od 06.02.1993. godine upućen CSB Barja Luka-načelniku lično*) iz kojeg prizilazi kako su radnici SJB Ključ u saradnji sa vojnim organima II KK dana 06.02.1993. godine u 11:00h došlo do lišavanja slobode grupe 15 odmetnika muslimanske nacionalnosti koji su se sa oružjem odmetnuli u šumu Golaja. Također, ovaj dokaz potvrđuje navode svjedoka Ahme Jukića, odnosno da je 12.01.1993. godine počeo rad na prikupljanju podataka o odmetnicima, te da je konačno došlo do njihove predaje.

291. Iz dokaza T-22 proizilazi da su se dana 06.02.1993. godine predali Mumin Egrlić, Ferid Hukanović, Ćerim Jusić, Elvedin Keranović, Tehvid Baltić, Safet Hukanović, Ibrahim Keranović, Sakib Keranović, Rasim Jelečević, Hajrudin Jelečević, Derviš Dubica, Omer Huskić, Duda Huskić, Hasan Huskić i Azra Fazlića supruga Hasana Huskića.

292. Nadalje, dokaz T-22 potvrđuje i navode svjedoka Ahme Jukića koji je potvrdio kako su lica koja su se predala bili civili, ali i da su neki od njih bili naoružani, obzirom da

¹⁰³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 16.06.2011. godine, svjedok Ahmo Jukić, 1:32:00-1:38:00 h.

¹⁰⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 16.06.2011. godine, svjedok Ahmo Jukić, 1:42:00-1:49:00 h.

iz istog dokaza proizilazi da su od pojedinih oduzete 4 AP, jedan Tomson, 2 pištolj, 2 bombe i jedna puška.

293. Na kraju, kada je riječ o analizi dokaza T-22 a u svjetlu nalaza Suda, u tački II-3 presude, treba ukazati kako iz istog proizilazi da su sva navedena lica sprovedena u zatvor Kamenica kod Drvara.

294. Također, dokaz Tužilaštva T-20 (Informacija o otkrivanju i hvatanju neprijateljske DTG broj Str. Pov. Br. 15/22-67 od 12.02.1993. godine koju je sačinio načelnik odjeljenja za OB poslove II Krajiškog korpusa Mikajlo Mitrović, upućena GŠ Vojske Republike Srpske-Upravi za O poslove) potvrđuje kako je dana 01.02.1993. godine ostvaren kontakt sa Ahmom Jukićem, koji je potvrdio da se u rejonu Golaje nalazi grupa od 10-15 lica te da su preko njega pokušali doći do hrane i cigareta. Također, u opisanoj informaciji se detaljno opisuje tok događanja, odnosno komunikacija i dogovori sa Ahmom Jukićem i na kraju, što je posebno važno, potvrđeno je kako su lica koja su se predala na kraju sprovedena u zatvor na Kamenici. Tačnije, iz dokaza T-20 proizilazi kako su Mumin Egrlić, Ferid Hukanović, Ćerim Jusić, Elvedin Keranović, Tehvid Baltić, Safet Hukanović, Ibrahim Keranović, Sakib Keranović, Rasim Jelečević, Hajrudin Jelečević, Derviš Dubica, Omer Huskić, Duda Huskić, Hasan Huskić i Azra Fazlića ukrcani u vozila i sprovedeni u Kamenicu.

295. Nadalje, tačnost podataka iz prethodno navedenih dokaza, Tužilaštva potvrđuje i dokaz T-23 (Službena zabilješka CSB Banja Luka, Sektor nacionalne bezbjednosti RO Ključ od 16.02.1993. godine) iz kojeg dokaza proizilazi da je dana 06.02.1993. godine došlo do predaje petnaest lica. Također, dokaz T-23 potvrđuje navode svjedoka Ahme Jukića, kako u poglednu naoružanja sa kojim su raspolagala lica koja su se predala, tako i u vezi samog broja tih lica i na kraju što je bitno u dokazu T-23 se ističu zasluge lica PP veze "Plavi" odnosno svjedoka Ahme Jukića.

296. Na kraju, u vezi dokaza T-23, treba dodati kako se na strani 2. navodi da je u provođenju akcije saradnja SNB, SJB i VRS bila na zavidnom nivou, što na posredan način dodatno argumentira vjerodostojnost dokaza T-20, T-21, T-22 i T-23, upravo zbog činjenice da se radi i o dokumentima sve tri navedene strukture, i da su podaci koji se u njima navode praktično identični. Na kraju, u okviru analize navedenih dokaza treba

ukazati kako je dokaz T-23 saglasan sa ostalim prethodno analiziranim dokazima i u pogledu jedne izuzetno važne činjenice, a to je da su lica Mumin Egrlić, Ferid Hukanović, Ćerim Jusić, Elvedin Keranović, Tehvid Baltić, Safet Hukanović, Ibrahim Keranović, Sakib Keranović, Rasim Jelečević, Hajrudin Jelečević, Derviš Dubica, Omer Huskić, Duda Huskić, Hasan Huskić i Azra Fazlića sprovedeni u Kamenicu.

297. Konačno u vezi sa događajima iz tačke II-3 presude, treba ukazati i na dokaz Tužilaštva T-24 (*Izveštaj o radu radnika SJB Kijuč na otkrivanju DTG na području Golaja iz februara 1993. godine*). Ovaj dokaz predstavlja svojevrsnu rekapitulaciju aktivnosti koje su vršene u cilju predaje lica koja su se krila u šumi Golaja. Naime, navedeni izvještaj potanko analizira sve važnije aktivnost koje su poduzimane u cilju predaje grupe, pa se tako navodi da je dana 01.12.1992. godine sačinjen Plan rada (dokaz T-21) te da je u skladu sa planom ostvarena saradnja sa Dušanom Čuturom te da je nakandano došlo do regrutovanja saradnika među kojima je bio i Žučo (svjedok Ahmo Jukić). Prema izvještaju nastavljene su aktivnosti u vezi predaje, tako da je dana 06.02.1993. godine u 10:00 h došlo do predaje petnaest lica, odnosno Mumin Egrlić, Ferid Hukanović, Ćerim Jusić, Elvedin Keranović, Tehvid Baltić, Safet Hukanović, Ibrahim Keranović, Sakib Keranović, Rasim Jelečević, Hajrudin Jelečević, Derviš Dubica, Omer Huskić, Duda Huskić, Hasan Huskić i Azra Fazlića, te da su isti od naoružanja posjedovali 4 AP, jedan Tomson, 2 pištolja, 2 bombe i jednu lovačku pušku i nešto municije.

298. Također, u izvještaju se navodi kako je u realiziranju plana ostvarena saradnja i sa Komandom II KK Drvar, te da su lica koja su se predala sprovedena u državni zatvor Kamenica.

299. Dakle, iz prethodno citiranih materijalnih dokaza, koje dokaze je Sud u cijelosti prihvatio, ocijenivši ih kao vjerodostojne i nesporne, pošto su isti dokazi izdati od tadašnjih kako civilnih tako i vojnih struktura kao i iskaza svjedoka Ahme Jukića, proizilazi kako je u šumi Golaji lišena slobode grupa od petnaest lica i koja grupa je potom sprovedena u Kamenicu.

300. Također, da je ova grupa zaista i stigla u Kamenicu potvrdili su u svom kazivanju i svjedoci Ifet Hukanović, Milanko Knežević i Dragić Barović.

301. Tako je svjedok Ifet Hukanović potvrdio kako mu je poznato da je jedna grupa koja je boravila u šumi zarobljena i odvedena u Ključ u pritvor a potom sprovedena u Kamenicu, te da isti nisu preživjeli, odnosno da je iz ove grupe jedino preživilo lice po imenu Keranović, te da se isti nalazi u Australiji¹⁰⁵, koju činjenicu je potvrdio i svjedok Ahmo Jukić, što proizilazi i iz prethodno analiziranih materijalnih dokaza iz kojih je vidljivo da je u Golaji zarobljen i Elvedin Keranović.

302. Suprotno navodima prethodnih svjedoka, optuženi Ratko Dronjak, govoreći o grupi koja je dovedena iz Ključa, istakao je da ista zapravo nikada nije dovedena u Kamenicu,¹⁰⁶ međutim, Sud ove navode optuženog nije našlo uvjerljivim, obzirom na niz kontradikcija koje implicira pomenuta tvrdnja. Ovdje prije svega treba ukazati na dva puta ponovljenu tvrdnju optuženog¹⁰⁷ odnosno da je postojao protok informacija odnosno da je Komisija za razmjenu u svakom momentu preko organa bezbjednosti (koji je izvijestio da je navedena grupa sprovedena u Kamenicu dokaz T-20) imao saznanja o brojnom stanju u Kamenici. Dakle u ovom dijelu evidentna je kolizija u iskazu svjedoka/optuženog Ratka Dronjka. Nadalje, treba ukazati i na njegove tvrdnje kako je u Kamenici postojala Knjiga dežurstva u koju su bilježeni svi relevantni događaji uključujući i promjenu brojnog stanja¹⁰⁸ i koja bi mogla dati odgovor na suprotstavljenu tvrdnju optuženog i navoda iz dokaza T-20. Međutim, navedena knjiga nije uvedena kao dokaz, obzirom da je sve uključujući i knjigu prema riječima optuženog uništeno priilikom bombardovanja. Međutim ova tvrdanja djeluje potpuno neuvjerljivo obzirom na činjenicu da je optuženi istakao da je i u ovom trenutku funkcionisala linija komanodvanja, odnosno da su Kamenicu napustili tek po odobrenju načelnika za bezbjednost¹⁰⁹, tj. da u Kamenici nije bila tako teška situacija kao što je to optuženi istakao i da Kamenica nije napuštena u panici, već se radilo o planskoj akciji povlačenja.

¹⁰⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 07.07.2011. godine, svjedok Ifet Hukanović, 27:30-31:00 h.

¹⁰⁶ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 36.

¹⁰⁷ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 23. i str. 40.

¹⁰⁸ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 26.

¹⁰⁹ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 26.

303. Ovdje treba dodati i da je Kamenica evakusana bez žrtava, odnosno da niko od stražara i zatvorenih lica nije povrijeđen. Prema riječima optuženog nastradala je samo stola i psi.

304. Također, ovdje treba ukazati i na iskaz Dragana Rodića, koji je naveo da je Kamenica dva puta napušтана i da granatiranje koje je opisao optuženi nije imalo tako teške posljedice. Također i optuženi je saglasno kao i svjedok Dragan Rodić istakao da je zapravo Dragan Rodić bio posljednji faktički rukovodilac izmještenog zatvora obzirom da je optuženi razmješten na druge dužnosti u Banja Luci.¹¹⁰

305. Dakle, imajući u vidu određene manjkavosti u iskazu, kao i kontradikcije oko Knjige dežurstva, odnosno navode optuženog da je ista uništena iako optuženi u to vrijeme nije imao neposredna saznanja o događajima u Kamenici, Sud je zaključio kako navodi optuženog nisu u dovoljnoj mjeri uvjerljivi da bi se njima negirao sadržaj više materijalnih dokaza koji su prethodno analizirani kao i iskaze više svjedoka, koji suprotno navodima optuženog nisu bili zainteresovani za konačan ishod ovog krivičnog postupka.

306. Na kraju, kada je riječ o sudbini navedene grupe ljudi među kojima su bile i dvije žene, koja grupa je zarobljena u šumi Golaji, odnosno koju su činila lica pretežno iz Vrhpolja-Sanski Most, saglasno su svoje iskaze dali svjedoci Dragić Barović i Milanko Knežević. Ovi svjedoci su saglasno potvrdili kako im je poznato da je u Kamenici boravila jedna grupa Muslimana koji su bili iz Sanskog Mosta ili Ključa, u kojoj su bile dvije žene, te da su bili nađeni u nekim šumama,¹¹¹ odnosno da je u Kamenici bila jedna grupa iz Sanskog Mosta u kojoj su bile dvije žene (svekrva i snaha)¹¹² te da su na sebi imali civilnu odjeću.¹¹³

¹¹⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.10.2010. godine, svjedok Dragić Barović, 1:43:20-1:49:30 h.

¹¹¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 23.12.2010. godine, svjedok Dragić Barović, 1:00:00-1:02:40 h.

¹¹² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 16.06.2011. godine, svjedok Milanko Knežević, 38:50-39:40 h.

¹¹³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 16.06.2011. godine, svjedok Milanko Knežević, 54:30-55:10 h.

307. Konačno, oba ova svjedoka (Dragić Barović i Milanko Knežević), su potvrdila kako je ta grupa boravila u Kamenici kad su predali smjenu te, da im je rečeno kad su ponovo došli na smjenu da je ta grupa otišla-razmijenjena; međutim navedena lica, izuzev Elvedina Keranovića, nikad nisu pronađena.

308. Dakle, polazeći od svih navedenih materijalni dokaza i iskaza na glavnom pretresu saslušanih svjedoka, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, kao i od činjenice da se prije svega radi o materijalnim dokazima koji potiču od tri različite institucije koje su tokom kritičnih događaja imale tijesnu saradnju, kao i da se radi o iskazima svjedok koji pojedinačno posmatrano djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno nadopunjavaju i podupiru, kao i da ih potvrđuju objektivni materijalni dokazi, vijećeSud je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH, izvan svake razumne sumnje zaključilo kako su dokazane sve ključne činjenice opisane u tački II-3 izreke.

309. Na kraju, u vezi sa prethodno opisanim zaključkom Suda, treba istaći kako je pažljivo analiziran i iskaz svjedoka Dragana Rodića, međutim imajući u vidu sadržaj istog, odnosno činjenicu da navedeni svjedok, istina pominje jednu grupu ali od pet lica, da ih vezuje za lokalitet Kulen Vakufa i Orašca, te da se navedeni događaj vezuje za jesen 1993. godine¹¹⁴, Sud je zaključio da isti ne odgovara činjeničnom opisu iz tačke II-3 izreke, odnosno da se sa sigurnošću ne može utvrditi da li se navedeni dio iskaza svjedoka Dragana Rodića odnosi na prethodno opisane događaje.

(d) Tačka II-4

310. Tokom izvođenja dokaza na glavnom pretresu, praktično svi svjedoci koji imaju podrobija saznanja o događajima, odnosno o tretmanu zatvorenih lica u Kamenici, potvrdili su kako su ljudi tučeni. Naime, o tome su govorila zatvorena lica, Hilmo Kozlica, Šefkija Kozlica, Mićo Rakić, Goran Dizdarević, Armin Mulić, Dževad Dupanović, Kasim Duraković, Muharem Beganović, Midho Družić, Ale Družić, Samir Družić, Alan Konjević, Sanel Dervišević, Kasim Kulauzović, Emir Demirović, Muho Mašinović, Fadil Kartal

¹¹⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.10.2010. godine, svjedok Dragan Rodić, 1:20:35-1:26:12 h.

zatim stražari Dragan Rodić, Dragić Barović, Duško Dronjak, Milanko Knežević, vojni policajac Draško Rodić i konačno optuženi Ratko Dronjak.

311. Ovdje treba krenut od iskaza optuženog Ratka Dronjka i njegovih navoda kako je u Kamenici bilo problema oko maltretiranja zarobljenih lica, ali da je to sve riješeno kada je Zorić zajedno sa svojom grupom udaljen iz Kamenice. Tačnije, prema riječima optuženog, nakon Zorićevog odlaska dešavalo se samo da vojna policija dovodi lica koja su imala vidne rane, odnosno vidno prebijene osobe.¹¹⁵ Dodatno opisujući te događaje, optuženi je naveo kako zapravo nakon odlaska Zorića niko od čuvara nije maltretirao zatvorenike nesrpske nacionalnosti i da je veći problem bio sa zatvorenicima srpske nacionalnosti.¹¹⁶

312. Nadalje, konkretno kada je riječ o stražarima, odnosno o Draganu Rodiću, optuženi Ratko Dronjak je istakao da je imao informacije da je Dragan Rodić još u vrijeme dok su zatvorenici boravili u O.Š. Slavko Rodić u Drvaru, uvodio ljude iz bataljona da tuku i Srbe i nesrbe koji su bili zatvoreni.¹¹⁷ Međutim, umjesto da provjeri ove navode, optuženi je očigledno imajući povjerenja u Dragana Rodića zaključio da u tome evidentno nema ništa sporno.

313. Također, prema riječima optuženog, kada mu se jedan od zatvorenika požalio da ga je Dragan Rodić pretukao i kad se u povrede optuženi lično uvjerio, kako bi kaznio Rodića, istog je prema vlastitom kazivanju zatvorio u samicu.¹¹⁸ Dodatno, prema riječima optuženog, nije se radilo o izoliranom slučaju nego je Rodić u više navrata zatvaran u samicu, te da ustvari sam optuženi nije mogao utvrditi ko je premlaćivao zatvorenike.¹¹⁹

314. Pored prethodnih navoda optuženog, treba ukazati i na iskaze velikog broja svjedoka koji su saglasno potvrdili kako premlaćivanje zatvorenika nije bio odvojeni

¹¹⁵ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 19.

¹¹⁶ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 24.

¹¹⁷ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 40.

¹¹⁸ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 53., 54. i 55.

¹¹⁹ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 56.

incident, nego da se radilo o uobičajenoj pojavi koja je trajala praktično od samog forimiranja Kamenice pa sve do njenog raspuštanja.

315. Naime, u ovom pravcu treba prije svih ukazati na iskaz svjedoka Hilme Kozlice koji je bio zatvoren u Kozilima a potom, prilikom preseljavanja sa Kozila na Kamenicu u vrijeme dok se još nalazio na Kozilima, Emir Demirović i još dvije osobe koje su bile zatočene, također su dobile udarce od strane optuženog Ratka Dronjka. Drugim riječima, ako se pogleda širi kontekst događanja, navodi svjedoka, da su ti udarci na Kozilima bili nagovještaj onog što predstoji u Kamenici, odnosno da su ta česta izvođenja zatvorenika na premaćivanje, koja su posebno rađena u večernjim satima, bila „uvertira“ u ono što su doživjeli u logoru Kamenica.¹²⁰

316. Tačnost navoda svjedoka Kozlice, potvrdio je tokom svog svjedočenja i svjedok Emir Demirović, koji je opisujući prelazak sa Kozila na Kamenicu istakao da je prilikom penjanja na kamion dobio jak udarac u glavu, da bi kasnije saznao da je lice koje ga je udarilo bio zapravo optuženi Ratko Dronjak. Dodatno, isti svjedok u svom iskazu ističe da kada su se jedne prilike vraćali sa radova da je imao priliku da razgovara sa optuženim koji ga je pitao da li je njega udario prilikom utovara na Kozilima, dodajući da se radilo o udarcu iz revolta. Konačno, svjedok Demirović je na kraju opisao kako su na Kamenici dani bili još i podnošljiviali da su noći bile najteže jer su tad ljudi izvođeni te maltetirani i tučeni.¹²¹

317. Također, izvedeni dokazi potvrđuju kako izvođenje na premlaćivanje u večernjim satima, odnosno sam boravak u neizvjesnosti i konstantnom strahu da ima teške implikacije na psihičko stanje zatvorenika, o čemu je govorio i svjedok Šefkija Kozlica. Naime, ovaj svjedok je kazujući pred Sudom, opisao kako su zatvorenici tučeni i da o tome zapravo nisu imali hrabrosti ni pričati. Znalo se desiti, kako svjedok dalje navodi, da ih izvedu i onda od njih traže da pjevaju srpske pjesme pa su, stražari zavisno od toga koliko su bili zadovoljni pjevanjem zatvorenika, određivali koliko će zatvorenici batina dobiti. Međutim, pored opisanog premlaćivanja, i premlaćivanja Pave Žulja, svjedok je

¹²⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.09.2010. godine, svjedok Hilmo Kozlica, 1:27:30-1:27:40 h i 3:06:25-3:07:00 h.

¹²¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Emir Demirović, 37:00-39:00 h, 47:06-49:20 h, 1:02:40-1:04:10 h, 1:06:30-1:08:26 h i 1:12:10-1:14:00 h.

istakao da on lično nije tučen ali da je to zato što nije izlazio do toaleta, jer su većinom oni koji su izlazili, tučeni. Takođe ovaj svjedok, opisao je kako je jedno veče doživio traumu kada je stražar Janko Čosić oko 1h u noći otvorio vrata i prozvao "Kozlica", međutim na svjedokovu sreću nije prozvan Šefkija nego Hilmo Kozlica. Naredno jutro svjedok je bio u prilici da vidi Hilmu koji je imao rane na sebi i koji je bio prema svjedokovim riječima pretučen na smrt.

318. Konačno, svjedok Šefkija Kozlica je u svom svjedočenju potvrdio i kako se sjeća da je jedne prilike njegov brat Hilmo pretučen i da se to desilo kada su Radak Jovica i Boro Kecman za njegovog brata donijeli neku dokumentaciju prema kojoj je navodno Hilmo najveći ekstrem.

319. Ove navode svjedoka Kozlica Šefkije, potvrdio je i svjedok Muho Mašinović koji je istakao da se sjeća kako je u Kamenicu došao neki komšija policajac iz Kulen Vakufa, Radak Jovica te da je tad Hilmo Kozlica pretučen. Također, ovaj svjedok je dodao da su ljudi na premlaćivanje izvođeni tokom noći i da su mogli čuti kako ljudi pod prozorom jauču.¹²²

320. Nadalje, među brojnim svjedocima koji su govorili o premlaćivanju bio je i svjedok Mićo Rakić koji je bio jedan od manje disciplinovanih vojnika VRS zbog čega je u više navrata završavao u Kamenici. On je tokom svog svjedočenja potvrdio da su zatvorenici tučeni ali što njegov iskaz čini posebno važnim jeste činjenica da je ovaj svjedok istakao da je zavisno od raspoloženja optuženi sudjelovao u premlaćivanju. Ukoliko bi bio "pod gasom" onda bi slijedilo batinanje.¹²³

321. Imajući u vidu navode optuženog odnosno tvrdnju kako je bilo slučajeva da su ljudi u Kamenici tučeni ali da je on bio neuspješan u nastojanju da zaustavi takvu praksu treba ukazati i na iskaz svjedoka Gorana Dizadevića koji je potvrdio kako ga je lično optuženi tri puta pretukao. Svjedok je u svom iskazu opisao kako ga je optuženi pretukao te dodao da je praksa premlaćivanja bila uobičajena kao i da mu je poznato da

¹²² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.04.2011. godine, svjedok Muho Mašinović, 45:30-47:30 h, 51:25-53:10 h, 57:00-59:10 h, 1:02:30-1:03:50 h, 1:06:40-1:08:40 h, 1:11:00-1:12:20 h, 1:14:00-1:15:00 h i 1:19:00-1:20:50 h.

su među pretučeni bili i Mumin Grahović i Rifet Kendić. Konačno kada je riječ o predmetima koji su korišteni u ove svrhe svjedok Dizdarević je istakao da su korišteni mnogi predmeti počev od palice pa do čizme.¹²⁴

322. Da premlaćivanje koje se dešavalo u Kamenici nije bila sporadična i pojava koja ne zaslužuje posebnu pažnju, potvrdio je u svom iskazu i svjedok Armin Mulić. Ovaj svjedok je govoreći pred Sudom potvrdio kako je premlaćivanje bilo aktuelno od samog dolaska pa nadalje. Tučeni su, kako je rekao svjedok čizmama, lopatama, držalima, a kad bi se smrklo onda bi izgledalo kao po prozivci. Ljude odrede, izvedu i tuku onda ih vrate unutra i tako iz dana u dan. Od siline udaraca, svjedok je potvrdio da je on tri do četiri puta udaran i da je gubio svijest u nekoliko navrata. Također, dešavalo se da ih udaraju i u vrijeme kada idu na toalet, čime se potvrđuju navodi svjedoka Šefkije Kozlice koji nije tučen upravo zahvaljujući činjenici što radi vršenja nužde nije izlazio iz prostorije.

323. Svjedok Mulić je opisujući svoja premlaćivanja istakao kako se sjeća da je izvođen u jednu kućicu koja se nalazila ispred i da su u njoj bile sećijice i da ga je udaralo lice za koje misli da je bio komandir. Za njega je jedino naveo da se radi o licu koje je hramalo na jednu nogu, koju okolnost je potvrdio optuženi i vještak odbrane Dragan Danelišan.¹²⁵

324. Nadalje, da premlaćivanje samo po sebi nije podrazumijevalo samo nanošenje bola i patnje, već da je imalo daleko teži i kompleksniji sadržaj, potvrdio je u svom kazivanju svjedok Dževad Dupanović koji je svjedočeći pred Sudom, istakao da se nije radilo samo o premlaćivanju i udarcima, već da je isto podrazumijevalo i različite oblike zlostavljanja i ponižavanja. Svjedok je opisivao zlostavljanja koja su između ostalog podrazumijevala i to da su stražari pitali kome je od zatvorenika hladno a oni koji bi se javili bili bi pretučeni, da bi potom ponovo pitali da li im je hladno a kad bi zatvorenici

¹²³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 02.12.2010. godine, svjedok Mičo Rakić, 18:30-20:00 h, 25:00-25:55 h, 27:00-28:10 h, 34:40-35:30 h, 39:40-41:10 h, 45:15-46:44 h i 49:30-50:30 h.

¹²⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 02.12.2010. godine, svjedok Goran Dizdarević, 1:25:00-1:26:00 h, 1:26:20-1:27:40 h, 1:27:55-1:33:50 h, 1:36:10-1:36:33 h, 1:39:48 – 1:41:23 h i 1:51:50-1:52:20 h.

odgovorili da nije, onda bi im stražari uzeli i deke. Takođe, svjedok Dupanović je u svom iskazu potvrdio kako su se najteži oblici premlaćivanja vezivali za dolazak „Lade“, odnosno vozila kojim je dolazio upravnik, navodeći da bi ih o upravnikovom dolasku obično obavještavao Zlatko.¹²⁶

325. Kako je ranije ukazivano, svjedoci su opisivali da pored fizičkog zlostavljanja koje je samo po sebi imalo posebnu težinu, što je u svom iskazu potvrdio i svjedok Kasim Duraković, koji je istakao da je tučen od samog dolaska u Kamenicu i da mu je premlaćivanje posebno teško padalo jer je bio svjestan kako ih tuku jednog po jednog i da je on naredni.¹²⁷

326. Poput prethodnih svjedoka, i svjedoci Muharem Beganović,¹²⁸ Midho Družić i Ale Družić su saglasno potvrdili kako je premlaćivanje zatvorenika bilo uobičajena pojava i da su ljudi tučeni bez posebnog povoda, mada je bilo i slučajeva kada su ljudi tučeni po kazni, kada bi npr. razgovarali sa MKCK¹²⁹ a svjedok Ale Družića koji je naveo da su premlaćivanje nazivali "*igranka*", a da su se ljudi koji su izvođeni, vraćali sa modricama. Obično su izvođeni u večernjim satima, a jedino je Pavo Žulj tučen tokom dana jer su ga optuživali da je njegov brat Pero ubio 500 Srba.¹³⁰

327. Da je Pavo posebno teško premlaćivan, potvrdio je u svom svjedočenju i svjedok Fadil Kartal koji je govoreći za Pavu, istakao da je prošao najgore torture i da je gotovo svaku noć premlaćivan jer je njegov brat bio komandant u nekoj hrvatskoj jedinici.¹³¹

¹²⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Armin Mulić, 2:07:45-2:08:05 h, 2:12:42-2:13:00 h, 2:15:00-2:16:00 h, 2:18:10-2:19:05 h, 2:21:25-2:21:55 h, 2:31:40-2:33:35 h, 2:51:30-2:52:00 h i 2:53:00-2:55:15 h.

¹²⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Dževad Dupanović, 29:00-32:00 h, 34:00-34:44 h, 38:05-39:20 h, 41:55-44:05 h i 47:30-48:20 h.

¹²⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:10:38-1:11:35 h i 1:18:40-1:20:15 h.

¹²⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Muharem Beganović, 1:24:20-1:25:10 h.

¹²⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.02.2011. godine, svjedok Midho Družić, 47:50-49:20 h, 1:04:00-1:05:10 h, 1:15:20-1:16:10 h i 1:22:48-1:23:10 h.

¹³⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.02.2011. godine, svjedok Ale Družić, 1:50:45-1:52:15 h, 1:55:00-1:56:15 h, 2:00:05-2:01:00 h i 2:17:30-2:18:50 h.

¹³¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 06.10.2011. godine, svjedok Fadil Kartal, 57:40-1:00:00 h, 1:29:50-1:30:30 h i 2:09:00-2:10:45 h.

328. Da je premlaćivanje u večernjim satima, što je imalo svoju posebnu težinu, bilo rasprostranjeno i gotovo redovno u Kamenici, saglasno su potvrdili svjedoci Kasim Kulauzović¹³², Sanel Dervišević¹³³, Alan Konjević¹³⁴ i Samir Družić¹³⁵ koji su potvrdili da je u Kamenici premlaćivanje bilo prekično svakodnevno a kada je riječ o licima koja su ih tukla svjedoci su pored stražara naveli da su u tome sudjelovali ljudi koji nisu imali veze sa Kamenicom, odnosno ljudi koji su bili pripadnici VRS na služenju kazni za disciplinske prekršaje.

329. Na kraju, treba dodati kako su i stražari koji su bili na dužnosti u Kamenici potvrdili da su zatvorena lica fizički zlostavljana i premlaćivana, te da je sa ovom činjenicom bio upoznati i optuženi, međutim prema riječima svjedoka, on nije ništa poduzeo sa ciljem suzbijanja ove pojave. Također, u ovom pravcu treba ukazati na obrazloženje tačke III-14 presude u kome će biti detaljno analizirani navodi svjedoka koji su bili stražari u Kamenici, odnosno pripadnici Vojne policije u 2. Krajiškom korpusu VRS.

330. Dakle, polazeći od svih navedenih dokaza i iskaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, kao i od činjenice da je sam optuženi tokom svog svjedočenja potvrdio da su ljudi koji su bili zatvoreni u Kamenici tučeni, odnosno premlaćivani, kao i to da je i sam optuženi u tome sudjelovao, te da je premlaćivanje vršeno na posebno težak način, uglavnom u noćnim satima kada su lica koja su bila zatvorena osjećali jak strah plašeći se da će oni biti sljedeći izvedeni i da će njihov život biti ugrožen, Sud je poklonio vjeru iskazima svjedoka koji pojedinačno posmatrano djeluju potpuno uvjerljivo, te u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno nadopunjavaju i podudaraju u bitnim činjenicama. U ovom pravcu, Sud je analizirao i iskaz optuženog Ratka Dronjka, te zaključio kako je isti koncipiran tako da umanjuje odgovornost ovog optuženog, što postaje potpuno

¹³² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.03.2011. godine, svjedok Kasim Kulauzović, 2:04:00-2:06:30 h, 2:21:30-2:23:41 h, 2:24:55-2:25:30 h, 2:40:20-2:40:50 h, 2:45:00-2:49:30 h i 2:57:00-2:57:15 h.

¹³³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.03.2011. godine, svjedok Sanel Dervišević, 20:00-21:10 h, 22:50-24:50 h, 1:05:45-1:06:35 h i 1:26:10-1:27:40 h.

¹³⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.02.2011. godine, svjedok Alan Konjević, 1:56:00-2:00:00 h, 2:05:20-2:10:45 h i 2:37:00-2:37:50 h.

¹³⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.02.2011. godine, svjedok Samir Družić, 33:45-39:14 h, 40:00-39:14 h, 42:25-43:50 h.

očigledno ako se razmatra tok njegovog iskaza, gdje on prvo tvrdi kako je nakon odlaska Zorića premlaćivanje zatvorenika prestalo, a da bi nakon toga potvrdio da su ipak stražari premlaćivali zatvorenike te da on u tom pravcu nije imao efikasne metode za uspostavu kontrole.

331. Dakle, imajući u vidu prethodno navedeno kao i činjenicu da su premlaćivanja imala puno veću težinu i da su ostavljala teške posljedice na zatvorene civile, kako psihički tako i fizički, Sud je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH, izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice opisane u tački II-4 izreke, odnosno da su navedenim radnjama ostvareni svi elementi mučenja u smislu odredbe člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom f) ZKP BiH.

3. Tačka III

332. Kada je riječ o uspostavljanju, odnosno daljem održavanju sistema koji je već ranije uspostavljen u Kamenici, treba navesti kako su u obrazloženju tačke II presude navedeni najznačajniji dokazi na kojima se temelji zaključak Suda o uslovima u kojima su držana lica u Kamenici.

333. Drugim riječima, iz izvedenih dokaza koji su prethodno analizirani, potpuno je vidljivo da je u Kamenici, posebno kada se radi o zlostavljanju, izgladnjivanju, odnosno fizičkom i psihičkom maltretiranju, te ubistivima, postojao praktično kontinuitet od njenog osnivanja u augustu 1992. godine pa do raspuštanja krajem 1995. godine, te da se zapravo u ovom periodu mijenjao broj i struktura zatvorenih lica. U početku se uglavnom radilo o civilnim licima koja su bila meta širokorasprostranjenog i sistematičnog napada, dok se od najmanje druge polovine 1994. godine radilo o licima koja su kao civili potpali pod vlast VRS ili vojnicima koji su usljed ranjavanja ili lišenja slobode onesposobljeni za borbu.

334. Dakle, u svjetlu dokaza koji su analizirani u obrazloženju tačke II presude, još jednom treba ukazati kako njihovi iskazi pokrivaju cjelokupan relevantni period, te iz istih proizilazi kako nije bilo značajnijih promjena. Drugim riječima, imajući u vidu izvedene dokaze koji su detaljno analizirani u tački II presude, te dokaze čija analiza slijedi u nastavku obrazloženja, Sud je njihovom ocjenom, a polazeći od uvjerljivosti i konzistentnosti iskaza koji kako je vidljivo predstavljaju cjelinu i u potpunosti odgovaraju

načinu i kazivanju uobičajenom za lica koja su duži vremenski period boravila u ambijentu kao što je Kamenica, analizirajući ih pojedinačno ali i u međusobnoj vezi, kako je to definisano odredbom člana 281. ZKP BiH, utvrdio sve činjenice na način kako su one opisane u tački III izreke presude.

(a) Tačka III-1

335. Kada je riječ o utvrđenjima Suda, koja se tiču sudbine oštećenih Asima Elkasovića i Adema Šepića, odnosno nalazima Suda u vezi sa tačkom III-1 presude, od izvedenih dokaza, prije svega treba ukazati na iskaze svjedoka Kasima Durakovića, Bajre Ljubijankića, Izeta Kaljikovića, Džebada Dupanovića, Enesa Begića, Kasima Durakovića i Milana Ivančevića te dokaz Tužilaštva T-14 (*Spisak razmjerjenih tjela/poginulih-Kekića klanac 01.12.1994. godine*).

336. Svjedok Kasim Duraković je na najiscrpniji način govorio o sudbini Šepića i Elkasovića. Naime, ovaj svjedok je tokom svog kazivanja istakao da je zajedno sa Elkasovićem išao zbog hrane i da su u povratku u rejonu Ostražnice zarobljeni. To se desilo 07.11.1994. godine.¹³⁶ Potom su svedeni do Lipika gdje su našli Adema Šepića¹³⁷, da bi na kraju bili kamionom prebačeni do Kamenice. Na samom dolasku u Kamenicu, počeli su ih tući i stražari i pratnja.¹³⁸ Prema kazivanju svjedoka, nakon što je tuča prestala kod Adema Šepića i Elkasovića, otekla glava.¹³⁹

337. Nadalje, svjedok je do u detalje opisao smrt oštećenog Asima Elkasovića. On je potvrdio kako je Elkasović ječao od bolova da bi u jednom momentu ustao i rekao da ide na toalet. Stražar je izveo Elkasovića, da bi nakon oko dva sata Elkasović bio vraćen u prostoriju, ječao je od bolova toliko da ostali nisu mogli spavati. Na kraju, prema kazivanju svjedoka Elkasović je oko 4h u jutro jeknuo, potom je svjedok provjerio i utvrdio da je Elkasović podlegao. Nakon toga, oko 9 h u jutro, svjedok Duraković je dodao da je gotovo na identičan način Adem Šepić tražio da bude izveden do toaleta,

¹³⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:07:06-1:08:25 h.

¹³⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:09:35-1:09:45 h.

¹³⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:10:38-1:11:15 h.

međutim za razliku od Elkasovića koji je u prostoriju vraćen živ, Šepić je unesen mrtav na nosilima. Tijela su prenoćila u prostoriji, da bi naredni dan po naredbi, ista bila iznešena.¹⁴⁰

338. Svjedok Bajro Ljubijankić, je iz svoje perspektive potvrdio gotovo cjelokupan iskaz svjedoka Kasima Durakovića. Naime, ovaj se prisjeća grupe od 3-4 lica među kojima su bili Elkasović, Duraković i još jedan. Potvrdio je svjedok kako je imao priliku da čuje kako ta lica tuku, odnosno kako se „krive“, da bi se potom vrata otključala i oni bili ubačeni u prostoriju. Do jutra su davali znake života, ali u jutro više nisu bili živi.¹⁴¹

339. Nadalje, svjedok Izet Kaljiković je tokom svog svjedočenja kratko pomenuo Adema Šepića, kojeg je okarakterisao kao starijeg čovjeka koji je umro u Kamenici.¹⁴²

340. Također, svjedok Husnija Mehulić je potvrdio kako je imao priliku da vidi mrtvo tijelo Adena Šepića, za kojeg je rekao da je bio vojnik, odnosno da je vozio vojsku sa konjima.¹⁴³

341. Na kraju, kada je riječ o sudbini Adema Šepića treba ukazati i na iskaze svjedoka Dževada Dupanovića i Enesa Begića. Naime, svjedok Dupanović je tokom svog svjedočenja naveo kako se sjeća jednog dida koji je bio premlaćivan za vrijeme dok je boravio u Kamenici i da bi isti nakon tuče bio ubacivan u podrum u kome je nakon izvjesnog vremena od batina i podlegao. Također, svjedok Dupanović je dodao kako je od tog dida dobio jedna kaput,¹⁴⁴ dok je svjedok Enes Begić istakao da se sjeća kako je u prostoriji u kojoj je boravio sreo Dževada Dupanovića, na kome je prepoznao kaput za koji kaput je Dževad ustvrdio da je isti skinuo sa jednog dida, koji je podlegao od batina i za kojeg svjedoka Begić nije mogao dobiti potvrdu da se radilo o Ademu Šepiću.

¹³⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:11:15-1:11:50 h.

¹⁴⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:14:40-1:17:36 h.

¹⁴¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Bajro Ljubijankić, 2:00:00-2:02:25 h.

¹⁴² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Izet Kaljiković, 1:40:00-1:42:10 h.

¹⁴³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 25.08.2011. godine, svjedok Husnija Mehulić, 12:30-14:25 h.

¹⁴⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Dževad Dupanović, 26:48-29:00 h.

342. Na kraju, treba ukazati na dokaz Tužilaštva T-14 (*Spisak razmijenjenih tijela/poginulih-Kekića klanac 01.12.1994. godine*), gdje se na strani 2. pod brojem 2. i 4. navode imena oštećenih Asima Elkasovića i Adema Šepića, iz kog dokaza proizilazi da su mrtvi razmijenjeni i za koje se tvrdi da su pripadnici 5. Korpusa, te istaći iskaz svjedoka Milana Ivančevića, koji je potvrdio tačnost podataka navedenih u dokazu T-14.¹⁴⁵

343. Dakle, Sud je izvršio detaljnu analizu dokaza, čiji su najznačajniji dijelovi prethodno analizirani, te zaključio kako isti predstavljaju jednu konzistentnu i uvjerljivu cjelinu. Naime, činjenica je da su pojedini svjedoci na različite načine opisivali okolnosti stradanja Šepića i Elkasovića, odnosno neki od svjedoka su ustvrdili kako su i Šepić i Elkasović u momentu kad su vraćeni u prostoriju bili živi. Međutim, u ovom kontekstu pažljivo su analizirani iskazi koje su svjedoci dali, te je zaključeno da zapravo iskaz Kasima Durakovića na najvjerodostjniji način opisuje sudbinu navedena dva lica. Naime, svjedok Duraković je evidentno najbolje poznavao Šepića i Elkasovića i sa njima je i doveden u Kamenicu. Također, ova tri lica su zajedno i prolazili torture od trenutka zarobljavanja i jedina razlika u tome je, što je svjedok Duraković uspio preživjeti. Također, Sud je imao u vidu i to kako su pojedini svjedoci kada je riječ o samom trenutku smrti ova dva zarobljenika, iznijeli svoj zaključak, pa je tako Dževad Dupanović naveo kako mu je poznato da je jedan did (Adem Šepić) premlaćivan i da je ubacivan u podrum gdje je umro. Zapravo, ovdje je svjedok Dupanović u svom kazivanju iznio zaključak o načinu i mjestu smrti ovih lica.

344. Na kraju, kada je riječ o premlaćivanju navedena dva lica treba dodati i da su ista tučena i vraćana u prostoriju u večernjim odnosno noćnim satima tako da je logično da i samo svjedoci koji su jako dobro poznavali oštećene i nalazili se u njihovoj blizini, mogli imati potpuna saznanja.

345. Konačno, polazeći od ranije iznesenih argumenata odnosno razloga, a imajući u vidu sve prethodno navedene iskaze i dokaze, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, kao i od činjenice da materijalni dokazi potkrijepljuju navode

¹⁴⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 26.05.2011. godine, svjedok Milan Ivančević, 1:47:20-1:48:40 h.

svjedoka koji djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi sa iskazima navedenih svjedoka predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno nadopunjavaju i podupiru, kao i da ih potvrđuju objektivni materijalni dokazi, Sud je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH, izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice opisane u tački III-1 izreke presude.

(b) Tačka III-2

346. Kada je riječ o utvrđenjima Suda, koja se tiču sudbine oštećenih Hasana Hirkića i Sulejmana Porčića, odnosno nalazima Suda u vezi sa tačkom III-2 presude, od izvedenih dokaza, prije svega treba ukazati na iskaze svjedoka Kasima Durakovića, Rasmira Pajića, Milana Ivančevića i Husnije Mehulića, te dokaz Tužilaštva T-14 (*Spisak razmmjerjenih tjela/poginulih-Kekića klanac 01.12.1994. godine i Spisak ratnih zarobljenika pripadnika V korpusa TZV AbiH kcji se razrjeruju 11. marta 1995. godine u Liškom Petrovom Selu*).

347. Kada je riječ o utvrđenjima Suda koja se tiču tačke III-2 presude, prije svega treba ukazati na iskaz svjedoka Kasima Durakovića. Naime, ovaj svjedok je u svom kazivanju opisao okolnosti vezane za svoje zarobljavanje, te činjenicu da je zajedno sa Elkasovićem sproveden do Lipika gdje je zatekao i Adema Šepića. Kako je svjedok dalje opisao, u Lipiku su se zadržali oko tri dana da bi najvjerovatnije 10.11.1994. godine bili prebačeni u Kamenicu. Svjedok je dalje opisao kako su na putu prema Kamenici dodata još tri lica koja tada nije poznao. Kad su stigli u Kamenicu, prema kazivanju svjedoka, pobacali su ih sa kamiona i počeli tući i pratioci i stražari. Od dobijenih udaraca bili su natečena i tri lica koja tada nije poznao.¹⁴⁶ Naknadno je saznao da se radilo o Hasanu Hirkiću, Hasanu Džehveroviću i Sulejmanu Porčiću.¹⁴⁷

348. Nakon što su ubačeni u tu prostoriju, ječali su od bolova i premlaćivanja, da bi u jednom momentu u podrumu podlegao Mirsad Hadžić i Porčić Sulejman. Pojašnjavajući, svjedok je naveo kako su u vrijeme dok su boravili u podrumu redovno premlaćivani i da

¹⁴⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:10:38-1:11:45 h.

¹⁴⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:12:00-1:12:50 h.

bi gotovo nakon svakog premlaćivanja po jedan od zatvorenika podlegao. Obično bi ih postrojavali u dvije vrste i onda izvodili po dvojicu na premlaćivanje. Mogli su čuti jauke lica koja su premlaćivana a ista bi se vraćala u prostoriju tako što su se kretali na rukama i nogama. Porčić i Hadžić su ječali od batina i oni su na kraju i podlegli. Također, u prostoriji gore kad su prebačeni, tučen je prema riječima svjedoka Kasima Durakovića, Hasan Hirkić koji je podlegao na svjedokovim rukama. Svjedok je mislio da Hirkić spava ali kad je stražar rekao da je Hirkić mrtav, svjedok obratio pažnju i primijetio da Hirkiću iz usta ide voda i da je zaista podlegao.¹⁴⁸

349. Navode svjedoka Kasima Durakovića, potvrđuje i dokaz Tužilaštva T-14, odnosno navedeni spiskovi, gdje se u spisku od 01.12.1994.godine navodi, da se među tijelim razmjenjuje i tijelo Porčić Sulejmana kao i skoro trideset NN tijela, te spisak od 11.03.1995. godine iz kojeg je vidljivo da je razmijenjen Hasan Hirkić.

350. Također, svjedok Rusmir Pajić se tokom svog kazivanja prisjetio kako su u Kamenici bila dva lica koja su podlegla od batina. Ovaj svjedok istina, nije mogao sa sigurnošću navesti u kojoj od prostorija je ovu dvojicu zadesila smrt, ali je pojasnio kako misli da je u prvoj od batina podlegao stariji čovjek civil, koji je na sebi imao kaput i samotne hlače, za kojeg je kasnije dodao da misli da se zove Sulejman Porčić, dok ja nakon što su prebačeni u novu prostoriju podlegao i drugi stariji čovjek.¹⁴⁹

351. Pored prethodnih svjedoka, i Husnija Mehulić je u svom kazivanju potvrdio kako je u Kamenici bilo smrtnih slučajeva, te da zna da su umrli Hasan Hirkić i Sulejman Porčić, a kao uzrok smrti naveo je studen, tuču i glad.¹⁵⁰

352. Na kraju, treba dodati i da je svjedok Sanel Dervišević potvrdio da je u Kamenici jedno vrijeme boravio i Sulejman Porčić.¹⁵¹

¹⁴⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:17:25-1:21:44 h.

¹⁴⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Rusmir Pajić, 36:00-38:40, 55:00-56:20 i 1:18:30-1:19:15 h.

¹⁵⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 25.08.2011. godine, svjedok Husnija Mehulić, 34:10-35:12 h.

¹⁵¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.03.2011. godine, svjedok Sanel Dervišević, 41:50-43:20 h.

353. Dakle, polazeći od ranije iznesenih argumenata odnosno razloga i činjenica koje je potvrdio veći broj svjedoka i materijalnih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, kao i od činjenice da materijalni dokazi potkrijepljuju navode svjedoka koji djeluju potpuno uvjerljivo, te u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno nadopunjavaju i podupiru, kao i da ih potvrđuju objektivni materijalni dokazi, Sud je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-2 izreke presude.

(c) Tačka III-3

354. Kada je riječ o utvrđenjima Suda, koja se tiču sudbine oštećenog Josipa-Jose Majstorovića, odnosno nalazima Suda u vezi sa tačkom III-3 presude, od izvedenih dokaza, prije svega treba ukazati na iskaze svjedoka Dragića Barovića, Mileta Mijukovića, Josipa Šantića, Mileta Dujmovića, Davora Marinčića i Kate Dujmović.

355. Tokom svog kazivanja, svjedokinja Kata Dujmović opisala je kako su se krajem 1994. godine vodile borbe na području Bihaća, te da je njen otac u kritičnom periodu boravio u Zavalju. Tačnije prema svjedokinjinim riječima, njen otac Joso Majstorović imao je lakši operativni zahvat ali da je oporavak tekao uz teškoće obzirom da mu nisu mogli obezbijediti adekvatne lijekove. Također, prema riječima svjedokinje, Jozo nije bio plašljiv i vjerovao je da Zavalje neće biti zauzeto i nije želio a ni mogao napustiti selo. Svjedokinja se tokom svog svjedočenja prisjetila kako je zadnji put previla svog oca i da je on ostao ležati na krevetu.

356. Nadalje, od lica koja su boravila u Kamenici u vrijeme kada je Joso Majstorović doveden, bio je svjedok Davor Marinčić. Ovaj svjedok je u svom kazivanju potvrdio, kako je bio prisutan u Kamenci u vrijeme kad su došli civili i vojnici sa područja Bihaća. Među njima, bila je jedna žena i dva djeda od preko 70 godina. Također, prema Davorovim riječima, bio je i jedan did koji je bio bolestan, odnosno koji je bio na operaciji te da je on umro. Davor je pojasnio da je najvjerovatnije uzrok smrti činjenica što Joso nije saniran, odnosno liječen nakon operacije.¹⁵²

¹⁵² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 17:20-19:50 h.

357. Davor je u nastavku svog svjedočenja dodatno pojasnio razloge smrti, te naveo kako su mu uslovi boravka *presudili*, odnosno da su tako loši uslovi bili u stanju *presuditi* i puno jačem čovjeku a ne starcu od 70 godine, te je na kraju dodao i da mu za vrijeme boravka u Kamenici nije pružena nikakva medicinska pomoć.¹⁵³

358. Također, svjedok Mile Mijuković je starog Majstorovića opisao kao prvu žrtvu, navodeći da je prije nego je doveden u Kamenicu bio operisan i da je imao preko 70 godina, te da je umro od bolesti. Svjedok je na kraju pojasnio kako se ne sjeća imena tog čovjeka, da mu je poznato da se preziva Majstorović, da se radilo o civilu i da je bio sa Zavalja.¹⁵⁴

359. Svjedok Josip Šantić je potvrdio sve navode prethodna dva svjedoka, ali je tokom svog kazivanja na značajno precizniji način opisao dolazak Jose Majstorovića. Prema riječima svjedoka Šantića, Joso je donešen na nosilima jer je bio nepokretan, on je bio sa Zavalja, odakle je tako nepokretan na nosilima donešen u Kamenicu. Dodao je Šantić i da je Majstorović bio civil.¹⁵⁵

360. Konkretno, kada je riječ o samoj smrti Joze Majstorovića, svjedok Josip Šantić je potvrdio da je Jozo umro i da mu je ta činjenica poznata, obzirom da su bili u istoj prostoriji, te da je stavljen u vreću i pokopan u krugu Kamence, što su mogli da vide kroz prozor.¹⁵⁶

361. Konačno, svjedok Mile Dujmović, je u svom iskazu potvrdio kako je on nešto kasnije doveden u Kamenicu i da je u momentu dovođenja, zatekao nekoliko lica među kojima je bio i stari djed, Joso ili Jozo. On je bio doveden nekoliko dana prije, imao je 70 godina i bio je operisan tako da se nije mogao podići, zapravo njega su prema kazivanju svjedoka Dujmovića, sa Zavalja, iz kreveta donijeli u Kamenicu. Na kraju, svjedok je

¹⁵³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 24:30-26:40 h.

¹⁵⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Mile Mijuković, 25:38-26:40 h.

¹⁵⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Josip Šantić, 28:00-29:40 h.

¹⁵⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Josip Šantić, 39:40-40:50 h.

potvrdio i da Josi nije pružena nikakva ljekarska pomoć i da je nakon nekoliko dana podlegao.¹⁵⁷

362. Na kraju, jedan od stražara, Dragić Barović je potvrdio da je u Kamenici bio jedan starac, koji je tu i podlegao, te da je isti bio jako bolestan. Bio je smještež u prostoriju sa ostalim licima, a bio je friško operisan, te da jednostavno nije izdržao. Svjedok je također dodao i da ne zna pod kojim uslovima je taj stari čovjek uhapšen, ali je potvrdio da je zakopan u jednu dolinu ispred škole.¹⁵⁸

363. Dakle, polazeći od ranije iznesenih argumenata, odnosno razloga i činjenica koje je potvrdio veći broj svjedoka a koje predstavljaju jednu jedinstvenu i logičnu cjelinu Sud je imao u vidu, da su svjedoci, svaki iz svoje perspektive, na potpuno logičan način opisali događaje navedene u tački III-3 izreke, pa i svjedokinja Kata Dujmović, kćerka Jose Majstorovića je opisala u kakvom je stanju ostavila svog oca, dok su drugi svjedoci opisali kako se sjećaju u kojem stanju je doveden Joso Majstorović, odnosno da je isti nakon kraćeg boravka, u teškim uslovima i bez pružanja medicinske pomoći, nakon kraćeg boravka u Kamenici i podlegao, to je Sud nesporno utvrdio da je u logor Kamenica doveden stariji čovjek-Joso Majstorović, i to u teškom zdravstvenom stanju, kao i da istom tu nije pružena nikakva medicinska pomoć, te da je nakon nekoliko dana i podlegao tu u kamenici.

364. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podudaraju, tako da je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-3 izreke presude, pogotovo imajući u vidu da odbrana optuženog nije pružila niti jedan dokaz kojim bi ove činjenice pobila.

¹⁵⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Mile Dujmović, 1:28:00-1:30:00 h.

¹⁵⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 23.12.2010. godine, svjedok Dragić Barović, 56:30-59:50 h.

(d) Tačka III-4

365. Kada je riječ o utvrđenjima Suda koja se tiču sudbine oštećenog Drage Dujmovića, odnosno nalazima Suda u vezi sa tačkom III-4 presude, od izvedenih dokaza, prije svega treba ukazati na iskaze svjedoka Mile Mijukovića, Josipa Šantića, Mile Dujmovića, Stipe Petrovića, Davora Marinčića, Milana Ivančevića, Josipa Dujmovića i materijalne dokaze Tužilaštva T-14 (*Spisak zarobljenih, razmjenjivih i umrlih*) i T96 (*Izvod iz matične knjige umrlih za Dragu Žu.ija*).

366. Kada je riječ o utvrđenjima Suda koja se tiču sudbine oštećenog Drage Dujmovića, najbolje je krenuti od iskaza svjedoka Mile Dujmovića i Josipa Šantića, koji su u svojim iskazima naveli kako su zarobljeni 25.11.1994. godine u Vedrom Polju, te da su dovedeni u kasarnu u Vedrom Polju. Svjedok, Josip Šantić je takođe opisao da je u Vedrom Polju zarobljeno i nekoliko civila, dok je svjedok Mile Dujmović istakao da je među tim zarobljenim didovima, koji su su dovedeni iz kuća bio i Drago Dujmović.

367. Ovi svjedoci su opisali i kako su nakon zaarobljavanja prebačeni u Kamenicu.

368. Također, svjedok Josip Dujmović, kao srodnik oštećenog Drage Dujmovića, potvrdio je da je Drago živio u Vedrom Polju, da nije bio vojni obveznik, da je tamo zarobljen u novembru 1994. godine, kao i da je nakon zarobljavanja odveden na Kamenicu.¹⁵⁹

369. Konkretno, kada je u pitanju sudbina Drage Dujmovića, odnosno njegova smrt u Kamenici, Sud je bio u prilici da čuje uvjerljive iskaze svjedoka, pa među njima i svjedoka Mile Mijukovića. Ovaj svjedok je naveo kako je u Kamenici bilo više civila te da je tu umro Drago Dujmović. Dodao je svjedok, da je od svog saborca čuo da je Drago bolovao od šećera, ali i da je bio psihički bolesnik. Također, svjedok je dodao i da Drago nije izvođen na premlaćivanje.¹⁶⁰

370. Svjedok Josip Šantić, kao i Mile Mijuković, u svom iskazu je naveo da Drago Dujmović nije tučen za vrijeme dok je boravio u Kamenici. Ovaj svjedok je istakao da je

¹⁵⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 01.09.2011. godine, svjedok Josip Dujmović, 22:00-23:00 i 24:55-26:00 h.

¹⁶⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Mile Mijuković, 26:35-30:40 h.

Drago imao dizenteriju, a za vrijeme boravka u Kamenici da su ga Grunf i Makara presvlačili i kupali, međutim, da je on ipak umro.¹⁶¹

371. Svjedok Mile Dujmović je poput prethodnih svjedoka također istakao da je u Kamenici bio i Drago Dujmović, te da je tu u podlegao. Ovaj svjedok je dodatno istakao da su najvjerojatnije za neki praznik dobili hranu koja je bila kisela i da su svi od te hrane dobili dizenteriju. Ovaj svjedok je dalje naveo da je Među njima bio i Drago Dujmović, koji se sa dizenterijom borio 2-3 dana, ali je ipak na kraju podlegao. Prema riječima svjedoka Dujmovića, Dragino tijelo je stajalo u takvom neurednom stanju sve do popodnevničkih časova kada je stigla naredba da se tijelo iznese.¹⁶²

372. Također, navode prethodnih svjedoka potvrdio je i svjedok Stipo Petrović, koji je istakao da je u Kamenici bio Drago Dujmović, koji je bio bolestan. On je u svom iskazu naveo da su ostali zatočenici pozvali stražare da mu pruže pomoć ali da su stražari rekli da se Drago neće ništa desiti, međutim on je podlegao.¹⁶³

373. Za razliku od prethodnih svjedoka koji su većinom odvojeno govorili o smrti Drage Dujmovića, svjedok Davor Marinčić, je zajedno opisao smrt Miroslava Fabulića i svjedoka Drage Dujmovića. Marinčić je u svom kazivanju opisao kako se sjeća načina na koji je umro Marko Čavar, odnosno da je Marko dobio kao neku virozu, da bi nakon njega od istih simptoma podlegao i Drago Dujmović. Ovaj svjedok je u svom iskazu dodao da su uvjeti u Kamenici, hladnoća i glad doprinijeli da Drago Dujmović podlegne.¹⁶⁴

374. Na kraju, kada je riječ o sudbini Drage Dujmovića, treba ukazati i na iskaz svjedoka Milana Ivančevića, odnosno dokaz T-14. Naime, tokom svog svjedočenja, Milan Ivančević, koji je obavljao dužnost Predsjednika komisije za razmjenu, komentarisao je dokaz T-14, za koji je rekao da se radilo o radnom materijalu, odnosno da je na osnovu takvih spiskova pripreman zvaničan izvještaj, odnosno zvaničan

¹⁶¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Josip Šantić, 26:35-30:40 h.

¹⁶² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Mile Dujmović, 1:48:10-1:50:45 h.

¹⁶³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Stipo Petrović, 1:52:00-1:55:00 h.

¹⁶⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 37:00-42:00 h.

dokument. Također, suština dokaza T-14, se ogleda u činjenici da se u istom, Drago Dujmović, opisuje kao umrlo lice koje je razmjenjeno.¹⁶⁵

375. Na kraju, treba ukazati i na dokaz Tužilaštva T-96 (*Izvod iz matične knjige umrlih za Dragu Dujmovića*) iz kojeg je vidljivo da je Drago preminuo 25.03.1995. godine, a kao mjesto smrti se navodi Kamenica.

376. Dakle, polazeći od ranije iznesenih argumenata, odnosno razloga i činjenica koje je potvrdio veći broj svjedoka i koje predstavljaju jednu jedinstvenu i logičnu cjelinu, na način da su pojedini svjedoci opisali i potvrdili gdje je Drago živio, zatim okolnosti njegovog lišenja slobode i dovođenja u Kamenicu, te konačno i sam način umiranja, Sud je imajući u vidu način kazivanja svjedoka, odnosno da ista djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, što podrazumijeva da njihove iskaze potvrđuju i materijalni dokazi, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podudaraju u bitnim činjenicama a da pri tom odbrana optuženog nije izvela niti jedan dokaz kojim bi ove činjenice dovela u sumnju, Sud je njihovom ocjenom u skaldu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-4 izreke presude.

(e) Tačka III-5

377. Kada je riječ o utvrđenjima Suda koja se tiču činjenica navedenih u tački III-5 presude, može se prije svega istaći da stradanje, odnosno smrt kapetana Hazima Toromanovića, zajedno sa smrću Fikreta Begića predstavlja jedan od događaja koji se najviše urezao u sjećanje svjedoka koji su saslušani tokom postupka. Među saslušane svjedoke koji su dali svoj iskaz u vezi stradanja Hazima Toromanovića, treba nabrojati Armina Mulića, Bajru Ljubijankića, Dževada Dupanovića, Mirsada Hadžića, Fikreta Dolića, Dragića Barovića, Enesa Begića, Kasima Durakovića, Mile Mijukovića, Rifeta Tahrića, Rusmira Pajića, Izeta Kaljikovića, Šuhreta Fazlića, Milana Ivančevića, Mirhada Jusića, pa konačno i optuženog Ratka Dronjka, kao i materijalne dokaze Tužilaštva T-

¹⁶⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 26.05.2011. godine, svjedok Milan Ivančević, 22:05:30-2:08:53 h.

14 (*Spisak razmjenjenih poginulih boraca VRS 11.03.1995. godine u Ličkom Petrovom Selu*) i T96 (*Izvod iz matične knjige umrlih za Hazima Toromanovića*).

378. Izvedeni dokazi, odnosno saslušani svjedoci potvrđuju kako se oštećeni Hazim Toromanović za vrijeme dok je boravio u Kamenici, nalazio u najmanje dvije prostorije. Prva od tih prostorija bio je podrum, odnosno prostorija koju su pojedini logoraši nazivali i samica. O boravku Hazima Toromanovića u podrumu govorili su svjedoci Dževad Dupanović, Mirsad Hažić, Rusmir Pajić i Mirhad Jusić.

379. Tokom svog svjedočenja, Dževad Dupanović i Rusmir Pajić, su saglasno potvrdili kako je u vrijeme dok su boravili u podrumu, Hazim Toromanović iako je bio ranjen, izvođen i tučen.¹⁶⁶

380. Također, da je u vrijeme dok je boravio u podrumu Hazim Toromanović tučen potvrdili su i svjedoci Mirsad Hadžić i Mirhad Jusić, koji ne samo da su potvrdili činjenicu da je Hazim Toromanović tučen, već je svjedok Mirsad Hadžić pojasnio kako je Hazim Toromanović bio ranjen i da je zapravo kada je trebao biti premlaćivan, iznošen jer nije bio u stanju da samostalno izađe iz prostorije.¹⁶⁷

381. Kada je riječ o dokazima, odnosno navodima svjedoka koji se tiču sudbine Hazima Toromanovića u Kamenici, treba dodatno ukazati i na iskaze svjedoka Bajre Ljubijankića i Fikreta Dolića.

382. Tokom svog kazivanja svjedok Bajro Ljubijankić bio je u potpunosti odrediv, navodeći da je u vrijeme dok su se nalazili u gornjoj prostoriji, Toromanović jedno veče izveden, udaran i tučen te da je vraćen, da bi naredno jutro osvanuo mrtav.¹⁶⁸

383. Također, u svom kazivanju na sličan način i svjedok Fikret Dolić je potvrdio kako je u vrijeme boravka u učionici (kako je još nazivana prostorija na spratu, ili gornja

¹⁶⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Dževad Dupanović, 34:55-36:20 h i Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Rusmir Pajić, 29:15-32:40 h.

¹⁶⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Mirsad Hadžić, 18:40-19:40, 31:45-39:35 i 43:00-44:05 i Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.10.2011. godine, svjedok Mirhad Jusić, 19:45-20:35 h.

¹⁶⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Bajro Ljubijankić, 2:15:10-2:16:50 h.

prostorija) Hazim Toromanović jedan puta izveden vani i da je tad batinan da bi nakon toga bio vraćen nazad u prostoriju i podlegao.¹⁶⁹

384. Nadalje, kada se govori o samom trenutku smrti, treba još jednom ukazati na iskaz svjedoka Dževada Dupanovića, koji je istakao da mu je poznato da su Toromanovića stražari tukli i da je Toromanović podlegao na svjedokovim rukama. Međutim, svjedok nije bio u mogućnosti da se sjeti tačno detalja oko vremena i mjesta smrti Toromanovića.¹⁷⁰

385. Način kazivanja svjedoka Dupanovića, očigledno predstavlja pokušaj svjedoka da interpretira događaje u skladu sa svojim najboljim sjećanjem, što posredno potvrđuje svjedok Rifet Tahrić u svom svjedočenju. Naime, svjedok Tahrić je opisao kako je u Kamenici podlegao komandant bataljona 502. Brigade, te da je on krvario iz butine i da je jaukao od bolova, da bi naredno jutro osvanuo mrtav. Dodao je da je Dupanović, kome je prema vlastitim kazivanjima na rukama podlegao Toromanović, stražarima prijavio smrt kapetana.¹⁷¹

386. Konačno, da je u Kamenici od posljedica premlaćivanja podlegao Hazim Toromanović, potvrdili su svjedok Kasim Duraković koji je u svom svjedočenju naveo da je Hazim Toromanović podlegao od batina¹⁷² i svjedok Izet Kaljiković, koji je napomenuo da Hazim Toromanović nije imao od čega drugo da umre već od tuče.¹⁷³

387. Konačno, treba ukazati i na navode svjedoka Enesa Begića, koji je tokom svog kazivanja, potvrdio kako za njegovog znanja Toromanovića niko nije izvodio iz prostorije, međutim kada je riječ o načinu njegove smrti, svjedok Enes Begić je u potpunosti potvrdio navode ranije citiranih svjedoka, odnosno istakao je kako mu je poznato da je Hazim Toromanović jednu noć ječao od bolova i da je naredno jutro osvanuo mrtav.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 11.11.2010. godine, svjedok Fikret Dolić, 43:55-44:50 h.

¹⁷⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Dževad Dupanović, 34:55-36:20 h.

¹⁷¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.03.2011. godine, svjedok Rifet Tahrić, 1:33:00-1:35:50 h.

¹⁷² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:24:30-1:25:00 h.

¹⁷³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Izet Kaljiković, 1:40:00-1:43:20 h.

¹⁷⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Enes Begić, 56:15-57:35 h.

388. Krajnju retrospektivu smrti Hazima Toromanovića dao je svjedoka Armin Mulić koji je potvrdio da je u većoj prostoriji (učionici) zatekao Rifeta Tahrića *Tašu* vozača Hazima Toromanovića, koji je prema pričama prije dolaska svjedoka Armina Mulića, u Kamenici podlegao.¹⁷⁵

389. Da je smrt Hazima Toromanovića imala jak odjek među zatvorenici, potvrdio je svjedok Mile Mijuković, koji se nalazio u drugoj prostoriji u kojoj su se nalazili Hrvati i koji nema neposredna saznanja o okolnostima smrti Hazima Toromanovića, međutim ovaj svjedok je u svom kazivanju istakao kako mu je poznato da je informacija o smrti kapetana Toromanovića imala jak odjek, opisao je da je to bilo kao udarac groma i da su nakon toga mislili da niko neće ostati živ.¹⁷⁶

390. Konačno, da je u Kamenici jedno vrijeme bio živ Hazim Toromanović u svojim iskazima su potvrdili i svjedoci Šuhret Fazlić i Milan Ivančević. Naime, ova dva svjedoka su sudjelovala u pregovorima oko razmjene i prema riječima Ivančevića, on je imao mandat da o Toromanoviću pregovara kao o živoj osobi, što je potvrdio i Fazlić koji je istakao da je od Ivančevića saznao da je Toromanović bio živ, međutim, na kraju ipak je razmijenjeno njegovo tijelo.¹⁷⁷

391. Na kraju, kada je riječ o Hazimu Toromanoviću treba reći i da je optuženi Ratko Dronjak naveo da mu je poznato da je u Kamenici jedno vrijeme boravio neki kapetan Toromanović¹⁷⁸, kao i da je svjedok Dragić Barović potvrdio da je u Kamenici bio kapetan Toromanović koji je bio ranjen, i da je naredni put, kad se vratio na smjenu, saznao da je Toromanović umro.¹⁷⁹

392. Konačno, treba ukazati i na materijalne dokaze iz kojih je također vidljivo da je na kraju razmijenjeno tijelo kapetana Hazima Toromanovića.

¹⁷⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Armin Mulić, 2:13:5-2:15:00 h.

¹⁷⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Mile Mijuković, 43:50-44:50 h.

¹⁷⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 26.05.2011. godine, svjedok Šuhret Fazlić, 17:30-17:50 i Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 26.05.2011. godine, svjedok Milan Ivančević, 1:55:00-1:56:20 h.

¹⁷⁸ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 31.

¹⁷⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 23.12.2010. godine, svjedok Dragić Barović, 1:15:30-1:17:15 h.

393. Dakle, polazeći od ranije iznesenih argumenata, odnosno razloga i činjenica koje je potvrdio veći broj svjedoka i koje predstavljaju jednu jedinstvenu i logičnu cjelinu; odnosno polazeći od činjenice kako su svjedoci svaki iz svoje perspektive na potpuno identičan način opisali događaje navedene u tački III-5 izreke, da je u Kamenici boravio Hazim Toromanović, da je isti iako ranjen, tučen, i da je od posljedica premlaćivanja i podlegao.

394. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tom imajući u vidu da iskazi svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podudaraju, kao i da ih potvrđuju materijalni dokazi, koje je sud u cijelosti prihvatio, ocijenivši ih kao jasne, uvjerljive i nesporne, pogotovo što su isti potvrđeni i iskazima pojedinih svjedoka, Sud je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one i opisane u tački III-5 izreke presude.

(f) Tačka III-6

395. Kada je riječ o utvrđenjima Suda, koja se tiču činjenica navedenih u tački III-6 presude, može se prije svega istaći da ubistvo Fikreta Begića kao i smrt kapetana Hazima Toromanovića, predstavlja jedan od događaja koji se najviše urezao u sjećanje svjedoka koji su saslušani tokom postupka. Među saslušane svjedoke koji su dali svoj iskaz u vezi ubistva Fikreta Begića, treba nabrojati Fikreta Dolića, Ibrahima Halkića, Enesa Begića, Armina Mulića, Dževada Dupanovića, Rusmira Pajića, Izeta Kaljikovića, Mirsada Hadžića, Mirhada Jusića, Stipu Petrovića, Rifeta Tahrića, Dragića Barovića, Milanka Kneževića, Kasima Durakovića, Dragana Rodića, Šuhreta Fazlića i Envera Begića te materijalni dokaz Tužilaštva T96 (*Izvod iz matične knjige umrlih za Fikreta Begića*).

396. Tokom postupka koji je vođen protiv optuženog Ratka Dronjka, veliki broj svjedoka je potvrdio da im je poznato kako je među licima koja su bila zatvorena u Kamenici, bio i Fikret Begić. Pojedini od svjedoka su istakli da im je poznato kako je Begić bio previjan za vrijeme boravka, dok su drugi tvrdili kako mu nije pružana nikakva

ljekarska pomoć. Prema ocjeni Suda, iako ova, čini se značajna kontradikcija u kazivanjima svjedoka, zapravo predstavlja jednu logično cjelinu. Naime, svjedoci koji su naveli da je Begić previjan, istakli su da je on zapravo na previjanje iznošen iz prostorije u kojoj je boravio, tako da zapravo većina lica koja su boravila u Kamenici nisu ni mogla znati da mu je pružena pomoć. Međutim, prethodno navedeno nije od posebnog značenja za tačku III-6 presude, već je samo navedeno u kontekstu ocjene izvedenih dokaza.

397. Nadalje, pored samog boravka Fikreta Begića u Kamenici, Sud je bio u prilici da čuje uvjerljive iskaze većeg broja svjedoka, među kojima treba navesti Fikreta Dolića, Enesa Begića, Rusmira Pajića, Izeta Kaljikovića, Ibrahima Halkića, Armina Mulića i Dževada Dupanovića, koji su saglasno potvrdili kako je za vrijeme dok je boravio u Kamenici Fikret Begić imao tretman kao i svi ostali zatvorenici, odnosno da je isti u Kamenici tučen, uz izuzetak da je u slučaju premlaćivanja morao biti iznošen vani, jer je bio ranjen u obje noge i nije se mogao kretati.

398. Svjedok Armin Mulić je tokom svog svjedočenja naveo kako je on prije Begića izveden i pretučen, te da je u prostoriju vraćen u bunovnom stanju i da se sjeća kako je Fikret Begić iznesen kao i da je čuo pucanj, da bi naknadno doznao i detalje oko iznošenja Fikreta Begića, odnosno da je on iznesen u kućicu.¹⁸⁰

399. Nadalje, treba ukazati i na iskaz svjedoka Fikreta Dolića koji je svjedočeći pred Sudom potvrdio kako je među zatvorenim licima bio i Fikret Begića te da je isti iznošen na premlaćivanje, da bi nekoliko dana prije nego ih je registrovao MKCK bio iznesen na batinanje, začuo se pucanj i nakon toga se nije vratio u prostoriju.¹⁸¹

400. Da je Fikret Begić bio u Kamenici i da je jedno vrijeme, a prije registracije od strane MKCK bio živ, potvrdio je i svjedok Šuhret Fazlić iz Komisije za razmjenu. Naime, svjedok Fazlić je u svom iskazu istakao da je na pregovorima u prisustvu MKCK

¹⁸⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Armin Mulić, 2:21:50-2:25:00 h.

¹⁸¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 11.11.2010. godine, svjedok Fikret Dolić, 51.00-52:12 h.

pominjan Fikret Begić kao neko ko je živi i ko se nalazi u Kamenici, iako tada nije bio zvanično registrovan, da bi na kraju ipak bilo razmijenjeno njegovo tijelo.¹⁸²

401. Nadalje, kako je ranije naznačeno, u svom iskazu svjedoci Enes Begić¹⁸³, Rusmir Pajić¹⁸⁴ i Izet Kaljiković¹⁸⁵, su saglasno potvrdili kako je jednu veče izveden Fikret Begić, da bi se nakon toga čuli jauci, što je posebno naveo svjedok Rusmir Pajić, potom da se čuo samo jedan pucanj, i nakon toga Fikret Begić se više nije vratio nazad u prostoriju.

402. Konačno, i svjedoci Ibrahim Halkić¹⁸⁶ i Dževad Dupanović¹⁸⁷, su tokom svog svjedočenja saglasno potvrdili kako je te kritične večeri bila tuča, da je Fikret Begić iznesen i da se čuo pucanj, kao i da su nakon toga izvedena dvojica (potvrdio svjedok Ibrahim Halkić) koja se također nisu vratila u prostoriju, dok je svjedok Dupanović dodao da je te večeri i on izveden ali da je vraćen u drugu prostoriju.

403. Nadalje, kako je već ranije opisano, dva lica su iznijela Fikreta Begića. Radilo se o svjedocima Mirhadu Jusiću i Mirsadu Hadžiću. Svjedok Jusić je tokom svog iskaza pred Sudom istakao da je Fikret Begić tučen tri noći. Svaki puta bi ga po dvojica iznijela i kasnije vratila. Međutim, treću noć je Jusić iznio Begića, kako sam navodi u svom iskazu, te da je Fikret potom pretučen, a kasnije se čuo pucanj. Svjedok također u svom iskazu navodi da ga on i Mirsad Hadžić nisu vratili nazad, niti su ga kasnije imali priliku vidjeti.¹⁸⁸

404. Za razliku od svjedoka Jusića, koji je prilično šturo opisao iznošenje Fikreta Begića, svjedok Mirsad Hadžić je veoma detaljno opisao kako se sjeća Fikreta Begića i da je on bio ranjen u ruku i obje noge, te da je kritične večeri mogao čuti karakterističan zvuk vozila za koje su znali da njime dolazi upravnik. Tu noć je nastao pravi pakao, prema kazivanju svjedoka Hadžića, on i Meho Meić su iznijeli Fikreta Begića i ostavili ga u neki drveni kiosk, da bi se vratili nazad u prostoriju, a začuo se pucanj iz pištolja. Begić, prema kazivanju ne da je plakao. Već je urlao, međutim poslije pucnja više se nije

¹⁸² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 26.05.2011. godine, svjedok Šuhret Fazlić, 29:00-31:30 h.

¹⁸³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Enes Begić, 59:00-101:20 h.

¹⁸⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Rusmir Pajić, 41:05-42:45 h.

¹⁸⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Izet Kaljiković, 1:40:00-1:43:20 h.

¹⁸⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.01.2011. godine, svjedok Ibrahim Halkić, 41:40-43:40 h.

¹⁸⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Dževad Dupanović, 39:40-40:40 h.

čulo ništa.¹⁸⁹ Svjedok je također potvrdio kako je u vrijeme dok su spuštali Begića, bio u prilici vidjeti tri stražara, od kojih je jedan bio upravnik. Svjedok nije mogao objasniti kako mu je poznato da je lice koje je vidio bio upravnik već je jednostavno znao.¹⁹⁰

405. Da je iznesen Fikret Begić, odnosno lice koje je bilo ranjeno i boravilo u prostoriji gdje su bili pripadnici V Korpusa, potvrdio je i svjedok Stipo Petrović. Ovaj svjedok je dodao kako je vidio kad je Fikret odnesen u prema kiosku, da bi se nakon toga čuo pucanj. Ovaj svjedok je istakao da su ostali mislili da se desilo ubistvo.¹⁹¹

406. Nadalje, poput prethodnih svjedoka, i Rifet Tahrić je govorio o večeri kada je ubijen Fikret Begić. Svjedok je naveo kako je tu noć bila velika tuča i da je tad izveden Fikret Begić, međutim u tom momentu se čuo pucanj. On je dalje istakao da je nakon Fikreta izvedeno još nekoliko zatvorenika, među kojima je bio i Dupanović koji se nije vratio u prostoriju, što je svjedok Dupanović i potvrdio, da bi konačno bio izveden i svjedok Tahrić. Kad je uveden u tu prostoriju, Ratko Dronjak je od svjedoka tražio da piše izjavu o Dragiši Baroviću i njegovoj saradnji sa Biščanima. Svjedok je dodao i da se osjetio zadah rakije, kao i da je bio u prilici vidjeti flašu, a dodao je i da je pod bio moker, odnosno kao da ga je neko brisao. Svjedok Rifet Tahrić ističe da je na kraju Dronjak od njega tražio da napiše izjavu, govoreći da je on Bog u Kamenici te mu mahao pištoljem oko glave, u kom momentu je svjedok imao priliku da osjeti miris baruta iz pištolja. Na kraju, u vezi događaja od te noći svjedok Tahrić je dodao da su ga u vrijeme kad je Dronjak tražio od svjedoka da piše izjavu, ostali stražari tukli, te da je konačno, kad je odlučio da napiše izjavu, Dronjak naredio da ga vode u samicu gdje je zatekao ljude koji su prije njega izvedeni ali nisu bili vraćeni u prostoriju. Međutim, kako ovaj svjedok u svom iskazu dalje navodi, Begić nije bio tu, ali je svjedok mogao da čuje kako nešto hropti u iskopanom rovu koji se nalazio tu u blizini stražare.¹⁹²

¹⁸⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.10.2011. godine, svjedok Mirhad Jusić, 24:30-26:25 h.

¹⁸⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Mirsad Hadžić, 31:45-39:35 h.

¹⁹⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Mirsad Hadžić, 1:28:40-1:31:20 h.

¹⁹¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Stipo Petrović, 1:50:30-1:51:50 h.

¹⁹² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.03.2011. godine, svjedok Rifet Tahrić, 2:00:30-2:11:40 h.

407. Nadalje, kada je riječ o ubistvu Fikreta Begića, svjedok Kasim Duraković je potvrdio kako je od ostalih logoraša saznao da je Begića-Šargana ubio komandir logora, međutim svjedok nije znao o kome se radi.¹⁹³

408. Na iskaz svjedoka Durakovića, logično se nadovezuju navodi svjedoka-stražara Milanka Kneževića i Dragića Barovića. Naime, svjedok Milanko Knežević je govoreći pred sudom potvrdio kako je nakon što je došao u smjenu, vidio tragove krvi u dežurani nakon čega je od stražara iz prethodne smjene čuo da je Dronjak ubio nekog snajperistu¹⁹⁴, on je ubijen pucnjem iz pištolja.¹⁹⁵ Ove navode je potvrdio i svjedok Dragić Barović, koji je istakao kako je u vrijeme dok je on bio u Kamenici, među ranjenim bio i neki specijalac koji je ranjen u obje noge i kojeg su zvali *Šarganovac*.¹⁹⁶

409. Prema kazivanju Barovića, *Šarganovac* je bio živa ali da je kasnije, poslije rata, najvjerojatnije od Zorana Bašića, saznao da je *Šarganovac* u Kamenici ubijen i da je to uradio Ratko Dronjak.¹⁹⁷

410. Na kraju, kada je riječ o ubistvu Fikreta Begića, treba ukazati i na iskaz svjedoka Dragana Rodića koji je opisao kako je u jednom momentu došao upravnik Ratko Dronjak i da je naredio da se u prostoriju dovede lice koje je bilo teško ranjeno u nogu. Kad je doveden, prema riječima Rodića, Dronjak je počeo da ispituje u vezi neke zasjede, da bi nakon nekog vremena, u stražari, u kojoj su sjedili stražari i Dronjak, svjedok i Milovan Pećanac, Ratko Dronjak uzeo pištolj od Pećanca i pucao u glavu tom zatvoreniku. Također, dodao je svjedok i da je tijelo iznešeno i prenoćilo u zaštinom rovu, što je potvrdio i svjedok Tahrić, da bi kasnije bilo pokopano i razmijenjeno.¹⁹⁸

¹⁹³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:36:50-1:37:30 h.

¹⁹⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 16.06.2011. godine, svjedok Milanko Knežević, 50:10-51:20 h.

¹⁹⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 16.06.2011. godine, svjedok Milanko Knežević, 1:07:50-1:08:20 h.

¹⁹⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 23.12.2010. godine, svjedok Dragić Barović, 1:15:30-1:17:15 h.

¹⁹⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 23.12.2010. godine, svjedok Dragić Barović, 1:38:50-1:39:20 h.

¹⁹⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.10.2010. godine, svjedok Dragan Rodić, 1:26:30-1:29:44 h.

411. Konačno, kad je riječ o ubistu Fikreta Begića, treba ukazati i na iskaz svjedoka Envera Begića, brata od Fikreta koji je svjedočeći dana 30.06.2011. godine naveo kako je od oca čuo da je Fikret kad je njegovo tijelo razmijenjeno imao rupu na glavi.

412. Dakle, polazeći od ranije iznesenih argumenata odnosno razloga i činjenica koje je potvrdio veći broj svjedoka i koje predstavljaju jednu jedinstvenu i logičnu cjelinu; odnosno od činjenice kako su svjedoci svaki iz svoje perspektive počev od samog poznavanja Fikreta Begića i njegovog boravka u Kamenici, preko izvođenja i maltretiranja, do izvođenja kritične večeri i pucnja, odnosno ubistva Fikreta Begića na potpuno logičan način opisali događaje navedene u tački III-6 izreke, tj. da je u Kamenici boravio Fikret Begić koji je bio ranjen u obje noge, te uprkos ovoj okolnosti tučen, te da ga je konačno lišio života optuženi Ratko Dronjak na način da mu je iz neposredne blizine iz pištolja pucao u glavu.

413. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podupiru, kao i da ih potvrđuje materijalni dokaz T-96, njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-6 izreke presude, pogotovo što odbrana optuženog nije predložila, niti provela niti jedan dokaz kojim bi ovako utvrđeno činjenično stanje dovela u sumnju.

(g) Tačka III-7

414. Kada je riječ o utvrđenjima Suda koja se tiču činjenica navedenih u tački III-7 presude, odnosno okolnosti smrti Marka Čavare, Sud se, prije svega rukovodio sljedećim dokazima: iskazi svjedoka Mile Mijukovića, Josipa Šantića, Mile Dujmovića, Stipe Petrovića, Davora Marinčića i Joze Čavara te materijalnim dokazima Tužilaštva, T-14 (*Spisak razmjenjenih živih boraca VRS i VRSK u Donjem Zemuniku 25. maja 1995. i Spisak zarobljenih, razmjenjenih i umrlih*) i T-96 (*Izvadak iz matične knjige umrlih za Čavar Marka*).

415. Od prethodno nabrojanih svjedoka, kada je riječ o sudbini Marka Čavare, odnosno činjenici da je isti bio zarobljen a potom doveden u Kamenicu, gdje je nakon

izvjesnog vremena podlegao, treba krenuti od iskaza svjedoka Davora Marinčića. Naime, svjedok Marinčić je tokom svog kazivanja pred Sudom opisao kako je 04.11.1994. godine zarobljen od strane pripadnika VRS na Kupresu. Svjedok je dodao i kako je navedene prilike zarobljen i Marko Čavara, te da su tokom noći prebačeni u Kamenicu.

416. Također, svjedok je pojasnio kako su prilikom dolaska razdvojeni i smješteni u samice, da bi nakon pet-šest dana bili zajedno prebačeni u prostoriju koja je imala drveni pod. Kad ga je vidio, prema riječima Marinčića, Čavara je bio preplašen.¹⁹⁹

417. Nadalje, kada je riječ o samom događaju iz tačke III-7 presude, što je posebno važno, treba istaći kako je svjedok Marinčić opisao da je pokojni Marko Čavara u proljeće, 20.03.1995. godine, umro. Naime, kako je svjedok u svom iskazu istakao, Čavara je dobio virozu koja je bila izazvana uslovima u kojima su živjeli. Dodao je kako su mlađi zatvorenici korišteni za rad, te da je Marko radio u subotu, da bi nakon toga u subotu uveče dobio simptome dizenterije (bolovi, temperatura i dijareja), dok se u nedjelju stanje dodatno pogoršalo. U svom iskazu svjedok Marinčić dalje navodi da je u nedjelju uveče Marko Čavara počeo gubiti svijest, nije se mogao više ni kontrolisati, da bi ujutro umro. Dodatno, prema riječima svjedoka Marinčića, nakon Čavare, od istih simptoma podlegao je i Dujmović, nakon čega su se po prvi put umili, ošišali i počeli da piju prokuhanu vodu.²⁰⁰

418. Poput Marinčića i svjedok Stipo Petrović je govoreći o događajima u Kamenici opisao kako se sjeća Marka Čavara, koji prema njegovom kazivanju nije bio zdrav. Dodao je da su tokom cijele noći zvali stražare i komandira i tražili da se Marko vodi doktoru, međutim stražari su govorili da mu neće biti ništa. Ipak, prema kazivanju svjedoka Petrovića, Marko Čavara je do jutra podlegao. Također, na gotovo identičan način svjedok je u nastavku svog kazivanja opisao da je od istih simptoma podlegao i

¹⁹⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 16:40-17:40 h.

²⁰⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 37:00-42:00 h.

Drago Dujmović, te da su stražari, kad je od njih tražena pomoć, reagovali na isti način kao i kad je podlegao Marko Čavara.²⁰¹

419. Nadalje, svjedočeci pred Sudom, svjedok Mile Dujmović je opisao kako se sjeća jednog momka, koji je bio iz okoline Širokog Brijega, odnosno iz Hercegovine. Zvao se Marko Čavar, brzo se razbolio i prema riječima Dujmovića, podlegao je od dizenterije. Tek nakon što su dva lica podlegla na isti način, kazao je svjedok, doveden je doktor koji im je dao neke praškove, najvjerovatnije protiv dizenterije.²⁰²

420. Poput prethodnih svjedoka, i svjedok Josip Šantić je gotovo u potpunosti potvrdio navode ranije citiranih svjedoka, odnosno da je u Kamenici bio Marko Čavara koji je imao oko 22 godine, te da je išao raditi, i kako je ovaj svjedok naveo, jednu noć je Marko samo ječao i umro. Dodao je i da je imao i simptome, odnosno grčeve i dijareju.²⁰³

421. Konačno, i svjedok Mile Mijuković je govoreći pred Sudom, potvrdio kako je među zatvorenim bio i Marko Čavara. Dodao je, da su mlađi izvođeni da nose drva, te da je Marko dobio temperaturu i umro od bolesti. Ovaj svjedok je naveo da je Čavara boravio 5 mjeseci u Kamenici, da bi na kraju dobio temperaturu i nakon dva dana umro.²⁰⁴

422. Na kraju, treba pomenuti da je u vezi sa događajima iz ove tačke presude svoj iskaz dana 18.08.2011. godine dao Jozo Čavara, koji je potvrdio kako je njegov brat zarobljen negdje oko Tomislavgrada i da je plegao u Kamenici 20.03.1995. godine.

423. Kako je u uvodnom dijelu navedeno, u vezi sa tačkom III-7, uvedeni su i određeni materijalni dokkazi, među kojima treba navesti i T-14, koji potvrđuje navode svjedoka Jozе Čavara da je Marko Čavar razmijenjen 25.05.1995. godine, odnosno Izvadak iz matične knjige umrlih, koji potvrđuje da je Marko Čavar podlegao 20.03.1995. godine u Kamenici.

²⁰¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Stipo Petrović, 1:52:00-1:55:00 h.

²⁰² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Mile Dujmović, 1:50:50-1:52:05 h.

²⁰³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Josip Šantić, 44:30-46:50 h.

²⁰⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Mile Mijuković, 41:40-43:20 h.

424. Dakle, polazeći od ranije iznesenih argumenata odnosno razloga i činjenica koje je potvrdio veći broj svjedoka i koje predstavljaju jednu jedinstvenu i logičnu cjelinu; odnosno polazeći od činjenice kako su svjedoci svaki iz svoje perspektive počev od Markovog zarobljavanja i njegovog dovođenja u Kamenicu, potom izvođenja na radove, te konačno način umiranja, odnosno da je ubrzo nakon što su se pojavili prvi simptomi dizenterije i podlegao, na potpuno identičan način opisali događaje navedene u tački III-7 izreke presude.

425. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpuno identičnu cjelinu, odnosno da se isti međusobno nadopunjavaju i podudaraju, kao i da ih potvrđuju i materijalni dokazi T-14 i T-96, a koje sve dokaze je Sud u cijelosti prihvatio, ocijenivši ih kao jasne, ubjedljive i nesporne, pogotovo što odbrana optuženog iste dokaze nije ni pokušala osporiti, Sud je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-7 izreke presude.

(h) Tačka III-8

426. Govoreći o o utvrđenjima Suda a koja se tiču činjenica navedenih u tački III-8 presude, odnosno okolnosti smrti Marijana Nikšića, Sud se prije svega rukovodio sljedećim dokazima: iskazi svjedoka Mile Mijukovića, Josipa Šantića, Mile Dujmovića, Stipe Petrovića, Davora Marinčića, Šuhreta Fazlića i Mire Nikšić te materijalnim dokazima Tužilaštva, T-14 (*Izveštaj o obavljencj razmjerni 11.04.1995. godine u Ličkom Petrovom Selu*) i T-96 (*Izvod iz matične knjige rođenih za Nikšoić Marjana*).

427. Sud je bio u prilici da čuje iskaz svjedoka Mile Mijukovića, koji je govorio o Marijanu Nikšiću. U svom kazivanju svjedok Mijuković je potvrdio kako su cijelo vrijeme bili u strahu i da su svaki dan izvođeni ljudi na premlaćivanje. Izvođeni su iz prostorije u kojoj su boravili pripadnici Armije BiH ili iz prostorije u kojoj je bio svjedok, odnosno Hrvati. Ljudi su izvođeni i tučeni, te svjedok ističe da zatočenici ipak nisu vjerovali da će neko izgubiti glavu. Svjedok je dodao kako se sjeća Marjanovih riječi koji je rekao: "*Školski, ako budem izveden još jednom neću izdržati.*", međutim Marijan je izveden

zajedno sa Zlatkom-Grunfom i Markom Ivušićem. Kad se vratio, Marijan je rekao da je dobio silne batine i naredno jutro je bio mrtav. Nakon smrti Marjana, svi su bili u nevjerici jer su smatrali da se nešto takovo neće dogoditi.²⁰⁵

428. Na kraju, svjedok dalje navodi da su postupili po uputama stražara, odnosno svjedok je napisao Marijanovo ime i prezime, stavio mu oko vrata, te su ga potom spakovali u vreću, da bi kasnije tijelo bilo razmijenjeno. Ovu činjenicu potvrđuje i dokaz T-14 (*Izveštaj o obavljenoj razmjeni 11.04.1995. godine u Ličkom Petrovom Selu*) iz kojeg je vidljivo ta je izvršena razmjena i Marijanovog tijela.

429. Nadalje, svjedok Mile Dujmović je svjedočeći, gotovo na identičan način opisao smrt Marijana Nikšića. Naime, prema njegovim riječima Marijana je upoznao u maloj sali u kojoj su boravili u Kamenici, da bi negdje oko Nove Godine Hrvati iz male sale bili razmješteni po drugim ćelijama te da su te prilike izdvojena trojica, Marijan Nikšić, *Mafja-Zoran* i *Makara-Marko Ivušić*, da bi nakon oko pola sata u prostoriju u kojoj se nalazi svjedok Mile Dujmović, bili ubačeni Makara i Mafija u tu prostoriju a na istim su bili vidljivi tragovi tuče. Svjedok dalje navodi da su i oni potvrdili da je sa njima tučen i Marijan, ali da ne znaju šta je bilo sa njim, da bi neko od logoraša rekao da je Marijan ubijen. Naredno jutro kad su se vratili u veliku prostoriju, svjedok ističe da tu nisu zatekli Marijana, te da je svjedok naknadno saznao da je Marijanovo tijelo razmijenjeno.²⁰⁶

430. Svjedok Josip Šantić, kada je riječ o Marijanu Nikšić odnosno njegovoj smrti nema neposrednih saznanja ali na posredan način potvrđuje događaje opisane u tački III-8 presude. Naime, svjedok je potvrdio kako se pričalo da je Marijan ubijen, odnosno da ga je ubio jedan od stražara tako što mu je skočio na prsa. Također, svjedok je dodao da kad se vratio u veliku prostoriju da Marijana više nije bilo.²⁰⁷

431. Nadalje, svjedok Stipo Petrović je svjedočeći pred Sudom govorio kako je u Kamenici bilo smrtnih slučajeva koji su bili posljedica batinanja i neuhranjenosti. Dodao

²⁰⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Mile Mijuković, 17:40-20:45 h.

²⁰⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Mile Dujmović, 1:57:00-2:00:08

h.

²⁰⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Josip Šantić, 40:50-42:45 h.

je da je među njima bio i Marijan Nikšić, koji je negdje pred Novu Godinu izveden i toliko pretučen da je do jutra podlegao.²⁰⁸

432. Među svjedocima koji su govorili o sudbini Marijana Nikšića bio je i svjedok Davor Marinčić. On je svjedočeci istakako kako je bila Nova Godina ili neka druga proslava, te da su ih tad počeli prebacivati iz prostorija i da su ih nabili kao sardine, da bi jednog od zatvorenika počeli batinati, a jedan mu je stražar skočio na prsa. Svedok dalje navodi da se nakon toga samo čuo hropac, te da je taj zatvorenik od batina umro na licu mjesta.²⁰⁹ On navodi da se radilo o Marijanu Nikšiću, te da je on ubijen tim fizičkim nasiljem.²¹⁰

433. Na kraju, tokom svog kazivanja svjedok Marinčić je potvrdio navode svjedoka Mile Mijukovića, odnosno da je i prije ovog izvođenja, Marijan par puta izvođen i batinat.²¹¹

434. Konačno, svjedokinja Mira Nikšić, sestra od Marijana Nikšića tokom svog svjedočenja 01.09.2011. godine, potvrdila je kako je njen brat podlegao u Kamenici i da je čula da su mu navodno skočili na prsa i da je od toga podlegao.

435. Na kraju, treba pomenuti i svjedoka Šuhreta Fazlića koji je ispred komisije za razmjenu 26.06.2011. godine komentarisao dokaz T-14, odnosno da je razmijenjeno tijelo Marjana Nikšića, ali da ne posjeduju informacije o okolnostima stradavanja.

436. Dakle, polazeći od ranije iznesenih argumenata, odnosno razloga i činjenica koje je potvrdio veći broj svjedoka i koje predstavljaju jednu jedinstvenu i jasnu cjelinu, odnosno polazeći od činjenice kako su svjedoci svaki iz svoje perspektive počev od premještanja zatvorenika u druge prostorija, potom premlaćivanja i konačno smrti Marijana Nikšića, na potpuno identičan način opisali događaje navedene u tački III-8 izreke presude, to je Sud istim i poklonilo vjeru pogotovo što odbrana optuženog nije izvela niti jedan dokaz koji biu ovakvo uvjerenje Suda stavilo u sumnju.

²⁰⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Stipo Petrović, 1:52:00-1:55:00 h.

²⁰⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 32:20-33:30 h.

²¹⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 43:00-43:25 h.

²¹¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 57:50-59:45 h.

437. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo, te da navedeni iskazi u međusobnoj vezi predstavljaju jednu jasnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podudaraju, kao i da ih potvrđuju materijalni dokazi T-14 i T-96, njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-8 izreke presude.

(i) Tačka III-9

438. Kada je riječ o utvrđenjima Suda a koja se tiču činjenica navedenih u tački III-9 presude, odnosno okolnosti smrti Mirsada Hadžića, Sud se je prije svega rukovodio sljedećim dokzima: iskazi svjedoka Fikreta Dolića, Kasima Durakovića, Rasmira Pajića, Izeta Kaljikovića, Bajre Ljubijankića, Šuhreta Fazlića, Milana Ivančevića, Mirsada Hadžića Husnije Mehulića, Ibrahima Hadžića, Mirhada Jusića te materijalnim dokazima Tužilaštva, T-14 (*Spisak razmmjerjenih tjela/poginulih-Kekića klanac 01.12.1994. godine* i *Spisak ratnih zarobljenika VRS kcji se razmjerjuju 11. marta 1995. godine u Ličkom Petrovom Selu*) i T-96 (*Izvod iz matične knjige umrlih za Mirsada Hadžića*).

439. Na okolnosti iz tačke III-9 presude svoj iskaz je dao svjedok Izet Kaljiković. Svjedok je opisao kako je on bio komandir i da se sa mladom vojskom vraćao sa položaja kojom prilikom je zarobljen cijeli njegov vod. Među zarobljenicima sa kojim je spojen u podrumu u Kamenici, između ostalih bila su i dva Mirsada Hadžića.²¹²

440. U Kamenici, premlaćivanje zatvorenih bila je redovna pojava,kako u svom iskazu navodi svjedok Kaljiković, ističući da su ih tukli svaki dan, te dodavši da je četvrtak bio najgori. Tad bi ih, kako opisuje, tukle obje smjene, jer je četvrtkom bila smjena.²¹³ Među licima koja su tučena bio je i Mirsad Hadžić, kako je istakao Kaljiković, Mirsad je puno tučen-10tak dana, da bi na kraju podlegao pored svjedoka. Na kraju je Mirsadovo tijelo

²¹² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Izet Kaljiković, 1:19:20-1:20:15 h.

²¹³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Izet Kaljiković, 1:20:10-1:25:15 h.

izneseno u čebetu i razmijenjeno prije svjedoka.²¹⁴ Ovu činjenicu potvrđuje i dokaz Tužilaštva T-14 (*Spisak razmijenjenih tijela/poginulih-Kekića klanac 01.12.1994. godine*) iz kojeg je vidljivo da je tijelo Mirsada Hadžića razmijenjeno 01.12.1994. godine, kao i dokaz T-14 (*Spisak ratnih zarobljenika VRS kcji se razmjenjuju 11. marta 1995. godine u Ličkom Petrovom Selu*) iz kojeg je vidljivo da je svjedok Izet Kaljiković zaista razmijenjen poslije tijela Mirsada Hadžića.

441. Nadalje, kada je riječ o smrti Mirsada Hadžića, treba ukazati i na iskaz svjedoka Rusmira Pajića, koji je svjedočeci pred Sudom opisao kako će se jednog dana uvijek sjećati, kad je izveden i pretučen drškama od lopate, pri tom ističući da je tad jedan pretučen do te mjere da mu je slomljena ruka, i da je taj zatvorenik na kraju tu i podlegao. Svjedok Pajić je kazujući o smrti Hadžića dodao da su Hadžić, svjedok i Meho Mehić taj dan izvedeni, da ih je udarala grupa stražara i da su svjedoka Pajića i Mehu Mehića udarali u trenutcima kada su pokušali da uvuku Hadžića, međutim prema kazivanju svjedoka, Hadžić je do jutra umro.²¹⁵

442. O Mirsadu Hadžiću, govorio je i svjedok Bajro Ljubijankić. On je na nešto drugačiji način opisao redoslijed događaja koji se vezuju za smrt Mirsada Hadžića, navodeći kako je on podlegao 17. dan. Opisao je da su zajedno premlaćeni, da je on neko vrijeme bio živ, odnosno da je cijelu noć bio živ, te da je umro nakon što je bila dijeljena hrana. Na kraju je pojasnio kako je njegovo tijelo izneseno tek naredni dan.²¹⁶

443. Konačno, o okolnostima stradavanja/ubistva Mirsada Hadžića, govorio je i svjedok Mirsad Hadžić. Naime, radi se o svjedoku koji je bio pripadnik istog voda kao oštećeni, što je potvrdio komandir voda Izet Kaljiković, navodeći da je imao dva vojnika koja su imala isto ime i prezime (Mirsad Hadžić).

444. Naime, svjedok je istakao kako je zajedno sa oštećenim Hadžićem i Velagom Begićem izveden i pretučen. Naredni dan kad je bio ručak, Mirsad je pokušao da jede, ali se kako ističe ovaj svjedok, ukočio nakon čega mu je Dževad Dupanović ukazao

²¹⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Izet Kaljiković, 1:40:00-1:43:20 h.

²¹⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Rusmir Pajić, 22:20-29:15 h.

pomoć i vratio ga među žive. Kad je došla večer, svjedok dalje navodi da je čak uspio malo zaspati, da bi kasnije kad se probudio primijetio da je Mirsad Hadžić mrtav. Mirsadovo tijelo je izneseno i razmijenjeno prije svjedoka²¹⁷, koju činjenicu potvrđuju dokazi Tužilaštva T-14 (*Spisak razmijenjenih tijela/poginulih-Kekića klanac 01.12.1994. godine*) iz kojeg je vidljivo da je tijelo Mirsada Hadžića razmijenjeno 01.12.1994. godine, kao i dokaz T-14 (*Spisak ratnih zarobljenika VRS koji se razmjenjuju 11. marta 1995. godine u Ličkom Petrovom Selu*) iz kojeg je vidljivo da je svjedok Mirsad Hadžić zaista razmijenjen poslije tijela ubijenog Mirsada Hadžića.

445. Nadalje, svjedoci Husnija Mehulić²¹⁸ i Mirhad Jusić su također saglasno potvrdili da je u Kamenici od udaraca preminuo Mirsad Hadžić, pri čemu je svjedok Mirhad Jusić²¹⁹ pojasnio kako se sjeća da se Mirsadu na desnoj ruci vidjela kost i da su samo jedno jutro ustali a da Mirsad nije.

446. Konačno, i svjedoci Fikret Dolić²²⁰ i Kasim Duraković²²¹ su svjedočeći pred Sudom potvrdili kako je Mirsad Hadžić bio u Kamenici, te da je podlegao od posljedica premlaćivanja.

447. Na kraju, treba pomenuti i svjedoke Šuhreta Fazlića i Milana Ivančevića, koji su dali svoje iskaze 26.05.2011. godine i koji su potvrdili da su razgovarali o Mirsadu Hadžiću, međutim treće lice sa istim imenom i prezimenom je upućeno u bolnicu u Banja Luku, dok je tijelo Mirsada (Abid) Hadžića, razmijenjeno.

448. Pred Sudom je svoj iskaz dao i Ibrahim Hadžić, brat Mirsada Hadžića koji je svjedočeći 08.09.2011. godine potvrdio da je na televiziji prepoznao brata, Velagu Begića, Izeta Kaljikovića i još jednog Mirsada Hadžića, te da je naknadno saznao da je Mirsad u Kamenici tučen i da je tamo podlegao.

²¹⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Bajro Ljubijankić, 1:56:35-2:00:10 h.

²¹⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Mirsad Hadžić, 24:10-29:10 h.

²¹⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 25.08.2011. godine, svjedok Husnija Mehulić, 32:50-34:15 h.

²¹⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.10.2011. godine, svjedok Mirhad Jusić, 21:18-22:15 h.

²²⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 11.11.2010. godine, svjedok Fikret Dolić, 1:36:10-1:36:45 h.

²²¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:17:25-1:17:50 i 1:20:30-1:21:50 h.

449. Kada je riječ o izvedenim dokazima, odnosno okolnostima da pojedini svjedoci na različit način opisuju posljednje premlaćivanje Mirsada Hadžića, važno je naglasiti kako su svjedoci opisali da je premlaćivanje u kritičnom periodu bilo praktično redovna pojava i da su oni svi premlaćivani. Treba dodati i da su u kritičnom periodu boravili u podrumskoj prostoriji koja je imala malo svjetla, pa je logično i da svi svjedoci nisu bili u prilici vidjeti sve detalje, tim prije ako se radi o događajima koji se dešavaju tokom noći. Dakle, kako je već ranije navedeno imajući u vidu uslove boravka, odnosno činjenice da su svjedoci bili izloženi strahu, da je vidljivost u prostoriji u kojoj su boravili bila otežana, i konačno da je od kritičnih događaja prošlo gotovo dvadeset godina, Sud je zaključio, da su razlike koje su se pojavile u iskazima takve prirode da ne dovode u pitanje kredibilitet svjedoka. Naime, činjenica da je Mirsad Hadžić tučen u više navrata i da svjedoci nisu saglasni koje je od tih premlaćivanja bilo posljednje, nije takvo da bi dovelo u sumnju zaključak Suda, da je Mirsad Hadžić boravio u Kamenici, tamo bio izložen premlaćivanju i da je od posljedica istog podlegao.

450. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu jasnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podupiru kao i da ih potvrđuju materijalni dokazi T-14 i T-96, a što je sve sud u cijelosti prihvatio, te njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-9 izreke presude, pri tom utvrdivši da odbrana optuženog Suda nije pružila niti jedan valjan dokaz koji bi ovakvo utvrđenje stavila u sumnju.

451. Dakle, polazeći od ranije iznesenih argumenata, odnosno razloga i činjenica koje je potvrdio veći broj svjedoka i koje predstavljaju jednu jedinstvenu i jasnu cjelinu, odnosno od činjenice kako su svjedoci svaki iz svoje perspektive, počev od premještanja zatvorenika u druge prostorija, potom premlaćivanja i konačno smrti Marijana Nikšića, na potpuno logičan način opisali događaje navedene u tački III-8 izreke presude, Sud je istim poklonilo vjeru.

452. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo, obzirom da su isti bili i sami akteri predmetnih događanja, te da isti iskazi u međusobnoj vezi predstavljaju jednu jasnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podupiru, kao i da ih potvrđuju materijalni dokazi T-14 i T-96, koje dokaze je Sud u cijelosti prihvatio pošto su isti izdati od strane nadležnih organa a nisu u suprotnosti sa iskazima saslušanih svjedoka, niti su dovedeni u sumnju bilo kojim na glavnom pretresu izvedenim dokazom odbrane optuženog, tako da je Sud njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one i opisane u tački III-9 izreke presude.

(j) Tačka III-10

453. Kada je riječ o utvrđenjima Suda koja se tiču činjenica navedenih u tački III-10 presude, odnosno okolnosti smrti Remze Muminovića u Kamenici, Sud se prije svega rukovodio sljedećim dokzima: iskazi svjedoka Ibrahima Halkića, Enesa Begića, Armina Mulića, Kasima Durakovića, Rifeta Tahrića. Mile Dujmovića, Bajre Ljubijankića, Milana Ivančevića, Mirsada Hadžića i Redžepa Muminovića te materijalnim dokazima Tužilaštva T-14 (*Izveštaj o obavljencj razrjeni 11.04.1995. godine u Ličkom Petrovom selu*) i T-96 (*Izvod iz matične knjige umrlih za Remzu Muminovića*).

454. Na okolnosti iz tačke III-10 presude, svoj iskaz je dao svjedok Armin Mulić. Svjedok je opisao kako se sjeća da je u Kamenici bio jedan mladi vojnik koji je navodno zarobljen sa snajperom. Svjedok je dodao da je u to vrijeme bio manjak oružja, te da se radilo o puški koju je dobio na linij. Bez obzira na ovu okolnost, a zbog činjenice da je zarobljen sa snajperom, bar su tako između sebe pričali, non stop je bio maltretiran i tučen. Govorili su mu da je obučeni snajperista, da je dobijao pare za ubijanje srpskih vojnika i pitali ga, koliko je zapravo vojnika ubio, da bi na kraju od posljedica tog maltretiranja/tuče i preminuo.²²²

455. Opisujući sudbinu *Snajperiste*, svjedok je dodao da je sa *Snajperistom* izvođen vani i tučen kao i da je *Snajperista* tučen i unutra u učionici. Svjedok Armin Mulić dalje

objašnjava da su njih dvojica tad bili novi i da su zato tučeni. Na kraju, Armin je pojasnio kako je *Snajperista* 9. dan podlegao od batina, nije imao od čega drugog. On je ležao, buncao, bio u nesvjesnom stanju, čak mu je i kosa počela opadati, pominjao je majku, oca, sestru, da bi u jutro vdijeli da je mrtav, nakon toga tijelo je iznešeno.²²³

456. Na kraju, svjedok je dodao da je naknadno saznao da se taj mladi vojnik-*Snajperista*, prezivao Muminović.

457. Nadalje, svjedok Rifet Tahrić, pred Sudom se prisjetio kako je u Kamenici bio jedan mlađi vojnik koji je tučen svaki dan i koji je na kraju, osmog dana i podlegao. Dodao je da je tučen i u prostoriji, da je navodno optuživan da je snajperista, te konačno da je samo jedno jutro osvanuo mrtav.²²⁴

458. Svjedok Mile Dujmović je boravio u drugoj prostoriji ali se prilikom svjedočenja prisjetio momka koji je imao 18-19 godina i koji se nalazio pored vrata tako da ga je mogao vidjeti. Bio je izobličan sav, nije se moglo prepoznati gdje je oko, gdje usta a gdje nos. Radilo se o malom Remzi, kako je svjedok Dujmović pojasnio. Njega su tukli nekoliko dana, sistematski su ga tukli-prebijali, kako pojašnjava u svom iskazu na glavnom pretresu, te ističe da je taj momak na kraju podlegao od batina. Svjedok je pojasnio je da je Remzo jaukao po cijeli dan i noć i da su kasnije pitali za njega i saznali da je podlegao od batina.²²⁵

459. Poput prethodnih svjedoka i Bajro Ljubijankić je potvrdio kako se sjeća da su tri ili četiri stražara uveli jednog momka koji je bio '74. godišta i da su za njega rekli da je bio snajperista i pitali da li se nešto takvo može oprostiti. Tražili su od njega da kaže šta je uradio, pitali su ga koliko je ubio Srba a kad je odgovorio pet, stražari su ga počeli tući nekih pola sata. Pitali su da li ima neko od logoraša ko želi da u tome sudjeluje ali nikog

²²² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Armin Mulić, 2:19:00-2:19:50 h.

²²³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Armin Mulić, 2:20:40-2:21:25 h.

²²⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.03.2011. godine, svjedok Rifet Tahrić, 1:38:00-1:38:44 h.

²²⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Mile Dujmović, 2:00:30-2:03:00 h.

nisu tjerali. Svjedok je dalje opisao da je jedan od stražara uzeo tog *Snajperistu*, digao ga skroz na leđa i bacio na pod, na očigled svih u prostoriji.²²⁶

460. Svjedok Bajro Ljubijankić je na kraju svog kazivanja o *Snajperisti* opisao da je bio tučen sve dok je bio živ, prema riječima svjedoka tučen je nogama, šakama i palicama, sve dok je davao znake života a kad je umro njegovo tijelo je izneseno vani.²²⁷

461. Među svjedocima koji su govorili o događajima iz tačke III-10 presude, bio je i svjedok Mirsad Hadžić koji je opisao da se sjeća jednog momka koji je doveden. Bio je '75. godište i zarobljen je sa snajperom, zbog čega su ga zvali snajperisa. Prema Mirsadvim riječima, natjeran je da kaže da je u Šarganovom prisustvu u čijoj jedinici je bio, ubio, kako je svjedok kazao tri četnika, te da mu je za nagradu obećano stotinu maraka. Mirsad je nadalje potvrdio da je zbog ovoga Snajperista udaran do te mjere da zadnjih sedam dana nije imao svijesti i da je na kraju umro. Na njemu se moglo primijetiti samo da je živ, a zadnjih sedam dana nije imao veze sa svijetom i umro je u prostoriji u kojoj su boravili, a njegovo tijelo je iznešeno.²²⁸

462. Nadalje, i svjedok Kasim Duraković je svjedočeći pred Sudom naveo da se sjeća jednog Čehajića, odnosno momka iz Cazina-Čehajića koji je bio '75. godište, njega su tukli sve dok nije podlegao. Svjedok Duraković je dodao i da je taj momak bio u formaciji kod *Šargana*.²²⁹

463. Enes Begić je također bio među svjedocima koji su potvrdili da je u Kamenici bio Remzo Muminović koji je tučen vani i u prostoriji u kojoj su boravili, te da je imao devetnaest godina i da je sedmog ili osmog dana podlegao.²³⁰

464. Na kraju, treba ukazati i na iskaz svjedoka Ibrahima Halkića koji je opisao svoj dolazak u Kamenicu, te u mraku kad je ušao u prostoriju da je pokušao pronaći mjesto

²²⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Bajro Ljubijankić, 2:12:30-2:15:00 h.

²²⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Bajro Ljubijankić, 2:36:10-2:36:50 h.

²²⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Mirsad Hadžić, 39:35-42:35 h.

²²⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:25:30-1:27:03 h.

²³⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Enes Begić, 58:10-59:10 h.

za spavanje. Opisao je da se zavukao pored jednog od zatvorenih, te da nije bilo nikakvih reakcija, kasnije kad se razdanilo i kad je ušao stražar, jedan od zatvorenika je prijavio da je *Snajperista* mrtav; čovjek pored kojeg je svjedok ležao. Stražari su dozivali *Snajperistu* a on nije reagovao nakon čega su ga zamotali u ćebe i iznijeli vani.²³¹

465. Na posebno pitanje, svjedok Halkić je potvrdio da je taj *Snajperista* podlegao od batina i da se zvao Remzo Muminović.

466. Pred Sudom dana 25.08.2011. godine svoj iskaz dao je i svjedok Redžep Muminović koji je potvrdio da je sa sinom Remzom živio u Tržačkoj Rašteli, opština Cazin, selo Čehići te da je bio '75. ogdište, pripadnik Šarganove jedinice i zarobljen 07.12.1994. godine.

467. Na kraju, treba pomeniti i svjedoka Milana Ivančevića koji je komentarišući materijalne dokaze potvrdio da iz dokaza Tužilaštva T-14 proizilazi da je razmijenjeno tijelo Remze Muminovića, što u konačnici potvrđuje i dokaz T-96 (Izvod iz matične knjige umrlih za Remzu Muminovića) iz kojeg je vidljivo da je Remzo Muminović rođen 1975. godine.

468. Dakle, polazeći od ranije iznesenih argumenata, odnosno razloga i činjenica koje je potvrdio veći broj svjedoka i koje predstavljaju jednu jasnu i logičnu cjelinu, odnosno od činjenice kako su svjedoci svaki iz svoje perspektive potvrdili da je u Kamenicu doveden Remzo Muminović, za kojeg su govorili da je snajperista i da je nakon desetak dana boravka u Kamenici od posljedica premlaćivanja podlegao, Sud je utvrdio sve ključne činjenice na način kako je to opisano u tački III-10 presude.

469. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno ubjedljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podupiru, kao i da ih potvrđuju materijalni dokazi T-14 i T-96, koje dokaze je sve Sud u cijelosti prihvatio, te njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje

²³¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 2001.2011. godine, svjedok Ibrahim Halkić, 18:20 – 21:30 h.

zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-10 izreke presudea koje činjenice odbrana optuženog nije dovela u sumnju.

(k) Tačka III-11

470. Kada je riječ o utvrđenjima Suda koja se tiču činjenica navedenih u tački III-11 presude, odnosno okolnosti smrti Hasete Ružnića u Kamenici, Sud se prije svega rukovodio sljedećim dokazima: iskazi svjedoka Armina Mulića i Kasima Durakovića te materijalnim dokazom Tužilaštva T-96 (*Izvod iz matične knjige umrlih za Hasetu Ružnića*).

471. Na okolnosti iz tačke III-11 presude, svoj iskaz je dao svjedok Kasim Duraković koji je napomenuo da je od jednog Čehića i jednog zatvorenika iz Vitića-Cazina saznao da je s njima bio i izvjesni Ružnić Hase. Oni su bili zarobljeni na Klokotu sva trojica a Hase je bio negdje oko '40. godišta. Oni su rekli da je Hasan Ružnića iste noći kad je doveden u Kamenicu od batina i podlegao. Također, svjedok je saznao da je taj Hase bio iz Brekovice, odnosno da se radi o čovjeku kojeg je svjedok upoznao dok je radio zajedno sa njim u Kamniku u Sloveniji.²³²

472. Nadalje, ovdje treba ukazati na dokaz T-96, odnosno izvod iz matične knjige umrlih za Ružnić Hasu, iz kojeg je vidljivo da se radi o čovjeku koji je rođen 1940. godine, baš kako je to svjedok Duraković istakao, te da je riječ o čovjeku koji je iz Brekovice, što je također istakao svjedok Duraković. Također treba dodati da iz dokaza T-14 proizilazi da je Ružnić Hase podlegao 07.12.1994. godine u Klokotu, odnosno mjestu odakle je prema riječima svjedoka Durakovića, Ružnić Hase doveden/zarobljen.

473. Na okolnosti smrti Ružnić Hase, govorio je i svjedok Armin Mulić koji je istakao kako se sjeća da je dana 07.12.1994. godine svjedok i Hase Ružnić zajedno sa još jednim licem zarobljen na Klokotu.²³³ Ovu činjenicu na određen način potvrđuje i dokaz Tužilaštva T-96 iz kojeg je vidljivo da je Hase Ružnić podlegao dana 07.12.1994. godine u Klokotu.

²³² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Kasim Duraković, 1:27:55-1:30:10 h.

²³³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Armin Mulić, 2:02:20-2:06:00 h.

474. Također, govoreći o svjedoku Arminu Muliću, treba istaći kako je on opisao da je kad su došli do Kamenice, dobili naredbu da skinu opasače i pretle a potom da uđu u samicu. Tad su pretučeni sva trojica, ali je prema kazivanju ovog svjedoka, Hase pretučen više od svjedoka i trećeg lica, te da je istu noć prema riječima Armina Mulića, Ružnić i podlegao. Svjedok je dodao da ih je bilo strah stražarima reći kako je podlegao Ružnić, te da su naveli da se on najvjerojatnije smrztio. Nakon toga su uzeli kaiševe i Ružnića zamotali u čaršaf, iznijeli napolje i potom se vratili u samicu.²³⁴

475. Pored prethodnog, svjedok Armin Mulić je pred Sudom istakao da je u vrijeme dok je Ružnić bio u bolovima, rekao da je on rodom iz Brekovice kako bi mogli prenijeti dalje za slučaj da ne preživi i da je, prema razumijevanju svjedoka, rekao da se zove Asim Ružnić. Potom je svjedok još jednom opisao kako su umotali i iznijeli tijelo Ružnića.

476. Na kraju, kada je riječ o Ružniću, svjedok Mulić je naveo da se ne sjeća da su ih u vrijeme dovođenja u Kamenicu polivali vodom, ali da su vani pretučeni te da je Ružnić bio krupnije građe.

477. Dakle, slijedom navedenih dokaza koje je Sud cijenio kako pojedinačno tako i u njihovoj međusobnoj vezi, odnosno imajući u vidu da svjedok Mulić umjesto imena Hase pominje ime Asim, upravo zbog činjenice da istog nije ni poznavao, već ime navodi samo po sjećanju, kao i da svi ostali dokazi, kako navodi svjedoka tako i materijalni dokaz T-96 saglasno potvrđuju sve podatke, od datuma smrti preko mjesta rođenja, pri čemu je očigledno kao mjesto i vrijeme smrti navedeno posljednje poznato mjesto na kojem je Hase viđen, Sud je van svake razumne sumnje utvrdio sve činjenice kako su one navedene u tački III-11 presude.

478. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo, te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podudaraju, kao i da ih potvrđuje i materijalni dokaz T-96, koji zapravo predstavlja ključnu sintezu u kazivanjima svjedoka,i

²³⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Armin Mulić, 2:08:30-2:09:55 h.

koji dokaz je Sud u cijelosti prihvatio, ocijenivši ga kao jasan i ubjedljiv, te nesporan obzirom da je isti izdat od tada nadležnog organa, te je međusobnom ocijenom iskaza svjedoka i ovog materijalnog dokaza u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-11 izreke presude, pri tom našavši da odbrana optuženog Sudu nije podnijela niti jedan dokaz koji bi ove činjenice doveo u sumnju.

(I) Tačka III-12

479. Kada je riječ o utvrđenjima vijeća koja se tiču činjenica navedenih u tački III-12 presude, odnosno okolnostu smrti Rifeta Kendića u Kamenici, vijeće se se prije svega rukovalo sljedećim dokzima: iskazi svjedoka Gorana Dizdarevića, Milana Ivančevića i Hasiba Kendića te materijalnim dokazom Tužilaštva T-14 (*Spisak muslimanazarobjenika razmjenjenih 9. decembra 1992. godine u LPS.*) i T-96 (*Izvod iz matične knjige umrlih za Kendić Rifeta*).

480. Kada je riječ o sudbini Rifeta Kendića, Sud je bilo u prilici da čuje iskaz svjedoka Goraana Dizdarevića koji je na najprecizniji način opisao način stradavanja Rifeta Kendića. Tokom svog svjedočenja Dizdarević je opisao da je bio pripadnika Armije BiH te da je zarobljen na Grabežu 13.11.1992. godine. Nakon određenog perioda svjedok je sa još nekoliko lica prebačen u Kamenicu. U Kamenici je smješten u praznu učionicu u kojoj se nalazila gomila ćebadi, da bi nakon toga bila dovedena dva lica iz podruma.²³⁵

481. Iz podruma su prebačeni Rifet Kendić i Mumin Grahović, bili su izobličeni od batina, Rifet posebno. Govorili su da su ih izvodili da pjevaju pjesme te da su od Rifeta polomili pušku, tako da je Rifet dva dana prije razmjene od batina podlegao.²³⁶

482. Opisujući detalje o smrti Rifeta Kendića, svjedok Duraković je nadalje opisao da je Rifet cijelu noć jaukao, da su imali flašu vode i da ih je svako tukao, a da je Rifet najviše tučen. Dodao je da je Mumin pričao kako je Rifet vođen kod Dronjka da pjeva, te potvrdio da se vratio nakon pola sata u takvom stanju da ne može mrdnuti, samo je

²³⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 02.12.2010. godine, svjedok Goran Dizdarević, 1:23:30-1:24:30 h.

²³⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 02.12.2010. godine, svjedok Goran Dizdarević, 1:26:20-1:27:40 h.

ležao i ječao. Nakon dva-tri dana Rifet je podlegao. Naredno jutro kad je ušao čuvare rekao im je da Rifeta stave u ćebe i da ga iznesu što su svjedok i Mumin učinili.²³⁷

483. Na kraju, svjedok Dizdarević je opisao kako su prvo ukopali a nešto kasnije ponovo iskopali tijelo Rifeta Kendića te da su konačno, svjedok i Mumin Grahović te tijelo Rifeta Kendića, zajedno razmijenjeni.²³⁸ Razmijenjeni su 09.12.1992. godine.²³⁹

484. Nadalje, navode svjedoka, Gorana Dizdarevića u potpunosti potvrđuje materijalni dokaz Tužilaštva T-14, iz kojeg je vidljivo upravo kako su svjedok, Mumin Grahović i tijelo Rifeta Kendića razmijenjeni 09.12.1992. godine.

485. Također, opisane činjenice je potvrdio i svjedok Milan Ivančević, koji je potvrdio da se sjeća da je u Kamenici preuzeo svjedoka i Mumina Grahovića, dok se nije mogao prisjetiti odakle je tijelo preuzeto, ali je također istakao da su svjedok i Grahović razmijenjeni zajedno sa tijelom.

486. Nadalje, svjedok Hasib Kendić, brat Rifeta Kendića je svjedočeći 08.09.2011. godine, potvrdio kako je njegov brat Rifet, mobilisan u novembru i da je zarobljen na Grabežu, te da je bio zatvoren u Kamenici zajedno sa Muminom Grahovićem i Goranom Dizdarevićem, kao i da je razmijenjen 09.12.1992. godine.

487. Konačno, treba ukazati i na dokaz T-96, odnosno izvod iz matične knjige umrlih u kome stoji da je Rifet Kendić podlegao 04.12.1992. godine u mjestu Grabež, odnosno na mjestu gdje je prema riječima njegovog brata Hasiba, zarobljen.

488. Dakle, slijedom navedenih dokaza koje je Sud cijenio kako pojedinačno tako i u njihovoj ukupnosti, gdje navodi svjedoka kao i materijalni dokaz T-96 predstavljaju jasnu cjelinu, počev od datuma smrti preko, mjesta smrti do dokaza T-14, pri čemu je očigledno kao mjesto smrti navedeno posljednje poznato mjesto na kojem je Rifet

²³⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 02.12.2010. godine, svjedok Goran Dizdarević, 1:34:00-1:36:20 h.

²³⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 02.12.2010. godine, svjedok Goran Dizdarević, 1:36:30-1:39:55 h.

²³⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 02.12.2010. godine, svjedok Goran Dizdarević, 1:36:35-1:39:55 h.

Kendić zarobljen, Sud je van svake razumne sumnje utvrdio sve činjenice kako su navedene u tački III-12 presude.

489. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu jasnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podudaraju, kao i da ih u svim ključnim dijelovima potvrđuju materijalni dokazi T-14 i T-96, koji zapravo predstavlja ključnu sintezu u kazivanjima svjedoka, njihovom ocjenom kako pojedinačno tako i u međusobnoj vezi, a u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH Sud je izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-12 izreke presude.

(m) Tačka III-13

490. Kada je riječ o utvrđenjima Suda koja se tiču činjenica navedenih u tački III-13 presude, odnosno okolnosti smrti Miroslava Fabulića u Kamenici, Sud se prije svega rukovodio sljedećim dokazima: iskazi svjedoka Mile Mijukovića, Josipa Šantića, Mile Dujmovića, Davora Marinčića i Milana Ivančevića te materijalnim dokazom Tužilaštva T-14 T-14 (*Spisak razmjerenih živih boraca VRS i VRSK u Dorjenu Zemunik 25. maja 1995. i Spisak zarobljenih, razmjerenih i umrlih*) i T-96 (*Izvadak iz matične knjige umrlih za Miroslava Fabulića*).

491. Tokom svog svjedočenja pred Sudom, svjedok Mile Mijuković je potvrdio kako mu je poznato da je u Kamenici bio Miroslav Fabulić iz Bugojna, te da je njega zajedno sa Željkom Tadićem, najviše izvodio Šaula i da su oni prilikom izvođenja vani premlaćivani.

492. Svjedok je dodao kako je Fabulić izvođen i tučen, te da ga je nakon izvjesnog vremena zahvatila gangrena tako da se osjećao smrad koji je bio toliko jak da se od njega prema svjedokovim riječima nije moglo živjeti. Nadalje, imajući u vidu zdravstveno stanje Fabulića, kako dalje ističe, svjedok se obratio stražarima i jedino je Dragiša Barović obećao da će pokušati pomoći, ali je nakon tri dana Fabulić podlegao.²⁴⁰

²⁴⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Mile Mijuković, 31:48-34:30 h.

493. Nadalje, poput prethodnog svjedoka i svjedok Mile Dujmović se prisjetio Mire iz Bugojna koji je tučen 2-3 dana ispred zgrade, zajedno sa Muslimanima i imao je gadne rane po rukama i nogama, pa je nakon traženja pomoći, došao stražar *Baja* koji je tražio da se Miro iznese vani. Svjedok i Mate Štampar, su prema njegovim riječima iznijeli Miru tako da je sestra previla rane i rekla da od njega nema ništa. Svjedok Dujmović je poput Fabulića istakao da su rane bile grozne i da se osjećao smrad i da je sve bilo zagnojeno kao i da je Miro narednu noć poslije tog previjanja i podlegao. Svjedok je istakao da je Fabulić tu noć jaukao od bolova, onda se umirio i na kraju umro.²⁴¹

494. Tokom izvođenja dokaza Sud je imao priliku da sasluša i svjedoka Josipa Šantića koji je potvrdio da je sa njim u Kamenici bio u jedan iz Bugojna, koji je izveden i pretučen toliko da je čitavu noć ječao i na kraju umro. Dodao je da je imao nešto kao gangrenu i da je na kraju u Kamenici podlegao.²⁴²

495. Konačno, poput prethodnih svjedoka i svjedok Davor Marinčić je saglasno potvrdio da je u Kamenici bio i Miroslav Fabulić, koga su konstantno tukli i ubacivali u prostoriju. Prema riječima svjedoka Marinčića, Fabulić je imao otvorene rane koje su jako smrdile, te da su se one zagnojile i da je na kraju Fabulić podlegao.²⁴³

496. Konačno, svjedok Milan Ivančević je prilikom svog svjedočenja 26.05.2011. godine potvrdio istinitost sadržaja dokaza T-14, odnosno da je tijelo Miroslava Fabulića razmijenjeno 25.05.1995. godine u Donjem Zemuniku.

497. Dakle, slijedom navedenih dokaza koje je Sud cijenio kako pojedinačno tako i u njihovoj ukupnosti, odnosno iskaza navedenih svjedoka tako i materijalni dokaza T-14 i T-96, koje je Sud u cijelosti prihvatio ocijenivši ih kao jasne, ubjedljive i nesporne obzirom da su to dokazi koje susačinili tada nadležni organi i dokazi koje su pojedini svjedoci i potvrdili, to je Sud van svake razumne sumnje utvrdio sve činjenice kako su one navedene u tački III-13 presude.

²⁴¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Mile Dujmović, 1:44:50-1:48:10 h.

²⁴² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Josip Šantić, 42:50-44:20 h.

²⁴³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 34:10-36:00 h.

498. Drugim riječima, Sud je na osnovu izvedenih dokaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, a pri tome imajući u vidu da kazivanja svjedoka djeluju potpuno uvjerljivo te da u međusobnoj vezi predstavljaju jednu logičnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podudaraju, kao i da ih u svim ključnim dijelovima potvrđuju materijalni dokazi T-14 i T-96, koji zapravo predstavljaju ključnu sintezu u kazivanjima svjedoka, njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje Sud je zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice na način kako su one opisane u tački III-13 izreke presude.

(n) Tačka III-14

499. Tokom izvođenja dokaza na glavnom pretresu praktično svi svjedoci koji imaju podrobnija saznanja o događajima odnosno o tretmanu zatvorenih lica u Kamenici, potvrdili su kako su ljudi tamo tučeni. Naime, o tome su na glavnom pretresu govorili: Dragan Rodić, Dragić Barović, Duško Dronjak, Milanko Knežević, Fikret Dolić, Goran Dizdarević, Ibrahim Halkić, Enes Begić, Armin Mulić, Dževad Dupanović, Sulejman Kapić, Rusmir Pajić, Stipo Petrović, Davor Marinčić, Izet Kaljiković, Bajro Ljubijankić, Husnija Mehulić, Mirhad Jusić, Nermin Pečenković, Rifet Tahrić, Josip Šantić, Mile Dujmović, Mirsad Hadžić, Mile Mijuković, Šuhret Fazlić i konačno i sam optuženi Ratko Dronjak.

500. Naime, kada je riječ o tački III-14 presude, odnosno utvrđenjima Suda koja se tiču mučenja lica zatvorenih u Kamenici, treba početi od iskaza svjedoka koji su bili stražari u Kamenici odnosno koji su bili pripadnici vojne policije.

501. U ovom pravcu treba prije svjega ukazati na iskaz svjedoka Dragana Rodića koji je potvrdio kako se dešavalo da stanje u Kamenici bude normalno, ali i da je bilo slučajeva da su ljudi premlaćivani, najčešće ispred prostorije u kojoj su boravili. Često se dešavalo da dođe neko od starješina iz Korpusa i da vrši ispitivanje, a u slučaju da ne bude zadovoljan odgovorom, da naredi straži da pretuku zarobljenika. Također, prema riječima svjedoka Rodića, premlaćivanje je u odsustvu starješina iz Korpusa vršeno najčešće po rasporedu vođe smjene, a prema njegovim riječima bilo je i slučajeva da dođe upravnik/optuženi i naredi da se određeno lice izvede i premlati a onda vrati nazad u pristoriju. U svom kazivanju Rodić je dodao i da je bilo slučajeva da su zatvorenici

nakon premlaćivanja bili u stanju samostalno vratiti u prostoriju ali i da to nekada nisu bili u stanju, također svjedok Dragan Rodić je potvrdio da je bilo slučajeva da su ljudi tučeni zato što su razgovarali sa MKCK, mada kada je riječ o premlaćivanju za koje su koristili ruke, vojne policijske palice i druge raspoložive predmete, nije bilo posebnog reda.²⁴⁴

502. Nadalje, poput svjedoka Rodića, Dragić Barović je svjedočeći pred Sudom potvrdio da su ljudi koji su boravili u Kamenici tučeni, te da se dešavalo da dođe upravnik/optuženi i određeni ljudi u njegovoj pratnji te da oni udaraju zatvorenike. U tom pravcu posebno je svjedok istakao izvjesnog "Kineza" Kneževića, koji je često dolazio sa upravnikom a radio je negdje u pozadini. Konačno, svjedok Barović je potvrdio da je vidio "Radu" (optuženog Ratka Dronjka) da udara zarobljenike kao i da su se u tome od stražara isticali "Šaula" i Stupar.²⁴⁵

503. Poput prethodnih svjedoka, i svjedok Duško Dronjak je potvrdio kako mu je poznato da su zatvoreni ljudi u Kamenici tučeni, da se u tome najviše isticao "Šaula" kao i da je optuženi Ratko Dronjak bio stroge naravi kako prema stražarima tako i prema zarobljenicima, te da je vidio optuženog kako tuče najmanje jednog zarobljenika.²⁴⁶

504. Milanko Knežević je također bio jedan od svjedoka koji je pred Sudom potvrdio kako su zarobljenici u Kamenici premlaćivani i da su premlaćivali ljudi koji su dolazili u pratnji optuženog Ratka Dronjka, zatim stražari i Šobot koji je vršio ispitivanje zarobljenika. Svjedok je potvrdio kako je Šobot ispitivao zarobljenike i da je bilo slučajeva da su nakon okončanog ispitivanja zarobljenici na sebi imali tragova premlaćivanja, ali i da su stražari tukli zarobljenike. Prema riječima svjedoka, u tome su se od stražara isticali Rodić, Milivojac i Bašić, dok je za Radenka Vekića istakao da je ranije trenirao karate te da je zbog toga volio udarati zatvorenike, odnosno na njima da pokaže to što zna.

²⁴⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.09.2010. godine, svjedok Dragan Rodić, 1:11:10-1:14:05 h, 1:17:00-1:18:45 h, 1:36:45-1:37:15 h, 1:41:45-1:42:20 h, 2:51:30-1:52:20 h i 3:33:25-3:33:40 h.

²⁴⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 23.12.2010. godine, svjedok Dragić Barović, 35:00-36:30 h, 1:19:10-1:20:30 h, 1:22:50-1:23:45 h, 1:27:40-1:29:10 h i 1:46:30-1:47:10 h.

²⁴⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.01.2011. godine, svjedok Duško Dronjak, 1:51:10-1:52:10 h, 2:05:10-2:05:25 h i 2:09:45-2:12:45 h.

505. Konačno, svjedok je potvrdio upravo kao i Dragić Barović, da je dolazio izvjesni Knežević koji je bio u dobrim odnosima sa optuženim Ratkom Dronjkom, te da je i on tukao zatvorena lica.

506. Na kraju, kada je riječ o stražarima, odnosno pripadnicima vojne policije, treba pomenuti i svjedoka Draška Rodića koji je potvrdio da mu je poznato, odnosno da su kružile priče kako je Dragan Rodić maltretirao i ponižavao ljude u Kamenici, kao i da je "Kinez" Zoran Knežević koji je bio intendant u bataljonu vojne policije-pozadinac, sudjelovao u maltretiranju i tuči ljudi u Kamenici.²⁴⁷

507. Među zatvorenim licima koja su doživjela premlaćivanje odnosno mučenje u Kamenici bio je i svjedok Fikret Dolić on je opisao kako je još prilikom samog dovođenja u Kamenicu premlaćen, te da je nekon toga zatvoren u samicu i da je maltretiranje slijedilo po tri puta dnevno. Iskaz ovog svjedok je još značajniji ukoliko se uzme u obzir da je on tokom svog kazivanja potvrdio praktično sve navode stražara koji su svjedočili, odnosno da su "Šaula" i Bašić bili među stražarima koji su najviše tukli i maltretirali, kao i da je Dragiša (Dragić Barović) nastojao da mu pomogne i da mu je savjetovao kako će izliječiti rane nakon što bude razmijenjen. U tom pravcu treba dodati i kako je svjedok potvrdio da je imao rane i da je vođen na previjanje u Drvar, odnosno da je za vrijeme previjanja tuča prestala ali i da ga je jednom lično optuženi pretukao, odnosno da ga je prvo častio rakijom a potom počeo tući u kolibi, da bi se u tom trenutku u premlaćivanje uključili i ostali stražari.

508. Govoreći o svjedoku Fikretu Doliću, treba ukazati i na dokaz tužilaštva T-89 (*Dva otpusna pisam sa Fikreta Dolića iz bolnice Irfan Ljubjankić i izjava MKCK*) iz kojih proizilazi da je Fikret Dolić boravio određeni vremenski period u Kamenici i da je tamo tučen te da je baš zbog posljedica tog premlaćivanja nakon razmjene i bio na liječenju u bolnici.

509. Nadalje, kada je riječ o tretmanu, odnosno o mučenju zatvorenih lica, treba se ponovo prisjetiti iskaza svjedoka Gorana Dizdarevića koji je poput prethodnih svjedoka

²⁴⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 07.07.2011. godine, svjedok Draško Rodić, 1:57:10-1:59:50 h.

potvrdio da je za vrijeme boravka u Kamenici tučen, te da ga je između ostalih optuženi lično u nekoliko navrata tukao, kao i da je optuženi znao dovesti više lica, najvjerovatnije civilnih policajaca²⁴⁸ koji su zatvorenike, pa i svjedoka tukli.

510. Svjedok Ibrahim Halkić je isto tako kao i prethodni svjedoci opisao da je tretman u Kamenici bio za sviju isti, odnosno da su svi zatvorenici tučeni. Svoje premlaćivanje je u prvom redu vezao za samo jednog stražara koji ga je prozivao po pripadnosti brigadi (511.), odnosno svjedok je bio jedini pripadnik te brigade tako da je znao da zapravo njega prozivaju. Opisao je da su tučeni zatvorenici i vani ali i u priistoriji u kojoj su boravili, a da je on lično tučen vani, na snijegu i to palicom po glavi tako da mu je vrlo brzo kosa opala. Također, među licima koja su tučena svjedok je posebno izdvojio Izeta Kaljikovića, Fikreta Begića, Nermina Pečenkovića, Enesa Begića i Sabahudina Nadarevića.²⁴⁹

511. Nadalje, upravo kako je svjedok Halkić opisao, odnosno potvrdio da je za vrijeme boravka u Kamenici među licima koja su premlaćivana bio i Enes Begić. Ovu činjenicu je potvrdio i sam svjedok Begić Enes koji je istakao da je bio zatvoren u jednom kombiju odakle je izvođen na vršenje nužde kojom prilikom je često premlaćivan. Svjedok Begić je također potvrdio kako je u vrijeme boravka u Kamenici imao jako lošu ishranu, a da bi bolje obroke obično "plaćao" batinama, i konačno da ga je optuženi lično par puta udario uz riječi da će iz Kamenice izaći mrtav, samo da je pitanje da li će to biti za jedan dan, mjesec ili godinu. Također, kada je riječ o Enesu Begiću treba ukazati i na dokaz Tužilaštva T-95 (*Nalaz i mišljenje ljekarske komisije za Enesa Begića od 02.12.1996. godine, Otpusnica iz bolnice Irfan Ljubjankić za Enesa Begića, Otpusno pismo za Eneesa Begića od 17.10.2000. godine i Ocjena zdravstvene sposobnosti za Enesa Begića od 04.06.2001. godine*) iz kojih je vidljivo da je određeni vremenski period Enes Begić boravio u zarobljeništvu, te da je u tom periodu fizički i psihički maltretiran. Kao i da je nakon razmjene proveo jedan period na liječenju, te da od boravka u Kamenici i tretmana ima trajne posljedice.

²⁴⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 02.12.2010. godine, svjedok Goran Dizdarević, 1:25:00-1:26:00 h, 1:26:20-1:27:40 h, 1:27:55-1:33:50 h, 1:36:10-1:36:33 h, 1:39:48 – 1:41:23 h i 1:51:50-1:52:20 h.

²⁴⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.01.2011. godine, svjedok Ibrahim Halkić, 23:30-26:00 h i 27:50-32:15 h.

512. Također, poput prethodnih svjedoka, Armin Mulić je istakao da je bio među licima koja su određeno vrijeme boravila na Kamenici, te da je od prvog trenutka, odnosno od momenta kad je doveden nastupila tuča, odnosno da je pretučen, te da se premlaćivanje nastavilo i u narednom periodu tako da je od zadobijenih udaraca u nakoliko navrata gubio svijest, kao i da su za tuču korišteni lopate, držala i čizme.²⁵⁰

513. Nadalje, i svjedok Dževad Dupanović je u svom kazivanju potvrdio kako je u vrijeme boravka u Kamenici premlaćivani, i to da se nije radilo o prostom udaranju, već je svjedok istakao da je bio primoran govoriti u vrijeme udaranja kako bi od udaraca gubio dah, kao i da je premlaćivanje bilo vezano za ponižavanje.²⁵¹

514. Svjedočeći pred Sudom, svjedok Sulejman Kapić je potvrdio kako Armin Mulić nije bio jedini koji je od udaraca gubio svijest, odnosno Kapić je svjedočeći istakao kako je već prilikom dolaska u Kamenicu pretučen, te potom zatvoren u podrum, gdje je takođe dobija batine od kojih je u nekoliko navrata gubio svijest. Također, on je potvrdio kako je u Kamenici jedno vrijeme boravio i Enes Begić zajedno sa njim u prostoriji, ali da je ubrzo prebačen u kombi, dok je svjedok tjeran da ljubi čizme kojim je u isto vrijeme tučen. Ovaj svjedok je dodatno opisa kako je prilikom premlaćivanja tjeran da stavi glavu na mjesto gdje se stavljaju drva kad se sijeku i da je tad bio tučen te da je od posljedica tuče imao dvanaest polomljenih rebara i dva pršljenja, koju činjenicu potvrđuje dokaz Tužilaštva T-93 (*Otpusno pismo za Sulejmana Kapića iz VMRC "Arif Hasanagić" – Gata*).²⁵²

515. Nadalje, pored prethodno istaknutih svjedoka, treba ukazati i na svjedoke Rusmira Pajića²⁵³, Stipu Petrovića²⁵⁴, Davora Marinčića²⁵⁵ i Izeta Kaljikovca,²⁵⁶ koji su

²⁵⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.01.2011. godine, svjedok Armin Mulić, 2:07:45-2:08:05 h, 2:12:42-2:13:00 h, 2:15:00-2:16:00 h, 2:18:10-2:19:05 h, 2:21:25-2:21:55 h, 2:31:40-2:33:35 h, 2:51:30-2:52:00 h i 2:53:00-2:55:15 h.

²⁵¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 03.02.2011. godine, svjedok Dževad Dupanović, 29:00-32:00 h, 34:00-34:44 h, 38:05-39:20 h, 41:55-44:05 h i 47:30-48:20 h.

²⁵² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.03.2011. godine, svjedok Sulejman Kapić, 16:00-17:15 h, 17:20-18:15 h, 21:00-23:40 h, 30:20-33:10 h i 45:50-49:50 h.

²⁵³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Rusmir Pajić, 17:00-22:10 h, 22:20-29:15 h, 36:00-38:40 h i 1:00:00-1:07:25 h.

²⁵⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 24.03.2011. godine, svjedok Stipo Petrović, 1:39:00-1:40:00 h, 1:41:10-1:45:40 h i 2:11:55-2:13:10 h.

²⁵⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Davor Marinčić, 11:20-11:40 h, 29:30-32:40 h, 42:30-43:05 h i 53:30-53:50 h.

saglasno potvrdili kako je premlaćivanje zatvorenika u Kamenici bila redovna pojava, odnosno da se nije radilo o incidentnim i izuzetnim situacijama, kao i da je bilo slučajeva da se zatvorenici premlaćuju zato što su komunicirali sa MKCK, da im se u vrijeme premlaćivanja upućuju uvrede i da dobijaju udarce prilikom odlaska do toaleta, koje činjenice je potvrdio svjedok Rusmir Pajić, odnosno da ljudi od snage udaraca nakon premlaćivanja nisu mogli uspravno vratiti se u prostoriju u kojoj su boravili, već da su se vraćali četveronoške ili da su unošeni, koje činjenice su pored Rasmira Pajića potvrdili i svjedoci Stipo Petrović, Davor Marinčić i Izet Kaljiković.

516. Na kraju, kada je riječ o svjedocima koji su govorili o premlaćivanju, odnosno o mučenju zarobljenika u Kamenici, treba izdvojiti svjedoke Bajru Ljubijankića,²⁵⁷ Husniju Mehulića,²⁵⁸ Mirhada Jusića,²⁵⁹ Nermina Pečenkovića,²⁶⁰ Rifeta Tahrića,²⁶¹ Josipa Šantića,²⁶² Milu Dujmovića,²⁶³ Mirsada Hadžića²⁶⁴, Milu Mijukovića²⁶⁵ i Šuhreta Fazlića,²⁶⁶ koji su saglasno potvrdili da su zatvorenici bili izloženi stalnoj tuči, dok je svjedok Rifet Tahrić posebno opisao da je bio tučen već na samom dolasku, kao i da je bio tučen za Novu Godinu, odnosno da su se izživljavali na njemu, kao i da je pretučen lopatom, te da je pretučen za kaznu što je razgovarao sa predstavnicima MKCK. Također, od prethodnih svjedoka treba izdvojiti dio navoda svjedoka Husnije Mehulića koji je istakao da je bio tučen u vrijeme kad je upravniku čistio auto, crvenu ladu, te da je navodno upravnik bio nezadovoljan i da je zbog toga tučen.

²⁵⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 14.04.2011. godine, svjedok Izet Kaljiković, 1:20:10-1:27:00 h, 1:32:00-1:33:30 h, 1:40:00-1:42:10 h, 2:00:00-2:02:30 h i 2:06:55-2:08:00 h.

²⁵⁷ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 12.05.2011. godine, svjedok Bajro Ljubijankić, 1:52:00-1:56:35 h, 1:56:40-2:00:00 h, 2:00:05-2:02:30 h i 2:03:30-2:07:00 h.

²⁵⁸ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 25.08.2011. godine, svjedok Husnija Mehulić, 15:00-15:25 h, 22:10-25:30 h, 25:40-27:40 h, 28:40-29:05 h, 31:10-31:35 h, 32:00-32:50 h, 46:00-49:10 h i 52:45-53:30 h.

²⁵⁹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.10.2011. godine, svjedok Mirhad Jusić, 11:54-13:20 h, 17:18-18:40 h, 22:18-24:26 h, 26:48-29:50 h i 39:00-40:45 h.

²⁶⁰ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 27.10.2011. godine, svjedok Nermin Pečenković, 29:40-30:28 h, 38:00-46:47 h i 47:25-49:10 h.

²⁶¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.03.2011. godine, svjedok Rifet Tahrić, 1:26:00-1:27:00 h, 1:27:52-1:31:38 h, 1:43:30-1:47:38 h, 2:07:30-2:11:40 h, 2:13:45-2:19:15 i 2:26:20-2:31:00 h.

²⁶² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Josip Šantić, 32:20-34:50 h, 39:20-39:40 i 51:00-51:20 h.

²⁶³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 17.03.2011. godine, svjedok Mile Dujmović 1:37:00-1:44:20 h i 2:31:30-2:32:05 h.

²⁶⁴ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Mirsad Hadžić, 30:00-31:40 h.

²⁶⁵ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 10.02.2011. godine, svjedok Mile Mijuković, 20:30-24:55 h i 31:48-34:30 h.

²⁶⁶ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 26.05.2011. godine, svjedok Šuhret Fazlić, 36:00-39:10 h.

517. Da su premlaćivanja vršena bez posebnog razloga, odnosno da se radilo o premlaćivanjima koja su bila svrha sama sebi i uvođenju straha, potvrdio je i svjedok Mirhad Jusić koji je istakao da je jedne prilike ušao optuženi i palicom pokazao na zatvorenike koji trebaju izaći, da bi se isti kasnije vratili sa povredama, odnosno vratili su se četveronoške, dok je svjedok od straha izgubio svijest.

518. Na kraju, treba dodati i da je svjedok Nermin Pečenković potvrdio da je prilikom ispitivanja tučen, te da je od udaraca zadobio lom dok je svjedok Mile Dujmović potvrdio kako je pretučen za "kaznu" što je Zlatu i Stipu zaključao.

519. Konačno, u svjetlu prethodno izvedenih dokaza treba ukazati i na materijalne dokaze koje uveo Tužilac i to T-80 (Rješenje odjela za BIZ Bužim od 13.11.1998. godine za Kasima Durakovića, Povijest bolesti za Kasima Durakovića od 03.12.2003. godine i 14.02.2007. godine i Otpusno pismo ua Kasima Durakovića iz bolnice "Irfan Ljubijankić"), T-81 (Otpusnica iz bolnice za Velagu Begića), T-82 (Povijest bolesti za Mirsada Hadžića od 11.11.2004. godine), T-83 (Otpusno pismo za Rifeta Tahrića od 06.07.1995. godine), T-84 (Otpusno pismo za Milu Mijukovića od 17.04.1998. godine i Izjava MKCK od 20.07.1995. godine), T-88 (Otpusno pismo za Nermina Pečenkovića od 29.10.1995. godine) i T-94 (Otpusno pismo za Izeta Kaljikovića od 29.05.1995. godine).

520. Dakle, polazeći od svih navedenih dokaza i iskaza, na čije je najznačajnije dijelove prethodno ukazano, kao i od činjenice da veći dio iskaza nabrojanih svjedoka potvrđuju i materijalni dokazi, kao i da je sam optuženi tokom svog svjedočenja potvrdio da su ljudi koji su bili zatvoreni u Kamenici tučeni, odnosno premlaćivani, da je premlaćivanje vršeno uglavnom u noćnim satima kada su lica koja su bila zatvorena osjećali jak strah plašeći se da će oni biti sljedeći izvedeni i da će njihov život biti ugrožen, Sud je poklonilo vjeru iskazima svjedoka koji pojedinačno posmatrano djeluju potpuno uvjerljivo, te u međusobnoj vezi predstavljaju jednu ljasnu i potpunu cjelinu, odnosno da se isti međusobno dopunjavaju i podudaraju u bitnim činjenicama.

521. Dakle, kako je to prethodno u dijelu koji se odnosi na tačku II-4 presude, objašnjeno Sud nije prihvatilo dio iskaza optuženog Ratka Dronjka koji je evidentno bio usmjeren na minimiziranje premlaćivanja, odnosno mučenja zatvorenih lica, ali koji iskaz ipak potvrđuje da je u Kamenici bilo premlaćivanja, s tim što je za ovaj Sud sasvim

jasno da optuženi to prikazuje u mnogo blažoj formi, za razliku od zatvorenih lica koja su to sve na sebi iskusila i koja su jasno pokazala da je premlaćivanje u Kamenici bilo uobičajena pojava koja je trajala od osnivanja pa do raspuštanja.

522. Dakle, imajući u vidu prethodno navedeno kao i činjenicu da su premlaćivanja imala puno veću težinu i da su ostavljala teške posljedice na zatvorene, kako psihički tako i fizički, Sud je njihovom ocjenom u skladu sa odredbom člana 281. ZKP BiH izvan svake razumne sumnje zaključio kako su dokazane sve ključne činjenice opisane u tački III-14 izreke, odnosno da su navedenim radnjama ostvareni svi elementi nečovječnog postupanja u smislu odredbe člana 173. stav 1. tačka c) ZKP BiH.

D. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST OPTUŽENOG

1. Udruženo zločinački poduhvat

(a) Actus reus

523. Kada je riječ o radnjama samog optuženog kojima je od doprinio realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata koji se u početku vezuje za logor u O.Š. Slavko Rodić a nešto kasnije i za O.Š. Kamenica, treba ponovo napomenuti kako je i optuženi prilikom svog svjedočenja saglasno potvrdio praktično sve relevantne činjenice.

524. Naime, pored velikog broja dokaza Tužilaštva i navoda svjedoka koje je Tužilaštvo predložilo, pa i sam optuženi je potvrdio da je u cijelom relevantnom periodu postojao jasan sistem komandovanja i rukovođenja, odnosno kako je to i sam optuženi potvrdio, njegov pretpostavljeni je bio Mikajlo Mitrović, načelnik (OBP) organa za obavještajno-bezbjednosne poslove, što proizilazi i iz materijalnog dokaza Tužilaštva (*dokaz T-45-Naredba o prerrejštanju i postavljenju Mikajla Mitrovića od 01.09.1992. godine*), dok je sa druge strane on svakodnevno od strane vođa smjena, koji su mijenjanli optuženog u njegovom odsustvu i koje je on postavio, dobivao informacije o stanju u proteklom periodu.²⁶⁷

525. Nadalje, kada je riječ o proteku informacija, o stanju u zatočeničkim objektima, treba još jednom ponoviti kako je i sam optuženi prilikom davanja svog iskaza potvrdio

²⁶⁷ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 9., 10., 26., i 28.

da je u vrijeme kada su pojedine osobe dovođene u Kamenicu, Komisija za razmjenu bila upoznata sa brojnim stanjem, odnosno imenima ljudi koji se nalaze u Kamenici i to upravo preko organa OBP-a.

526. Dakle, sasvim je jasnom da je u Kamenici postojao protok informacija, te što je od posebnog značaja i koordinacija između različitih struktura unutar 2. KK.

527. Također, kada je riječ o samim radnjama optuženog za koje se tereti, još jednom treba ukazati kako postoje brojni dokazi koji su u prethodnom dijelu analizirani i iz koji proizilazi kako je i sam optuženi sudjelovao u premlaćivanju pojedinih zatvorenika, kao i da je optuženi lično izvršio ubistvo Fikreta Begića. Drugim riječima, jasno je da su radnje optuženog imale puno širi značaj od pukog izvršenja pojedinih zločina, čega je bio svjestan i sam optuženi, odnosno da su njegove radnje služile kao primjer ostalim stražarima. U tom pravcu treba dodati kako su brojni dokazi potvrdili da su određena lica, među kojima se najčešće pominje "Kinez", upravo u pratnji ili uz odobrenje samog optuženog, dolazili u Kamenicu i zlostavljali zatvorenike.

528. Konačno, kada je riječ o osiguravanju uslova za zatvorena lica, treba još jednom nepomenuti da je i sam optuženi odgovarajući na pitanja, potvrdio da se jedino unaprijeđenje kada je riječ o smještaju ogleđa u gradnji četiri nove samice.²⁶⁸ Drugim riječima, evidentno je kako nisu ulagani značajniji naponi da bi se osigurali adekvatni uslovi. Također, tokom postupka nisu prezentirani dokazi koji bi potvrdili da je optuženi pokušao da unaprijedi stanje, pa čak ni u obimu da se zatvorenim licima omogući normalno korištenje toaleta, već se suprotno tome dešavalo da ljudi koji koriste toalet budu tučeni. Također, kada je riječ o uslovima odnosno o odsustvu pomoći drugih organa i organizacija, treba još jednom ukazati i na navode optuženog koji je istakao da je u cilju prikazivanja stanja boljim, organizovana posjeta od strane MKCK na Pasjaku.²⁶⁹

529. Drugim riječima, kako bi se održali postojeći loši uslovi u kojima borave zatvorena lica, optuženi je u sardnji sa pretpostavljenim licima sudjelovao u obmani MKCK.

²⁶⁸ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 47.

²⁶⁹ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 46. i 47.

530. Također, kada je riječ o lošim medicinskim prilikama, treba ukazati kako je tačno da su pojedini zatvorenici govorili da je postojao određeni, ali nedovoljan stepen zdravstvene zaštite, odnosno da je bilo lica koja su boravila određeni period u stacionaru, međutim kako je to prethodno opisano, bilo je slučajeva i kada su zatvorena lica upravo zbog loše i neadekvatne medicinske pomoći umrla u Kamenici, što je prethodno i opisano.

531. U svjetlu zdravstvene zaštite u Kamenici, prije svega treba dodati da je optuženi odgovarajući na pitanja, potvrdio da je u Kamenici bilo slučajeva da su pojedini ljudi obolili od dizenterije, međutim u ovom pravcu treba ukazati i na njegovu izjavu kako zapravo niko od stražara nije podlegao od te bolesti, dok su sa druge strane umrla 4-5 zatvorenih lica. Zapravo ova izjava optuženog, pored svih navoda svjedoka najbolje ilustrira, odnosno potvrđuje da su zatvorena lica bila lišena lijekova i odgovarajuće zdravstvene zaštite.²⁷⁰

532. Konačno, kada je riječ o uslovima obezbjeđivanja vode, odnosno osiguravanju higijenskih uslova i obezbjeđivanju dovoljnog prostora, Sud je tokom postupka analizirajući pitanje uslovnosti prostorija utvrdio kako su prostorije u kojima su boravila zatvorena lica bile neuslovne, a pored toga sasvim je jasno i da se radilo o prenatrpanim prostorijama, koju činjenicu su potvrdili praktično svi svjedoci, navodeći da je bilo slučajeva i da je preko 30 osoba boravilo u jednoj prostoriji a posebno da su bili prebacivani u prostorije kao što je stari kombi, što je potvrdio svjedok Begić, odnosno za Novu Godinu, kada su prebačeni svi u samicu.

533. Na kraju, kada je riječ o postupcima optuženog treba napomenuti kako je Sud prihvatio navode optuženog da je otjerao pojedine stražare iz Kamenice zbog njihovog odnosa prema zatvorenim licima, kao i da je bilo slučajeva da se kažnjavaju stražari na različite načine. Međutim, ovdje se mora istaći kako je Sud primijetio da je i sam optuženi imao različit odnos prema pojedinim zatvorenicima, odnosno da je i sam istakao da je odnos i tretman petrovčana bio daleko bolji od ostalih.

²⁷⁰ Transkript nastavka glavnog pretresa u predmetu Dronjak, od 19.01.2012. godine (Ratko Dronjak) str. 32. i 52.

534. Drugim riječima, Sud je polazeći od izvedenih dokaza van svake razumne sumnje utvrdio kako je u O.Š. Slavko Rodić uspostavljen sistem zlostavljanja zatvorenih lica, pri čemu je optuženi Ratko Dronjak bio imenovan za prvog upravnika logora u O.Š. Slavko Rodić, formirao, organizovao i rukovodio stražom u ovoj školi, dok je logor u punom kapacitetu profunkcionisao tek nakon preseljenja u prostorije škole u Kamenici.

535. Dakle optuženi je, kako je to i sam istakao, bio prvi upravnik zatočeničkog objekta, odnosno aktivno sudjelovao u njegovom uspostavljanju, čija je svrha, što iz izvedenih dokaza proizilazi, bila da se čine zločini nad zatočenim civilima i vojnicima, a podržavanje sistema, pored njegovog uspostavljanja je podrazumijevalo i njegovo dalje održavanje, što je uključivalo i lični angažman optuženog, odnosno njegovo zlostavljanje pa čak i ubijanje pojedinih zatvorenih osoba, odnosno koje su činile njemu podređene osobe i osobe koje su u ove objekte dolazile u njegovom prisustvu, odnosno uz njegovo odobrenje.

(b) Mens rea

536. Konačno, kada je riječ o stanju svijesti optuženog, treba još jednom napomenuti kako je optuženi, što je i sam potvrdio, još od samog početka aktivno sudjelovao u svim događajima na području opštine Drvar pa i šire, odnosno bio svjestan konteksta u kojem je djelovao. Naime, evidentno je da je optuženi od samog početka bio svjestan svih relevantnih prilika, u kom pravcu treba ponovo ukazati na izjavu svjedoka Dragana Rodića, koji je naveo da je u to vrijeme vladala euforija, odnosno da su postupci optuženog su upravo oslikavali ovo stanje.

537. Također, kada je riječ o samom tretmanu zatvorenih lica, odnosno njihovom zlostavljanju treba ponovo ukazati na utvrđenja Suda koja se vezuju za tačku I-1 presude, iz koje je vidljivo kako je optuženi Ratko Dronjak još od samog početka bio upućen u sva relevantna zbivanja, odnosno još tad je lično optuženi sudjelovao u odvoženju tijela osoba koje su podlegle od posljedica premlaćivanja. Dakle, optuženi je od samog početka bio svjestan da je zatvaranje osoba u školu u Drvaru podrazumijevalo zlostavljanje osoba i on je u njegovom daljem fuunkcionisanju iako svjestan toga nastavio aktivno učestvovati.

538. Nadalje, treba ponovo napomenuti kako je u prethodnom dijelu obrazloženo da je optuženi, iako se ne radi o radnji koja je obuhvaćena optužnicom, još prilikom preseljenja zatvorenika sa Kozila na Kamenicu, na Kozilima, prilikom utovara, udario više lica. Odnosno, evidentno da je optuženi još u vrijeme uspostavljanja objekta na Kamenici, demonstrirao svijest o sistemu zlostavljanja, te da je svojim radnjama i postupcima takav sistem očigledno podržavao.

539. Konačno, kako je prethodno istaknuto, treba napomenuti da je optuženi, što je prethodno obrazloženo, gotovo kroz cjelokupan period funkcionisanja zatočeničkih objekata, periodično lično zlostavljao zatvorena lica, ističići kako je on gospodar njihovog života i da će oni iz Kamenice prije ili kasnije izaći mrtvi. U ovom pravcu treba dodati i da je optuženi, kako je to opisano u tački III-6 presude, lično lišio života jednu zatvorenu osobu, odnosno Fikreta Begića.

540. Dakle, jasno je da je optuženi od samog početka bio svjestan da zatvarajne civila i pripadnika Armije BiH i HVO-a u O.Š. Slavko Rodić i O.Š. Kamenica u osnovi obuhvata njihovo uključivanje u sistem zlostavljanja, čija je svrha da se čine zločini nad zatočenim civilima i vojnicima, te je svojim radnjama demonstrirao svoj pristanak, uz takav sistem i podržavao njegovo dalje funkcionisanje.

541. Slijedom prethodnog, Sud je zaključio kako je optuženi Ratko Dronjka u skladu sa doktrinom udruženog zločinačkog poduhvata kriv za radnje koje su поближе opisane u pojedinim tačkama izreke presude, odnosno da je kriv za izvršenje krivičnog djela Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkama a), f) i i) i krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačka c), sve KZ BiH.

VI. OSLOBAĐAJUĆI DIO

(a) Tačka I-2 optužnice

542. Sud je pažljivo proučio navode i dokaze koji su izvedeni u vezi sa tačkom I-2 optužnice, odnosno u vezi sa ubistvom neidentifikovane osobe starosti 45. godina na rijeci Unac, u selu Bastasi, te u ovom pravcu treba analizirati iskaze svjedoka Dragana Rodića, Duška Dronjka i Nihada Linića.

543. Govoreći o iskazima navedena tri svjedoka, najprije treba ukazati na njihovu međusobnu vezu, odnosno odnos kako bi se najtačnije utvrdilo šta se desilo kritične prilike na rijeci Unac i ko od svjedoka koji su saslušani, raspolaže sa neposrednijim saznanjima. U ovom pravcu treba ukazati kako je svjedok Dragan Rodić svjedočio o tome šta je čuo od Duška Dronjka, dok je svjedok Nihad Linić isticao šta je saznao od Kalmina Kalića

544. Konačno, svjedok Duško Dronjak je praktično jedini svjedok koji ima neposredna saznanja o događajima opisanim u tački 1-2 optužnice. Naime, kako je svjedok Duško Dronjak opisao, tačno je da je optuženi naredio svjedoku da voze grupu ljudi iz O.Š. Slavko Rodić na rijeku Unac radi kupanja, te da je u grupi ljudi koji se vode bilo jedno lice koje se teško kretalo, bilo krupne građe sa oteklinama. Svjedok je nadalje opisao kako je odvezao ljude u selo Bastasi, kao i da je optuženi odveo grupu ljudi prema rijeci, da bi se nakon nekog vremena vratila navedena grupa ljudi u pratnji optuženog, ali da su pomenutog čovjeka koj se teško kretao nosili, odnosno on je bio mrtav. Preciznije, njega su više vukli nego nosili a kad su ga ubacili u kombi, odvezli su ga do stacionara kako bi se utvrdio uzrok smrti.

545. Konačno, odgovarajući na posebno pitanje svjedok je izjavio kako je u vrijeme dok je bio na rijeci Unac, čuo pucanj u daljini.²⁷¹

546. Dakle, evidentno je da iz iskaza svjedoka Duška Dronjka proizilazi kako su navedena lica vođena na kupanje na rijeku Unac, kao i da je jedno lice navedene prilike podleglo, međutim izvedeni dokazi ne daju podatke o uzroku smrti a posebno ne upućuju na zaključak da je optuženi ubio navedeno lice.

547. Nadalje, kada je riječ o nerazjašnjenosti okolnosti smrti navedene osobe na rijeci Unac, treba ukazati i na iskaz svjedoka Dragana Rodića²⁷² koji je istakao da su optuženi i Duško Dronjak odveli grupu od 6-7 lica na kupanje te da se jedan od njih koji je bio punije građe, odnosno težak oko 100 kg, nije vratio. Prema riječima svjedoka Dragana

²⁷¹ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 20.01.2011. godine, svjedok Duško Dronjak, 1:21:00-1:27:50 h, 1:56:15-1:56:30 h i 2:17:00-2:17:30 h.

²⁷² Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 21.10.2010. godine, svjedok Dragan Rodić, 25:20-28:10 h i 2:30:45-2:31:45 h.

Rodića, radilo se o civilu koji je bio sa Kupresa i za kojeg je saznao da je umro od straha, a da je to saznao od svjedoka Duška Dronjka.

548. Konačno, treba ukazati i na dio iskaza svjedoka Nihada Linića koji se odnosi na tačku I-2 optužnice, odnosno na tvrdnju svjedoka kako je od Kalmina Kalića saznao da su ljudi vođeni na rijeku na kupanje i da je, navodno jedno lice ubio optuženi Ratko Dronjak zbog nekih para.²⁷³

549. Dakle, imajući u vidu prethodno analizirane dokaze jasnim se nameće kako isti ne ukazuju kako je optuženi izvršio ubistvo koje je opisano u tački I-2 optužne, odnosno isti su u pogledu ključnih činjenica nekonzistentni. Drugim riječima, svjedok Nihad Linić je istakao kako je od Kalmina Kalića saznao da je navedeno lice ubio optuženi Ratko Dronjak, međutim ovdje nedostaju informacije o tome kako je uopšte ova činjenica poznata i samom Kalminu Kaliću, pošto niti jedan svjedok nije naveo da je sam Kalman iste prilike vođen na kupanje na rijeku, dok sa druge strane svjedok Dragan Rodić ističe da je od Duška Dronjka saznao da je navedeno lice umrlo od straha.

550. Kod ovakvog stanja stvari, Sud nalazi kako je iskaz svjedoka Duška Dronjka najvjerodostojniji, odnosno on jedini posjeduje neposredna saznanja o događaju iz tačke I-2 optužnice i iz čijeg iskaza ne proizilazi kako je Ratko Dronjak izvršio ubistvo. Ovaj zaključak jasno proizilazi iz dijela iskaza svjedoka Duška Dronjka koji govori da je lice koje je umrlo odvezeno u stacionar kako bi se utvrdio uzrok smrti, dakle evidentno je da uzrok smrti istim nije bio poznato, odnosno iz svega proizilazi da se u konkretnom slučaju nije se radilo o ubistvu.

551. Dakle, polazeći od naprijed iznesenih razloga a imajući u vidu kontraindikcije na koje je prethodno ukazano, Sud je ocjenom dokaza kako pojedinačno tako i u njihovoj međusobnoj vezi u smislu odredbe člana 281. ZKP BiH, našao kako iz izvedenih dokaza van svake razumne sumnje ne proizilazi zaključak da je optuženi Ratko Dronjak izvršio ubistvo na način kako je to opisano u tački I-2 izreke, slijedom koji razloga je postupio u skladu sa odredbom člana 284. tačka c) ZKP BiH, odnosno oslobodio optuženog Ratka Dronjka optužbi navedenih u tački I-2 optužnice.

²⁷³ Audio zapis nastavka glavnog pretresa od 30.06.2011. godine, svjedok Nihad Linića, 2:17:00-2:17:30 h.

(b) I-3 optužnice

552. Tokom postupka Sudu je predložen veći broj dokaza koji se tiču lica navedenih u tački I-3 optužnice, međutim Sudu u konkretnom slučaju nisu prezentirani dokazi koji bi predstavljali jedinstvenu cjelinu, već su suprotno tome predloženi dokazi koji su nedorečeni i koji se u pojedinim aspektima međusobno isključuju. Tako je veliki broj svjedoka (opisano u tački I-1 obrazloženja) govorio o profesoru Rasimu Zuliću i njegovoj sudbini kao i o sudbini Drage Žulja.

553. Kada je riječ o pomenutim licima, Sud je našao dokazanim sve relevantne činjenice i iste opisao u tački I-1 izreke dok kada je riječ o ostalim licima, Sud na raspolaganju nije imao dovoljno precizne dokaze. Naime, ovdje se mora posebno ukazati na iskaz svjedoka Dragana Rodića koji je prilično detaljno opisao kako je jedna grupa lica odvedena iz škole i da su dovezena do neke jame i na tom mjestu ubijena. Međutim, ovdje se mora napomenuti kako je svjedok Dragan Rodić bio izuzetno neodređen u svom kazivanju i nije bio u stanju da odredi ni tačan datum niti druge relevantne činjenice, a podgotovo ne identitet stradalih lica. Svjedok Dragan Rodić je jedino mogao potvrditi da su ista lica bila iz Orašca, odnosno Kulen Vakufa i da je među njima bio neki profesor.

554. Dakle, kako je istaknuto, ovako nedoređen iskaz svjedoka Dragana Rodića nije bio takav da bi ga u svim ključnim dijelovima mogli potvrditi ostali izvedeni dokazi, već je suprotno tome veliki broj svjedoka opisao sudbinu profesora Rasima Zulića koji je prema njihovom kazivanju podlegao u O.Š. Slavko Rodić u Drvaru, dok je također određeni broj svjedoka (Hilmo Kozlica, Esmā Ćehić i Halil Halilović) istakao da se radi o licima sa područja opštine Ključ.

555. Imajući u vidu opisane dokaze, odnosno činjenicu da isti ne predstavljaju jednu logičnu i jedinstvenu cjelinu, odnosno da iskaz svjedoka Dragana Rodića koji je bio u značajnoj mjeri neprecizan i neodređen, u konkretnom slučaju nije dovoljan za izvođenje zaključka o krivnji optuženog van svake razumnije sumnje, Sud je Ratka Dronjka oslobodio optužbi za radnje koje su opisane u tački I-3 dispozitiva presude.

VII. KAZNA

A. KAZNA KOJA JE NEOPHODNA I SRAZMJERNA TEŽINI KRIVIČNOG DJELA

1. Izrečena kazna mora biti neophodna i srazmjerna jačini opasnosti za zaštićena lica i vrijednosti

556. Analizirajući sve relevantne činjenice kada je riječ o ovom predmetu i samom optuženom Ratku Dronjku, Sud je najprije razmotrio jačinu opasnosti koja je nastupila za zaštićena lica u vrijednosti. Preciznije, sud je vodio računa o činjenici da kada se radi o stepenu opasnosti treba istaći da je određeni broj lica smrtno stradao od djela za koja se optuženi Ratko Dronjak oglašava krivi. Takođe, kada je riječ o smrtno stradalim licima, moralo se voditi računa o činjenici da njihove porodice i danas trpe posljedice gubitka članova porodice.

557. Nadalje, pored smrtno stradalih moralo se imati u vidu i da je određeni broj lica koja su oštećena djelima za koja se optuženi Ratko Dronjak oglašava krivim i danas trpe zdravstvene posljedice i teškoće, odnosno da je njihov kvalitet života u određenoj mjeri umanjen.

558. Dakle, kako je vidljivo, očigledno je da kada se radi o jačini opasnosti, ista je jako velika što je i sasvim logično ako se ima u vidu kazna koja je zapriječena za krivična djela Zločin protiv čovječnosti i Ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

2. Kazna mora biti srazmjerna stepenu patnje, te mora biti dostatna kako bi utjecala na druge da ne čine krivična djela u budućnosti

559. Slično kao i kod prethodnog, imajući u vidu težinu ugrožavanja zaštićenih lica, odnosno da je određeni broj lica smrtno stradao a da drugi i dugo vremena poslije trpio/trpi posljedice djela, jasno je da se radi o izuzetnim patnjama. Takođe zbog činjenice da se radi o visokom stepenu ugrožavanja zaštićenog dobra koje je praćeno teškim patnjama, očigledna je potreba da kazna koja se izriče optuženom Ratku Dronjku bude takva da djeluje na druga lica da u budućne ne čine krivična djela.

3. Kazna mora odražavati društvenu osudu ponašanja optuženog

560. Pored objektivnih okolnosti kao što su krivično djelo i okolnosti njegovog izvršenja, prilikom odmjeravanja/ublažavanja kazne posebno značajnu ulogu ima i potreba da se izrazi društvena osuda ponašanja optuženog.

561. U ovom slučaju mora se voditi računa o činjenici koje su ta radnje optuženog i kakva je njihova priroda. Preciznije, mora se napraviti razlika između ponašanja koje karakterizira veliki entuzijazam i riječenost optuženog u njegovim postupcima, od uvjetno govoreći pasivnog odnosa, odnosno površne zainteresiranosti optuženog za samo djelo. Posebno je ova okolnost bitna u uslovima kada optuženi zapravo samostalno ne postupa, odnosno kad predstavlja samo manji dio u piramidi i lancu donošenja i izvršavanja pojedinih odluka.

562. Ovdje kako je to u dokaznom postupku utvrđeno, objekti na čijem čelu se nalazio optuženi, su funkcionisali u sastavu 2. Krajiškog korpusa i odnos prema osobama koje su bile zatvorene u tim objektima bile su sinteza stanja na terenu, patnje koje su zbog ratnih prilika proživljavali stražari, postupaka samog optuženog ali i viših nivoa komandovanja i logističkih organa.

563. Dakle, imajući u vidu veom složenu strukturu i sistem odlučivanja čiji postupci su imali implikacije na stanje u O.Š. Kamenica i O.Š. Slavko Rodić, Sud je našao nepravednim da se cjelokupan teret odgovornosti prebaci na samog optuženog. Suprotno tome, Sud je analizirao potrebu društvene osude postupaka optuženog u njihovom kontekstu i u okviru onoga što u susštini jesu. Naime, cijenjeni su kako je ranije navedeno činjenica da optuženi u izvršenju djela nije iskazivao posebnu zainteresovanost već je spram većine događaja u navedenim objektima iskazivao relativnu pasivnost, kako u pravcu da se u objektima stanje poboljša ali i da se tretman zatvorenih osoba pogorša. On je očigledno omogućavao da se održava sistem koji je uspotavljen u skladu sa prilikama koje su vladale i voljom pretpostavljeni. Kao primjer se može uzeti i posjeta MKCK zatvorenim licima u školi na Pasjaku, gdje je optuženi u skladu sa instrukcijama pretpostavljenih posjetu organizovao na drugoj lokaciji.

564. Dakle, kako je vidljivo, bez obzira na stepen ugrožavanja zaštićenih osoba i njihove patnje, sud nalazi da postupci optuženog nisu takve prirode da bi imajući u vidu potrebu njihove društvene osude takve prirode da zahtijevaju strogost u kažnjavanju.

4. Kazna mora biti neophodna i srazmjerna odgojnoj svrsi zakona, a to je da lica budu upoznata sa rizikom koji nosi počinjenje zločina, te pravdom koja se ostvaruje kažnjavanjem zločina

565. U kontekstu diskusije o kažnjavanju optuženog ratka Dronjka, jasno je navedena potreba da se izrazi društvena osuda postupaka optuženog, međutim pored toga izrečena kazna mora biti takva druga lica budu upoznata sa rizikom koji nosi počinjenje zločina i pravdom koja se ostvaruje kroz kažnjavanje istog.

566. Ovdje treba istaći upravo postupke samog optuženog koji se u prvom redu ogledaju u njegovoj pasivnosti, odnosno gotovo potpunom odsustvu inicijative koja je prepuštena višim nivoima komandovanja i rukovođenja, odnosno vođama smjena i stražarima koji su provodili vrijeme sa oštećenim.

567. U takvim uslovima, odgojna svrha kažnjavanja se mora kretati u okviru ponašanja i postupaka samog optuženog te njegovoj dužnosti koju je obavljao.

568. Kazna koja je izrečena u ovom predmetu prema ocjeni suda jeste takve prirode da u dovoljnoj mjeri upozna druga lica sa rizikom koja nosi počinjenje zločina odnosno sa pravdom koja se ostvaruje njegovim kažnjavanjem.

B. SANKCIJA ILI IZREČENA KAZNA MORA BITI NEOPHODNA I SRAZMJERNA INDIVIDUALNOM POČINIOCU

569. Pored opštih principa koji se moraju imati u vidu prilikom odmjeravanja/ublažavanja kazne, posebno je naglašena potreba da sama kazna odražava sve one osobine i okolnosti koje se vezuju za individualnog počinioca. Naime, prilikom odmjeravanja/ublažavanja sankcije Sud se prije svega rukovodi konkretnim optuženim, odnosno njegovim radnjama, postupcima, odnosom spram djela, ponašanjem nakon izvršenja i svim drugim osobinama koje samo kažnjavanje u prvom redu čini individualnom pojavom.

570. U skladu sa prethodnim, zakonodavac je upravo pored opšteg minimuma i opšteg maksimuma, odnosno okvira kažnjavanja za izvršioce krivičnih djela kao apstraktnu kategoriju, predvidio i dodatni institut, odnosno ublažavanje kazne u skladu sa kojim se imajući u vidu potrebu individualizacije može ići i ispod zakonski utvrđenog minimuma kažnjavanja.

571. Dakle, očigledno je da u skladu sa važećim zakonodavstvom primat ima kažnjavanje individualnog općinoca u skladu sa svim činjenicama koje se vezuju za njega kao pojedinca.

C. OPTUŽENI

1. Stepen krivnje

572. Prije nego se počne baviti analizom stepena krivnje optuženog treba naglasiti kako, sve okolnosti koje se analiziraju u kontekstu odmjeravanja/ublažavanja kazne ne dovode u sumnju zaključak Sud o tome kako je optuženi Ratko Dronjak kriv za djela koja su opisana u dispozitivu presude.

573. Međutim u ukviru zaključka o krivici optuženog trebalo je analizirati sve detalje i činjenice koje su od značaja prilikom odmjeravanja kazne.

574. Takođe, kako je već prethodno u nekoliko navrata istaknuto prilikom analize okolnosti koje su važne kod odmjeravanja kazne Sud je imao u vidu posebnu važnost individualizacije kažnjavanja.

575. U ovako zadanim okvirima kod analiziranja stepena krivnje optuženog, Sud je imao u vidu da se njegova odgovornost vezje za održavanje sistema uz saradnju sa nadređenim i podređenim. Drugim riječima, sud nije našao okolnosti koje bi optuženog Ratka Dronjka svrstali u kategoriju izvršilaca krivičnih djela sa visokim stepenom krivnje.

576. Takođe ovdje je sud imao u vidu činjenice kao što su obrazovanje optuženog, njegov čin i dužnost koju je vršio. Naime, kako je već opisano imajući u vidu relativno pasivan odnos prema radnjama drugih lica optuženi je trebao imati u vidu težinu svog pasivnog odnosa i njegovu obavezu da na učinkovit način kontroliše sve negativne aspekte ponašanja svojih podređenih kao i da preduzme odlučne korake prema višim

nivoima komandovanja sa ciljem obezbjeđenja adekvatnih logističkih preduslova za normalno funkcionisanje zatočeničkih objekata.

577. U ovom kontekstu imajući u vidu specifičnost funkcije optuženog, odnosno činjenicu da je on bio praktično na čelu jedinog objekta ovakve namjene u okviru zone odgovornosti 2. Krajiškog korpusa upućuju na zaključak da isti nije imao priliku da se usavšava u svom poslu. Ovo je posebno važno zbog činjenice što je isti imao čin vodnika prve klase a bio raspoređen na dužnost koja je primjerena rangu znatno viših činova. Drugim riječima, ovakvo nedovoljno poznavanje relevantnih propisa i procedura kao i nizak čin optuženog zasigurno su doprinijelu njegovom pasivnom držanju. Sa druge strane činjenica da se optuženi prihvatio posla za koji nije bio u potpunosti osposbljen se prema ocjeni Suda ne može staviti na teret optuženom koji je evidentno pokušavao da izbjegne rizik neposrednog sudjelovanja u borbama.

2. Držanje i lične prilike

578. Tokom krivičnog postupka od svakog optuženog se očekuje korektno držanje i aktivno sudjelovanje u postupku, međutim kada je riječ o optuženom Ratku Dronjku treba naglasiti da njegovo držanje tokom postupka u mnogome prevazilazi obeveze i dužnosti u skladu sa odredbama ZKP BiH, odnosno isto hje takve prirode da se mora smatrati kao olakšavajuća okolnost.

579. Naime, optuženi je tokom cjelokupnog postupka svojim držanjem doprinio dostojanstvu samog postupka ali i omogućio da se postupak uspješno vodi. Njegova saradnja i korektno držanje su bili izuzetno značajan faktor u efikasnost postupka što se posebno ima cijeliti kroz njegovo zdravstveno stanje koje je dosta teško.

580. Dakle, u uslovima kada je optuženi doprinosio efikasnosti i dostojanstvu postupka čak i u uslovima kada je to podrazumijevalo izlaganje riziku od pogoršanja zdravstvenog stanja, zaključeno je da se radi o olakšavajućoj okolnosti posebne težine.

581. Nadalje, treba istaći da je optuženi porodičan čovjek, otac dvoje djece i da u prethodnom periodu nije kažnjavan što dodatno potvrđuje nalaz suda da je zapravo optuženi u suštini slijedio inicijative nadređenih, te da nije pokazao sklonost ka izvršenju krivičnih djela.

3. Motiv

582. Prilikom odmjeravanja/ublažavanja kazne, na strani optuženog značajnu ulogu ima i motiv, međutim kada je riječ o ovom predmetu, trteba još jednom ukazati da optuženi nije posjedovao poseban motiv da naudi licima koja su zatvorena već je zapravo sasvim suprotno u uslovima kada se radilo o njegovim poznanicima pokušavao da pomogne zatvorenicima.

583. Dakle, imajući u vidu odsustvo motiva, odnosno da se motiv ograničava na postupanje u okviru uobičajene rutine a u skladu sa prilikama koje vladaju i uputstvima drugih organa, utvrđeno je da se radi o okolnosti koje iziskuju blaže kažnjavanje optuženog.

4. Karakter optuženog

584. Tokom cijelog postupka optuženi je demonstrirao karakter smirene osobe koja pokušava da se ograniči na porodični život i povoljan ishod postupka, odnosno osobe koja je u stanju da razlikuje dozvoljeno i zabranjeno ponašanje.

585. Dodatno, treba skrenuti pažnju i na njegovu završnu, kojom prilikom je praktično iznio jedini prigovor koji se zapravo odnosio na činjenicu da je način iznošenja završne riječi od strane tužioca narušio porodične odnose optuženog. Drugim riječima, Sud je uzeo u obzir kako je optuženi zapravo tokom postupka uz prepreke kao što su pritvor, svoj procesni pložaj koristio sa ciljem da sačuva porodične odnose.

5. Odvracanje i društvena rehabilitacija

586. Dodatno, kada se radi o samoj ličnosti optuženog korisno je istaći kako je isti pokazao spremnost da se ponaša u okviru utvrđenih principa, odnosno isti je pokazao spremnost i sposobnost da se povinuje svim naređenjima. U takvim uslovima očigledno nije potrebno izricati sankciju koja bi svojom strogoćom uz dugotrajnu primjenu mjera preodgoja i rehabilitacije uticala na samog optuženog da u buduće ne čini krivična djela. Zapravo, prema ocjeni Suda, imajući u vidu lične karakteristike optuženog, svaka kazna koja bi bila izrečena u zakonskom okviru (uključujući i ublažavanje) bi u dovoljnoj mjeri djelovala na optuženog da u buduće ne vrši krivična djela i omogućila njegovu integraciju u socijalnu sredinu.

6. Ublažavanje kazne po zakonu

587. Dakle, imajući u vidu sve prethodno analizirane činjenice, kako one koje se vezuju za okolnosti izvršenja djela, te i činjenice odnosno osobine samog optuženog, zaključeno je da iste u svojoj cjelokupnosti predstavljaju naročito olašavajuće okolnosti u smislu odredbe člana 49. stav 2. ZKP BiH, te je vodeći računa u prevashodnoj potrebi individualizacije kažnjavanja za krivična djela za koja je optuženi Ratko Dronjak oglašen krivim, utvrdio kazne koje su po svojoj visini ispod opšteg zakonskog minimuma, odnosno kazne zatvora u trajanju od po osam godina.

7. Zaključak

588. Primjenjujući sve relevantne principe koji se vezuju za kažnjavanje te odredbe člana 53. stav 2. tačka b) ZKP BiH koje uređuju pitanje kažnjavanja za sticaj Sud je optuženom Ratku Dronjku izrekao jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od petnaest godina.

VIII. ODLUKA O TROŠKOVIMA

Imajući u vidu činjenicu da je optuženi Ratko Dronjak lošeg imovnog stanja i da nema dokaza o posjedovanju redovnih prihoda u značajnijem iznosu, odnosno o vlasništvu nad imovinom veće vrijednosti, te da bi u slučaju da ga Sud obaveže da nadoknadi troškove krivičnog postupka, bilo dovedeno u pitanje njegovo izdržavanje i izdržavanje njegove porodice, Sud je u skladu sa odredbom člana 188. stav 4. ZKP BiH, odlučio da ga oslobodi obaveze da nadoknade troškove krivičnog postupka.

ZAPISNIČAR – PRAVNI SAVJETNIK
Emil Pinkas

PREDSJEDNICA VIJEĆA
SUDIJA
Minka Kreho

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Žalba na ovu presudu može se izjaviti u roku od 15 dana od dana prijema presude.

I. UVOD	9
A. TOK POSTUPKA.....	9
B. ZAVRŠNE RIJEČI.....	10
1. Tužilaštvo BiH.....	11
2. Odbrana.....	14
3. Optuženi Ratko Dronjak.....	16
C. ISKLJUČENEJ JAVNOSTI I ODLUKA O DODIJELJIVANJU MJERA ZAŠTITE ZA SVJEDOKA.....	17
D. PRIGOVORI NA DOKAZE.....	18
1. Prigovori odbrane na dokaze Tužilaštva.....	18
2. Prigovori Tužilaštva na dokaze odbrane:.....	20
II. OPŠTI STANDARDI DOKAZIVANJA	21
III. PRIMJENJIVI ZAKON	29
IV. SAŽETAK OPTŠIH ELEMENATA KRIVIČNIH DJELA KOJA SE NAVODE U OPTUŽNICI	34
A. OPŠTI ELEMENTI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI.....	34
1. Pravni standardi primjenjivani na utvrđeno činjenično stanje.....	35
(a) Ubistvo jeste lišenje druge osobe života i njega karakterišu sljedeći elementi: ..	35
(b) Mučenje sadrži sljedeće elemente:	36
(c) Prisilni nestanak osoba jeste hapšenje, pritvaranje ili otimanje osoba, od strane ili s dopuštenjem, podrškom ili pristankom države ili političke organizacije, uz odbijanje da se prizna takvo lišenje slobode ili da se pruži informacija o sudbini ili o mjestu gdje se nalaze takve osobe, s namjerom da se uklone od zaštite zakona na duže vrijeme;.....	36
(d) Druga nečovječna djela slične prirode predstavljaju djela učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja, ovdje je potrebo dokazati postojanje radnji ili propusta slične težine kao i za druge zločine pobrojane u članu 172. stav 1. KZ BiH;.....	36
(e) Progon jest namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici.	37
B. OPŠTI ELEMENTI RATNOG ZLOČINA PROTIV RATNIH ZAROBLJENIKA.....	37
1. Povreda međunarodnog prava iz člana 175. tačka a) i b) KZ BiH.....	38
C. OPŠTI ELEMENTI RATNOG ZLOČINA PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA.....	39
1. Lica koja uživaju zaštitu u skladu sa odredbom člana 173. KZ BiH.....	39
V. ČINJENIČNA URTVRĐENJA ZASNOVANA NA RAZMATRANJU DOKAZA	41
A. OPŠTI ČINJENIČNI OKVIR PREDMETA I ŠIROK I SISTEMATIČAN NAPAD USMJEREN PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA.....	41
B. NESPORNE ČINJENICE.....	45
C. NALAZI SUDA.....	48
1. Tačka I.....	48
(a) Tačka I-1.....	51
2. Tačka II.....	56
(a) Tačka II-1.....	60
(b) Tačka II-2.....	65
(c) Tačka II-3.....	68
(d) Tačka II-4.....	74

3. Tačka III	81
(a) Tačka III-1	82
(b) Tačka III-2	85
(c) Tačka III-3	87
(d) Tačka III-4	90
(e) Tačka III-5	92
(f) Tačka III-6	96
(g) Tačka III-7	101
(h) Tačka III-8	104
(i) Tačka III-9	107
(j) Tačka III-10	111
(k) Tačka III-11	115
(l) Tačka III-12	117
(m) Tačka III-13	119
(n) Tačka III-14	121
D. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST OPTUŽENOG	128
1. Udruženo zločinački poduhvat	128
(a) Actus reus	128
(b) Mens rea	131
VI. OSLOBAĐAJUĆI DIO	132
(a) Tačka I-2 opružnice	132
(b) I-3 optužnice	135
VII. KAZNA	136
A. KAZNA KOJA JE NEOPHODNA I SRAZMJERNA TEŽINI KRIVIČNOG DJELA	136
1. Izrečena kazna mora biti neophodna i srazmjerna jačini opasnosti za zaštićena lica i vrijednosti	136
2. Kazna mora biti srazmjerna stepenu patnje, te mora biti dostatna kako bi utjecala na druge da ne čine krivična djela u budućnosti	136
3. Kazna mora odražavati društvenu osudu ponašanja optuženog	137
4. Kazna mora biti neophodna i srazmjerna odgojnoj svrsi zakona, a to je da lica budu upoznata sa rizikom koji nosi počinjenje zločina, te pravdom koja se ostvaruje kažnjavanjem zločina	138
B. SANKCIJA ILI IZREČENA KAZNA MORA BITI NEOPHODNA I SRAZMJERNA INDIVIDUALNOM POČINIOCU	138
C. OPTUŽENI	139
1. Step en krivnje	139
2. Držanje i lične prilike	140
3. Motiv	141
4. Karakter optuženog	141
5. Odvraćanje i društvena rehabilitacija	141
6. Ublažavanje kazne po zakonu	142
7. Zaključak	142
VIII. ODLUKA O TROŠKOVIMA	142
IX. ANNEX I (IZVEDENI DOKAZI)	145
X. ANNEX II (UTVRĐENE ČINJENICE)	154

IX. ANNEX I (IZVEDENI DOKAZI)

Tokom postupka prezentiran je veliki broj dokaza, odnosno saslušan je veći broj svjedoka i uvedena materijalna dokumentacija koju je sud cijenio pojedinačno ali i u vezi sa drugim izvedenim dokazima.

Dokazi Tužilaštva

Kao svjedoci Tužilaštva tokom postupka svoj iskaz su dali: Kozlica Hilmo, Rodić Dragan, Kozlica Šefkija, Fikret Dolić, Rakić Mićo, Goran Dizdarević, Dragić Barović, Emir Lasić, Dronjak Duško, Ibrahim Halkić, Enes Begić, Armin Mulić, Dževad Dupanović, Kasim Duraković, Mile Mijuković, Muharem Beganović, Družić Ale, Družić Midho, Družić Samir, Alan Konjević, Sanel Dervišević, Kasim Kulauzović, Sulejman Kapić, Rifet Tahrić, Mile Dujmović, Josip Šantić, Rusmir Pajić, Stipe Petrović, Davor Marinčić, Izet Kaljiković, Muho Mašinović, Emir Demirović, Bajro Ljubijankić, Šuhret Fazlić, Milan Ivančević, Milanko Knežević, Ahmo Jukić, Mirsad Hadžić, Linić Nihad, Ifet Hukanović, Draško Rodić, Esme Čehić, Umirana Kalić, Jozo Čavar, Halil Halilović, Husnija Mehulić, Mirsad Toromanović, Redžep Muminović, Mira Nikšić, Josip Dujmović, Enver Begić, Kendić Hasib, Hadžić Ibrahim, Kata Dujmović, Šida Subašić, Fadil Kartal, Mirhad Jusić i Nermin Pečenković.

Kao materijalni dokazi Tužilaštva izvedeni su: **T-1-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Kozlica Hilme broj KT-RZ -121/05 od 06.10.2008.; **T-2-** Fotografije zarobljenika logora Kamenica; **T-3 –**Fotodokumentacija OŠ Kamenica; **T-4** Zapisnik o saslušanju svjedoka Dolić Fikreta broj KT-RZ-121/05 od 11.01.2010.godine; **T-5** Fotografije (iz optužnice 203); **T-6** Video snimak (iz optužnice 194); **T-7-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Miće Rakića; **T-8-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Gorana Dizdarevića KT-RZ-121/05 od 25.01.2010.godine; **T-9** Zapinsici od 26.12.2008., 29.04.2010. i 04.01.2010.godine; **T-10** Zapisnici o saslušanju svjedoka Duška Dronjka od 12.03. I 03.06.2010 godine; **T-11** Zapisnik o saslušanju svjedoka Enes Begić, KT-RZ-121/05 od 20.03.2008.godine; **T-12**

Zapisnik o saslušanju svjedoka Armin Mulić od KT-RZ-121/05 15.01.2010.godine; **T-13** Zapisnik o saslušanju svjedoka Kulauzović Kasima od 25.09.2008. godine; **T-14-** Zabilješka sa održanog sastanka sa muslimanskom komisijom za razmjenu iz Bihaća od 02.jula 1994.godine; Spisak zatvorenika Muslimana iz zatvora Kamenica razmjenjenih 03.oktobra 1992.godine; Spisak Srba- zarobljenika koji su razmjenjeni od 09.12.1992.godine; Razmjena poginulih boraca VRS 1. i 2.Krajiškog Korpusa, Spisak razmjenjenih zarobljenika Muslimana (živih); Informacija o izvršenoj razmjeni 26.04.1994.godine u Ličkom Petrovu Selu; Informacija o završenoj razmjeni 26.04.1994.godine u ličkom Petrovom Selu; Spisak razmjenjenih boraca VRS 11.marta 95. godine u Ličkom Petrovu Selu; Spisak ratnih zarobljenika VRS koji se razmjenjuju 11.marta 1995.godine u Ličkom Petrovu Selu; Spisak razmjenjenih živih boraca Vojske Krajine obavljen 15.03.1995. u Ličkom Petrovu Selu; Izveštaj o obavljenoj razmjeni 11.04.1995.godine u Ličkom Petrov Selu; Spisak razmjenjenih živih boraca VRS u Donjem Zemuniku 25.maja 1995. godine; Spisak zarobljenika u rukopisu; **T-15-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Milanka Kneževića broj KTRZ-121/05 od 11.01.2010.godine; **T-16-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Draška Rodića broj KT-RZ-121/05 od 12.02.2010.godine; **T-17:** Naredba komande Drugog Krajiškog Korpusa strogo pov. br. 307-1 od 05.08.1992.godine, ovj.kopija; **T-18:** Naredba Komande II KK strogo pov. br. 153-1 od 25.06.1992.godine; **T-19:** Naredba II KK broj 11/27-165 od 02.08.1992.godine o postavljenju po ratnoj formaciji u II bataljon vojne policije; **T-20:** Informacija o otkrivanju i hvatanju neprijateljske vojske Komande II KK od 12.02.1993.godine, Haška ovjera; **T-21:** Akt CJB Banja Luka SM Ključ str. pov. 3/93 od 01.12.1992.godine; **T-22** Depeša 3/93 od 06.02.1993.godine; **T-23** Službena zabilješka CSB Banja Luka od 16.02.1993.godine; **T-24** Izveštaj SJB Ključ o radu radnika SJB Ključ na otkrivanju DTG na području Golaja sačinjen februara 1993.godine; **T-25** Službena zabilješka Komande II KK strogo pov. br. 1-267 od 11.07.1992.godine, ovjerena kopija; **T-26** Akt Komande II KK (Odgovor na pismo MKCK) 9-126 od 04.04.1995.godine; **T-27** Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima od 19.12.1991.godine; **T-28** Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, broj: 02-130/92 od 12.05.1992.godine; **T-29** Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, broj: 1, od 15.01.1992.godine; **T-30** Službeni glasnik Autonomne regije Krajina, broj: 2, od 05.06.1992.godine; **T-31** Spisak

predstavnik u skupštini Autonomne regije Krajina; **T-32** Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti - Službeni list R BiH, br:1, od 09.04.1992.godine i Odluka o proglašenju ratnog stanja – Službeni list R BiH, broj: 7, od 20.06.1992.godine; **T-33** Uputstvo o postupanju sa ratnim zarobljenicima - Službeni list Srpskog naroda u BiH, broj:9, od 13.06.1992.godine; **T-34** Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, broj: 03-234/92 od 12.05.1992.godine; **T-35** Naredba Komandanta GŠ Vojske Srpske Republike BiH, Strogo pov. Broj:30/18-17 od 16.06.1992.godine; **T-36** Naredba Komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, Strogo pov. Broj: 30/18-25 od 03.07.1992.godine; **T-37** Analiza aktivnosti i borbenih dejstava u 1992.godini, zaključci i zadaci – Komanda II Krajiškog korpusa, Str. Pov. 3-39 od 07.03.1993.godine; **T-38** Zaključci sa sastanka subregije od 07.06.1992.godine; **T-39** Pregled odseljenih i doseljenih građana – CSB, sektor SDB Banja Luka od maja 1993.godine; **T-40**: Izvod iz VOB-8 za Dronjak Ratka, Matični karton za Dronjak Ratka, Rješenje broj:1035803047 od 02.10.2002.godine, Uvjerenje Vojne pošte 7256 za Dronjak Ratka, Otpusnica zavoda za rehabilitaciju - „Dr. M. Zotović“ za Dronjak Ratka, Otpusna lista za Dronjak Ratka, Kliničko-bolnički centar Banja Luka, od 30.05.1994.godine, Nalaz Hirurškog odjeljenja Medicinskog centra „27.juli – Titov Drvar“ za Dronjak Ratka od 20.05.1994.godine – u rukopisu, Nalaz ljekara specijaliste za Dronjak Ratka – VMA Beograd od 06.07.1994.godine, Vojna knjižica Dronjak Ratka; **T-41** Potvrda Vojne pošte 7068 – Doboj; **T-42** Službena legitimacija Šobot Slobodana; **T-43** Krivična prijava Vojne pošte 7007 protiv Dronjak Ratka KV br.139/95 od 05.09.1995.godine, Optužnica Osnovnog vojnog tužilaštva B.Luka I VTK: 5338/95 od 28.02.1996.godine; **T-44** Redovni borbeni izvještaj – Komanda I K.K. Pov.br.44-1/157 od 01.06.1992.godine; **T-45** Naredba Komande II K.K. - Pov.br:11/28-298-16 od 01.09.1992.godine; **T-46** Redovni borbeni izvještaj – Komanda I K.K. Pov.br.44-1/158 od 02.06.1992.godine; **T-47** Uputstvo o postupanju - Pov.br. 18/28-205 od 28.05.1993.godine; **T-48** Sastanak starješina Komande II K.K., broj: Sl.95-1 od 08.03.1993.godine; **T-49** Akt Komande II.Krajiškog korpusa Pov.br. 307-3 od 05.08.1992.god.; **T-50** Naredba Komande II.Krajiškog korpusa Pov.br. 338-1 od 29.08.1992.god.; **T-51** Naredba Komande II.Krajiškog korpusa Str.pov.br. 3-2 od 05.01.1993.god.; **T-52** Zapovijest komandanta Komande II.Krajiškog korpusa str.pov.br. 90-1 od 08.06.1992.god.; **T-53** Zapovjest – borbeni zadatak Op.Br.1/92 – Akcija razoružanja u Sanskom Mostu; **T-54**: Redovni izvještaj Vojne pošte

7256 broj: 10-342-1 od 02.12.1992.god., Redovni izvještaj Vojne pošte 7256 broj: 10-344-1 od 03.12.1992.god., Redovni izvještaj Vojne pošte 7256 broj: 10-388-1 od 25.12.1992.god., Redovni izvještaj Vojne pošte 7256 broj: 10-387-1 od 25.12.1992.god., Redovni izvještaj Vojne pošte 7256 broj: 10-376-1 od 19.12.1992.god., Redovni izvještaj Vojne pošte 7256 broj: 10-61-93 od 01.02.1993.god., Redovni izvještaj Vojne pošte 7256 broj: 10-117-1 od 01.03.1993.god., Redovni izvještaj Vojne pošte 7256 broj: 10-178-1 od 01.04.1993.god., Redovni izvještaj Vojne pošte 7256 broj: 10-239-1 od 01.05.1993.god.; **T-55** Lista izabраних zastupnika na skupštini stranke SDA – ORAŠAC; **T-56** Naredba Komande II.Krajiškog korpusa strogo pov.br. 90-1/1 od 09.06.1992.god.; **T-57** Akt Komande II.Krajiškog korpusa pov.br. 2-64 od 01.06.1992.god.; **T-58** Akt Komande II.Krajiškog korpusa od 23.11.1994.god.; **T-59** Naređenje za rad na dokumentima plana upotrebe Vojske RS – IZJAVA - br.101/21 od 12.01.1994.god.; **T-60** Depeša Komande II. Krajiškog korpusa pov.br. 307-2 od 05.08.1992.god.; **T-61** Jedinični karton za borca Begić Fikreta, **T-62** Jedinični karton za Muminović Remzu; **T-63** Jedinični karton za Hadžić Mirsada; **T-64**: Pregled promjena na personalnim podacima na ime Muminović Remzo, Pregled promjena na personalnim podacima na ime Toromanović Hazim, Pregled promjena na personalnim podacima na ime Hadžić Mirsad, Pregled promjena na personalnim podacima na ime Begić Fikret; **T-65** Službena zabilješka, Sp.br. 03/269-32 od 08.06.1995.godine; **T-66** Obavjest, broj: 03-328/95 od 14.06.1995.godine; **T-67** Depeša CSB Banja Luka, broj: 11-140 od 14.05.1992.godine; **T-68** Akt RSM Kulen Vakuf, broj: 1-3/93 od 29.01.1993.godine; **T-69** Akt Sektora Vojne bezbjednosti Komande 5. Korpusa, Pov.br. 03/332-1 od 27.04.1994.godine; **T-70** Akt Odjeljenja za OBP – 11. Krupska pješadijska brigada, broj: 247/45 od 15.12.1992.godine; **T-71**:Akt Odjeljenja RDB Drvar, broj: 1/95 od 03.01.1995.godine; Akt Odjeljenja RDB Drvar, broj: 4/95 od 05.01.1995.godine; **T-72** Spisak zarobljenih iz MZ Orašac-Kulen Vakuf; **T-73** Spiskovi ljudi iz logora „Kamenica“; **T-74** Izvještaj Komande II.Krajiškog korpusa pov.br. 556-4 od 03.12.1992.god.; **T-75** Izvještaj o razmjeni Komande II. Krajiškog korpusa str.pov.br. 9-184 od 10.06.1995.god.; **T-76** Dopis Komande 5.korpusa broj: 03/269-8 od 28.03.1995.godine, prilog: Spisak razmijenjenih pripadnika 5.korpusa AR BiH i HVO; **T-77** Izvještaj o izvršenim razmjenama u okrugu Bihać Službe za bezbjednost 5.Korpus, broj: 03/253-1 od 21.02.1993.godine; **T-78** Izvještaj o identifikaciji broj: 01/156-17 od 14.04.1995.godine;

T-79 Potvrda o okolnostima stradavanja na ime Marijan Nikšić od 11.siječnja 1997.god.;

T-80 Rješenje na ime Kasim Duraković, Unsko-sanski kanton Kantonalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida domovinskog rata, broj: 16-5-560-603/98 od 13.11.1998.god., Povijest bolesti na ime Kasim Duraković, Dom zdravlja Velika Kladuša od 03.12.2003.god., Povijest bolesti na ime Kasim Duraković, Kantonalna bolnica Bihać od 14.02.2007.god., Otpusno pismo na ime Kasim Duraković, Kantonalna bolnica „dr. Irfan Ljubijankić“ Bihać od 16.11.2001.god.;

T-81 Otpusnica iz bolnice na ime Velaga Begić, Kantonalna bolnica Bihać MB 16304;

T-82 Povijest bolesti na ime Mirsad Hadžić, Privatna ordinacija „Kapić“ od 11.11.2004.god.;

T-83 Otpusno pismo na ime Rifet Tahrić, Kantonalna bolnica „Dr. Irfan Ljubijankić“, broj: 2485 od 06.07.1995.god.;

T-84: Izjava Međunarodnog Komiteta crvenog križa za Mile Mijukovića, Zagreb od 20.07.1995.god., Otpusno pismo na ime Mile Mijuković, Kantonalna bolnica „Dr. Irfan Ljubijankić“, MB 2503 od 17.04.1998.god.;

T-85 Otpusno pismo na ime Josip Šantić, Kantonalna bolnica „Dr Irfan Ljubijankić“ Bihać od 02.10.1997.god., Nalaz i mišljenje na ime Josip Šantić, Ljekarska komisija za pregled lica obuhvaćenih Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica broj: 4059-2/06-T1-2151 od 03.07.2006.god.;

T-86 Potvrda o smrti na ime Marijan Nikšić broj: 104/95;

T-87 Rješenje na ime Husnija Mehulić, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida domovinskog rata Bihać, broj: 04-560-427__/97 od 18.03.1999.god.;

T-88 Otpusno pismo na ime Nermin Pečenković broj: 686 95 od 29.10.1995.god.;

T-89 Otpusno pismo Fikret Dolić i otpusno pismo broj 11 849 i potvrda koju je izda MCK vezano za boravak dolića u Kamenici od 17.05.1995.godine;

T-90 (138-140)-Otpusno pismo od 29.1.1995.godine na ime Pečenković Nermin, Rengenološki nalaz i mišljenje od 09.06.1995.godine i Otpusno pismo od 02.07.1995.godine, otpusno pismo od 08.04.1995.godine;

T-91 Kovačević Dževad povjest bolesti od 20.03.1995.godine i otpusno pismo na ime Kovačević 674/95 od 22.10.1995.godine;

T-92 Povjest bolesti na ime Mughamedagić Enes 16.03.1995. godine izjava MCK 313469 na ime Mehmedagić Enesa- za zadnji nema ovjere;

T-93 Otpusno pismo Kapić Sulejman 306/94 od 03.07.1994.godine;

T-94 Otpusno pismo 307/95od 29.05.1995.godine na ime Kljiković Izet;

T-95 Nalaz i mišljenje na ime Enes Begić, Ljekarska komisija za pregled lica obuhvaćenih Zakonom o osnovnim pravilima vojnih invalida i porodica , Otpusnica od 16.05.2000. godine, otpusno pismo MB13 163 od 17.10.2000.godine i Ocjena zdravstvene sposobnosti vojnih obveznika u rezervom

sastavu 21-12-07/03 23-50-3/1 od 04.06.2001.godine; **T-96** Izvod iz matične knjige umrlih Majstorović Josif, Izvod iz matične knjige umrlih Eljazović Jusuf , Izvod iz matične knjige umrlih Toromanović Hazim, Izvod iz matične knjige umrlih SUBAŠIĆ Fuad, Izvod iz matične knjige umrlih Subašić Jasmin, Izvod iz matične knjige umrlih Drago Žulj, Izvod iz matične knjige umrlih Suvad Delić, Izvodi iz matične knjige umrlih Rifet Kendić, Izvod iz matične knjige umrlih Ibrahim Keranović, Izvod iz matične knjige umrlih Sakib Keranović, Izvod iz matične knjige umrlih Derviš Dubica, Izvod iz matične knjige umrlih Safet Hukanović, Izvod iz matične knjige umrlih Tehvid Baltić, Izvod iz matične knjige umrlih Čerim Jusić, Izvod iz matične knjige umrlih Hajrudin Jelečević, Izvod iz matične knjige umrli Mumin Egrilć, Izvod iz matične knjige umrlih Drago Dujmović, Izvod iz matične knjige umrlih Marijan Nikšić, Izvod iz matične knjige umrlih Marko Čavar, Izvod iz matične knjige umrlih Said Halilović, Izvod iz matične knjige umrlih Rezak Halilović, Izvod iz matične knjige umrlih Fadil Halilović, Izvod iz matične knjige umrlih Ifet Bukvić, Izvod iz matične knjige umrlih Mirsad Hadžić, Izvod iz matične knjige umrlih Enver Čehić, Izvod iz matične knjige umrlih Fehim Kadić, Izvod iz matične knjige umrlih Rasim Zulić, Izvod iz matične knjige umrlih Rufad Crnolić, Izvod iz matične knjige umrlih Adem Šepić, Izvod iz matične knjige umrlih Ferid Hukanović, Izvod iz matične knjige umrlih Kalmin Kalić, Izvod iz matične knjige umrlih Sulejman Porčić, Izvod iz matične knjige umrlih Hasan Hirkić, Izvod iz matične knjige umrlih Fikret Begić, Izvod iz matične knjige umrlih Nusret Malkoč, Izvod iz matične knjige umrlih Ferid Velagić, Izvod iz matične knjige umrlih Kemal Šepić, Izvod iz matične knjige umrlih Remzo Muminović, Izvod iz matične knjige umrlih Stipo Dujmović, Izvod iz matične knjige umrlih Asim Elkasović, Izvod iz matične knjige umrlih Miroslav Fabulić, Izvod iz matične knjige umrlih Hase Ružnić; **T-97** Presude MKSJ prvostepena i drugostepena u predmetu Brđanin; **T-98** Zapisnik o ekshumaciji, Kantonalni sud u Bihaću broj: KRI-21/01 od 17.04.2001.godine; **T-99** Dnk izvještaji: na ime Malkoč Nusret (JG-18), Šepić Kemal (JG-03), Velagić Ferid (JG-02), Kadić Fehim (JG-07) Subašić Fuad (JG-11) Žulj Drago (JG-16) Delić Suvad (JG-04), Crnolić Rufad (JG-05), Halilović Fadil (JG-10), Zulić Rasim (JG-12), Halilović Rezak (JG-14), Halilović Said (JG-17), Bukvić Ifet (JG-19); **T-100** Izjava o nestalom licu Čehić Enver, Zapisnik o prepoznavanju leša, Zapisnik o izvršenoj primo-predaji ekhumiranog tijela, broj 05-11/03-711/2001 od 25.05.2001.godine; **T-101** Izjava o Nestalom Kalić Kalminu, Zapisnik o prepoznavanju leša i Zapisnik o izvršenoj primo-

predaji leša 17.05.2001.godine; **T-102** Crtež lica mjesta masovne grobnice Golubnjača, Zapisnik o ekshumaciji na cd i fotodokumentacija iste grobnice; **T-103** Fotodokumentacija Osnovna škola u Drvaru; **T-104** Spisak Ministarstva odbrane Republike Srpske, broj: 01/3-841-128 od 19.12.1994.godine Potvrde Komande za Drvar za Glušica Dušana, Knežević Milanka i Stupar Zdravka potvrde o angažovanju (ukupno 10 potvrda); **T-105** Akt KP doma Banja Luka broj : 07-240-538 od 01.06.1995.godine; **T-106** Krivična prijava podnesena od Organa bezbjednosti-vodnika Šobot Slobodana na ime Palić Đžafer; **T-107**: Izvještaj o izvršenoj razmjeni 29.05.1995.godine 01-IP-914/95, Popis bojovnika HVO koji su zarobljeni i razmjenjeni 01-IP-1111/95 od 07.11.1995.godine; **T-108**: naredba za premještaj Šobot Slobodana od 22.10.1993.godine i dozvola za kretanje i putovanje na ime Šobot Slobodana od 31.01.1994.godine , kopija sud izvršio uvid u original; **T-109**: Presuda Kantonalnog Suda u Bihaću protiv Despot Željka.

Dokazi odbrane optuženog Ratka Dronjka

Kao svjedoci odbrane tokom postupoka svoj iskaz su dali: Milan Ivančević, Draško Rodić, Nermin Pečenković, Lugonja Vlado, Bošnjak Petar, Svjedok O-1, Veljko Cupać, Marjanović Draženko, Marčeta Mile, Despot Željko, Tomazović Slavica, Kurbalija Mira, optuženi Ratko Dronjak u svojstvu svjedoka, Milorad Zorić, Slaviša Sablijić, Slavko Lisica i Želimir Knežević te kao vještak odbrane Dragan Danelišan.

Kao materijalni dokazi odbrane izvedeni su: **O-1-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Lugonja Vlade od 29.10.2011. godine; **O-2-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Petra Bošnjaka od 29.10.2011. godine; **O-3-** Zapisnik o saslušanju svjedoka O-1 od 02.12.2011. godine; **O-4-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Veljka Cupaća od 06.09.2011. godine; **O-5-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Slavice Tomazović od 10.11.2011.godine dat advokatu; **O-6-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Mire Kurbalija od 10.11.2011.godine; **O-7**: Ustav SR BiH iz 1974.godine na cd-u i dio isprintan; **O-8**: Šaredba štab TO od 09.05.1992.godine ovjerena kopija, **O-9**: Odluka o opštoj mobilizaciji Autonomne regije Krajina od 04.05.1992.godine- izvod iz Sl.glasnika; **O-10**: Redovni borebani izvještaj Komand 2. KK taktičke grupe od 10.06.1992. godine. Odnosi se na arzopružavanje u

Kulen Vakufi; **O-11:** akt Komande 2 KK , str.pov.br. 2-8 , od 21.05.1992.godine – pšta mobilizacija vojske srpske Republike BiH-naređenje; **O-12:** Naređenje Komande I Drvarske brigade od 15.06.1992.godine o borbenim dejstvima na sve tri zaraćene strane; **O-13:** Spisak, vrsta i količina naoružanja koje su Muslimanske snage trebale predati; **O-14:** Zapisnik sa sjednice SO Petrovac od 16.06.1992.godine gdje se govori o privođenju Muslimana i oduzimanju oružja; **O-15:** Naredba o formiranju logora ratnih zarobljenika u Srnetici; **O-16:** Naredba 284-1 načelnika štabva II KK od 25.07.1992.godine; **O-17:** Naredba II KK od 05.08.1992.godine; **O-18:** Akt komande II KK od 05.08.1992.godine kojim se razriješava status logora u Kamenici; **O-19 :** Zapovijest za pozadinu II KK od 07.08.1992.godine o pružanju opšte medicinske pomoći, ovjerena kopija; **O-20:** Naređenje SO Bihać II KK brigade 2/70-44 od 25.08.1992.godine; **O-21:** izvještaj o stanju sanitetskog materijala komande II batraljona Vojne policije 11-2 od 30.08.1992.godine , ovjerena kopija; **O-22:** naredba o izricanju disciplinske mjere Altagić Mili -ovjerena kopija; **O-23:** naredba II KK pov, 372/7 od 22.11.1992.godine; **O-24:** Zapovijest za pozadinu broj 7/95 od 22.11.1992.godine; **O-25:** Naredba o snadbijevanju II KK od 22.11.1992.godine; **O-26** Naredba od 05.01.1993.godine o organizovanju Kamenice kao vojnog zatvora; **O-27:** Naredba Komande II KK od 25.04.1993.godine; **O-28:** Redovni borbeni izvještaji od 27.10.1994.godine, 28.10.1994.godine, 29.10.1994.godine i 30.10.1994.godine – ovjerene kopije; **O-29:** Službena zabilješka 08/556-37 od 07.03.1995.godine; **O-30** Akt Komande II KK (Odgovor na pismo MKCK) 9-126 od 04.04.1995.godine; **O-31:** Zapisnik o ispitivanju svjedoka Ivančević Milana dana 27.02.212.godine, **O-32** Zapisnik o ispitivanju svjedoka Milorada Zorića od 31.01.2012.godine, **O-33** Zapisnik o saslušanju svjedoka Slaviše Sablića od 03.03.2012. godine; **O-34** DVD snimak; **O-35** Nalaz vještaka medicinske stuke prof dr. Dragana Danelišen od 05.03.2012.godine; **O-36** Spisak ranjenih u Velagićima kod Ključa iz od 28.05.1992.godine; **O-37** Potvrda na ime Tabaković Munir ovjerena potpisom načelnika štaba II KK potiče iz 1992.godine; **O-38:** Spisak pripadnika Muslimanskih paravojnih formacija u Kulen Vakufu,ovjerena kopija; **O-39:** Spisak Srba iz sela Grmuša – ovjeren u Arhivu VRS-a; **O-40:** Izvod iz Službenog lista broj 7- o proglašenju ratnjog stanja i proglašenju opšte javne mobilizacije; **O-41:** Spisak zarobljenih boraca koji su poginuli, a sa druge strane spisak zarobljenik koji su se nalazili u Bihaću; **O-42:** Uputstvo o postupanju sa zarobljenim licima sačinjeno od

ministra odbrane Srpske Republike BiH 21-26/92 od 13.06.1992.godine, ovjerena kopija; **O-43:** Naredba komande II KK broj 153-1 od 25.06.1992.godine; **O-44:** Službena zabilješka Komande II KK strogo pov. br. 1-267 od 11.07.1992.godine, ovjerena kopija; **O-45:** Spisak poginulih boraca Petrovca i ranjenih sredinom septembra – ovjerena kopija; **O-46:** naređenje Komande II KK broj 306-2/12 od 08.08.1992.godine- ovjerena kopija; **O-47:** Spisak poginulih boraca iz 1992.godine; **O-48:** Fotografije logora Kamenica iz septembra 1992.godine; **O-49:** Spisak prosvetnih radnika koji idu u razmjenu; **O-50:** Spisak naših zarobljenih i nestalih boraca; **O-51:** Izvještaj o razmjeni zaorbljenika i civila strogo pov od 19.07.1993.godine; **O-52:** Dopis rukovodstva opštine Kupres upućeno Komandi II KK; **O-53:** Zabilješka Ivančević Milana o održanom sastanku Komisije za razmjenu; **O-54:** Dopis Komisije za razmjenu 486/94 od 19.09.1994.godine ovjerena kopija; **O-55:** Dopis Glavnom štabu VRS-a potpisan od Galića; **O-56:** Dopis Marka Galića Glavnom štabu VRS-a; **O-57:** spisak poginulih boraca VRS-a I i II KK potpisan od Milana Ivančevića; **O-58:** spisak razmjenjenih i živih ratnih zarobljenika II KK 11.03. u Ličkom Petrovom selu i spisak pripadnika V Korpusa 11.03.1995.godine sastavio Milan Ivančević; **O-59:** Sl.zabilješka Komande V Korpusa od 08.06.1995. godine; **O-60:** Spisak Komande II KK nestalih i poginulih boraca na Glamočkom, Grahovskom i Drvarskog ratištu, ovjerena kopija; **O-61:** Spisak nestalih boraca na Bihačko-Krupskom ratištu; **O-62:** Spisak od 11.03.1995. godine; **O-63:** Spisak razmjene sa Hrvatskom stranom; **O-64:** Izvještaj o razmjeni Komande II. Krajiškog korpusa str.pov.br. 9-184 od 10.06.1995.godine; **O-65:** Popis bojovnika HVO broj 01-IP-1111/95 od 07.11.1995.godine; **O-66:** Spisak komisije za razmjenu od 19.12.1995.godine; **O-67:** Video snimak postupanja V Korpusa prema jednom zarobljeniku i to prve tri minute; **O-68:** Zapisnik uprave policije USK 05-1/04-5-741/ 10 od 04.10.2010.godine o saslušanju Rodić Dragana; **O-69** Zapisnik o saslušanju svjedoka Slavka Lisice 07.04.2012.godine; **O-70** Zapisnik o saslušanju svjedoka Knežević Želimira od 07.04.2012.godine; **O-71:** CD- knjiga statističkih podataka stanovništva u BiH izdata od hrvatskog zavoda haška ovjera; **O-72** Tri ratne karte iz 1992.godine; **O-73:** Referisanje komandanta IX Korpusa od 29.04.1992.godine; **O-74:** Zaključci sa satanka u Komandi II KK Organa bezbjednosti od 29.06.1992.godine.

X. ANNEX II (UTVRĐENE ČINJENICE)

Tokom postupka odlučujući o prijedlogu Tužilaštva, Sud je dana 13.10.2010. godine, na osnovu odredbe člana 4. Zakona o ustupanju predmeta od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Tužilaštvu BiH i korištenju dokaza pribavljenih od strane MKSJ-a u postupcima pred sudovima u BiH, donio rješenje kojim su prihvaćene kao utvrđene činjenice iz presude pretresnog vijeća MKSJ u predmetu broj: IT-99-36-T od 01.09.2001. godine (*Tužilac protiv Radoslava Brđanina*), u opsegu i redosljedom kako stoji u nastavku.

61. U takvoj atmosferi napetosti tri glavne nacionalne stranke – s različitim nacionalnim programima i suprotstavljenim interesima – nisu uspjevale pomiriti svoje razlike i počele su se razvijati u suprotnim smjerovima. Do najvećeg razmimoilaženja u stavovima došlo je povodom pitanja ustavnog položaja BiH. Dok su SDA i HDZ zagovarali otcjepljenje SR BiH od SFRJ, SDS se čvrsto zalagao za očuvanje Jugoslavijekao države kako bi svi Srbi i dalje živjeli zajedno u jednoj državi i kako ne bi postali manjina u nezavisnoj bosanskoj državi.

62. Poslanici SDS-a u Skupštini SR BiH osnovali su 24. oktobra 1991. na sastanku svog kluba zasebnu Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: Skupština Srpske Republike BiH) i izabrali Momčila Krajišnika za njenog predsjednika. Skupština Srpske Republike BiH usvojila je odluku o plebiscitu srpskog naroda u BiH u vezi s pitanjem ostanka BiH u Jugoslaviji. Bosanski Srbi su 9. i 10. decembra 1991. velikom većinom glasova odlučili da ostanu dio SFRJ.

65. Tokom druge polovine 1991. već je izgledalo malo vjerovatno da će SRBiH ostati u SFRJ. [T]okom tog perioda rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog odbora SDS-a kao i bosanske Srbe predstavnike oružanih snaga, zasnovalo je plan da poveže područja u BiH sa srpskim stanovništvom, da nad tim područjima preuzme kontrolu i da stvori zasebnu državu bosanskih Srba iz koje će biti trajno

uklonjena većina nesrba (dalje u tekstu: Strateški plan). Rukovodstvo bosanskih Srba znalo je da se Strateški plan može provesti samo uz pomoć sile i straha.

71. Početkom 1992., dok su trajali međunarodni pregovori kojima se pokušavalo riješiti pitanje statusa BiH, rukovodstvo bosanskih Srba provelo je svoj plan da teritorije koje su smatrali svojim odvoje o postojećih struktura SRBiH i stvore zasebnu državu bosanskih Srba. Skupština Srpske Republike BiH proglasila je 9. januara 1992. Srpsku Republiku BiH, koja će 12. avgusta 1992. biti preimenovana u Republiku Srpsku (dalje u tekstu: RS), Ona se sastojala od tzv. srpskih autonomnih regija i oblasti, među kojima je bila i Autonomna Regija Krajina.

73. Krajem marta 1992. rukovodstvo bosanskih Srba preduzelo je u cilju provođenja Strateškog plana mjere za odvajanje policijskih snaga bosanskih Srba od nesrpskih policijskih snaga, te za stavljanje policije bosanskih Srba pod civilnu komandu bosanskih Srba. Skupština Srpske Republike BiH osnovala je 27. marta 1992. Srpsko ministarstvo unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP). Ministarstvo narodne odbrane Srpske Republike BiH 16. aprila 1992. donijelo je odluku o tome da Teritorijalna odbrana (dalje u tekstu: TO) predstavlja oružanu snagu Srpske Republike BiH, te da komandovanje i rukovođenje TO-om vrše opštinski, oblasni i regionalni štabovi, kao i štab TO-a Srpske Republike BiH. Istom odlukom Ministarstvo narodne odbrane proglasilo je neposrednu ratnu opasnost i naredilo opštu javnu mobilizaciju TO-a na cjelokupnoj teritoriji Srpske Republike BiH. Pored toga, naređeno je i formiranje štabova TO-a u novoosnovanim opštinama bosanskih Srba.

118. Isključiva namjera uvođenja uslova života nametnutih nesrpskom stanovništvu Bosanske krajine i vojnih operacija protiv gradova i sela koji nisu bili vojni ciljevi bila je da se ti ljudi otjeraju. Velik broj ljudi držan je u zatočeničkim centrima u užasnim uslovima. Budući da je namjera bila trajno ukloniti te ljude s teritorija Srpske Republike BiH, mnogima su razoreni domovi kako se oni nikada ne bi vratili. Domovi bosanskih Muslimana koji nisu razoreni dodijeljeni su srpskim izbjeglicama iz Hrvatske i s drugih područja.

159. U proljeće 1992.godine, širom ARK-a je osnovano više zatočeničkih logora u kojima su civili, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, masovno hapšeni i držani u zatočeništvu. U nekoliko navrata izvršeno je masovno ubijanje civila.

166. Skupština ZOBK-a se na svojoj 7. sjednici, održanoj 16. septembra 1991., transformisala u Autonomnu Regiju Krajina (dalje u tekstu: ARK). U toj odluci o transformisanju objavljuje se osnivanje ARK-a kao "neodvojivog dijela Savezne države Federativne Jugoslavije i sastavnog dijela Federativne jedinice BiH". Istog dana je usvojen i Statut ARK-a, koji je bio gotovo identičan Statutu ZOBK-a. Sjedište ARK-a, kao i ZOBK-a, bilo je u Banjoj Luci.

167. U jesen 1991., u SRBiH su osnovane još četiri srpske autonomne oblasti. To su bile Srpska Autonomna Oblast Hercegovina, Srpska Autonomna Oblast Romanija-Birač, Srpska Autonomna Oblast Semberija i Srpska Autonomna Oblast Sjeverna Bosna. Dana 21. novembra 1991., Skupština srpskog naroda u BiH (dalje u tekstu: Skupština Srpske Republike BiH) je na svojoj 2. sjednici verificovala osnivanje ARK-a i još četiri srpske autonomne oblasti. Tom ratifikacijom su ARK i druge četiri srpske autonomne oblasti postale sastavni dijelovi Srpske Republike BiH.

192. Krizni štab ARK-a je, kao i opštinski krizni štabovi na područjima svoje nadležnosti, osnovan prevashodno da bi se na regionalnom nivou osigurala saradnja između političkih organa vlasti, vojske i policije, s namjerom da se koordinira provođenje Strateškog plana od strane raznih organa vlasti.

219. Opštinski krizni štabovi su učestvovali u donošenju odluka i u drugim pitanjima vezanim za vojsku, uključujući pružanje pomoći u mobilizaciji i formiranju novih lakih pješadijskih brigada, poslove finansiranja i nabavke, vođenje rasprava i donošenje odluka vezanih za zatočeničke objekte, izdavanje uputstava u pogledu rokova za predaju oružja, dodjelu napuštenih kuća i stanova kadrovima kriznog štaba, vojske ili drugim pojedincima, donošenje odluka vezanih za ratni plijen i pokretnu imovinu, premještanje zatočenika u logore i uklanjanje nesrba iz opština.

230. Krizni štab ARK-a je, djelujući kao najviši organ civilne vlasti u regiji, odigrao vodeću ulogu u provođenju Strateškog plana tako što je upravljao i koordinirao aktivnostima policije, vojske i opštinskih organa vlasti na području ARK-a. Kao što je izloženo ranije u tekstu, Krizni štab ARK-a imao je *de facto* nadležnost nad opštinskim organima vlasti i policijom i vršio je znatan uticaj na vojsku.

232. Strateški plan je provođen u sljedeće tri oblasti: a) otpuštanju profesionalnih radnika nesrpske nacionalnosti; b) razoružavanju paravojnih jedinica i pojedinaca koji su nezakonito posjedovali oružje, provođenom selektivno nad nesrbima; i c) preseljenju nesrpskog stanovništva. ...[K]rizni štab ARK-a je izdavao odluke vezane za te tri oblasti u cilju provođenja Strateškog plana, čime je bitno doprinio vršenju zločina.

608. Pretresno vijeće se uvjerilo da su snage bosanskih Srba 22. aprila 1992. granatirale Bosanku Krupu. Spaljene su i uništene kuće u kojima su uglavnom živjeli bosanski Muslimani. Krajem maja 1992. muškarci u vojničkim uniformama sa oznakama bijelog orla opljačkali su nekoliko kuća u selu Arapuša.

766. Počev od 21. aprila 1992., civile bosanske Muslimane i Hrvate zatvorili su u osnovnu školu u Jasenici, po naređenju Ratnog predsjedništva Bosanske Krupe, a zatim su ih premjestili u školu "Petar Kočić", gdje su ih držali do 21. avgusta 1992. godine.

773. Početkom jula, Krizni štab Bosanskog Petrovca otvorio je zatočenički objekt na radilištu drvnog preduzeća "Kozila" u selu Drinici, približno 20 kilometara udaljenom od Bosanskog Petrovca. Prije toga, otprilike od početka ili sredine juna 1992., nešto civila bosanskih Muslimana bilo je zatočeno u policijskoj stanici u Bosanskom Petrovcu.

774. Zatočenici na stovarištu balvana Kozila bili su muškarci bosanski Muslimani, starosti od 25 do 65 godina, ali je bilo i maloljetnih zatočenika, njih dvojica do šestorica iz Sanice, mjesta u opštini Ključ. U logoru je bilo najmanje 80 zatočenika i svi su bili civili. Ondje su ostali približno do sredine avgusta 1992. godine.

805. Nakon što su u toj opštini 27. maja srbi preuzeli vlast, te tokom juna 1992.- policija i srpski vojnici hapsili su muslimanske civile, građane Ključa i drugih sela opštine Ključ, i odvodili ih u zgradu SUP-a i u školu "Nikola Mačkić".

868. Počev od 27. maja 1992. civile bosanske Muslimane i Hrvate pripadnici civilne i vojne policije bosanskih Srba lišavali su slobode i zatvarali ih u zatočeničke objekte u Sanskom mostu, što je trajalo približno do kraja avgusta 1992.godine.